

www. Irodalmi Jelen

Térey János:
A mézeshét

Bora versei

Nagy Zopán:
Látens (A „Regény” mögött)

Meztelen hegedűhang
Simándi Ágnes versei

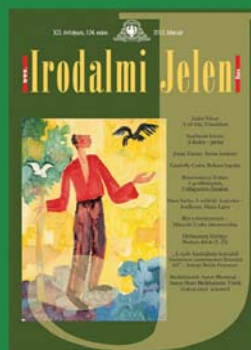
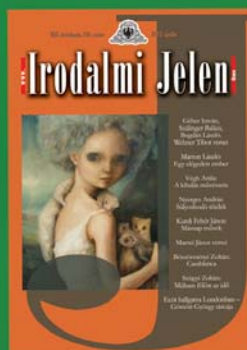
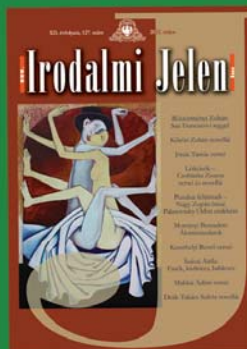
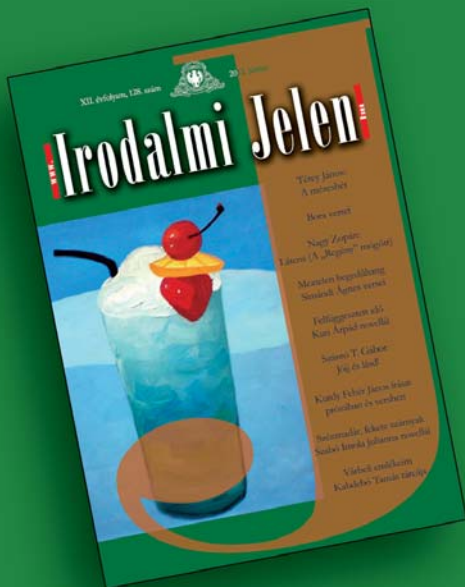
Felfüggesztett idő
Kun Árpád novellái

Szántó T. Gábor:
Jöjj és lásd!

Kurdy Fehér János írásai
prózában és versben

Szénmadár, fekete szárnyak
Szabó Imola Julianna novellái

Várbeli emlékeim
Kabdebó Tamás tárcája

Előfizetés az Irodalmi Jelen folyóiratra

Előfizetési díjak:

6 hónap: 3500 Ft
40 RON

12 hónap: 6000 Ft
72 RON

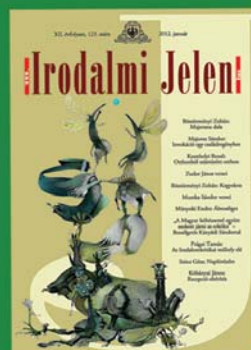
A feltüntetett árak tartalmazzák a postai költséget!

Elő lehet fizetni a:

0040257280751 (128 belső),
0040727223071 telefonszámokon;

on-line:

<http://shop.irodalmijelen.hu>

BORA

mégis hajnal

éhes.
akkor ez még nem lehet hajnal.
olyankor nem érzi a ráaggatott testet.
még zsibbadtságot sem.
az alkony vérsötétjében
éhezik meg mindig.
s tudja, táplálnia kell a testet,
hogy teljesen besötétedjen.
mégis hajnal ez az alkony.
több mint napszak.
éhség őrzi a fényt.
arcot láttat,
aki érte jön.
álomba márthatatlan arcot.
vacsorára szájához emel
egy ecetes szívacsot.
másképp sötétedik onnantól.

szögeken túl

hordoz néha koponyád
egy ilyen arcot:
barabbás jézusra gondol.
s bár nem változik
a domborzat,
az arc tájképén
egyszer csak
jézus gondol
barabbásra.

*

szögeken túl
szükséget bont a törvény

hóba néz az arc
lavina-sötétség

*

az arcnak csak a fuldoklásban
van jelenideje
ajtó nélkül
egymásba nyílnak a termek
a tükör homálya lélegzeted
a sírás teremőre
nem őrzi a képeket
a vonások megszüntetik
az anyag szélét
szederjes zöld
a hiányzó kék

*

ahogy adsz
kolduló rendeknek,
a vadgyümölcsöket
oly mozdulattal gyűjtöd be:
ha kifosztanak is, mindegy.
húsukkal markod szelídíted.
felpuhult csontmagjuk
szádba veszed,
kiszívod belőlük a keserűséget.
kiköpöd nyál nélkül, mi marad.
a vadon mélyén kert sarjad:
gyorsan ébredsz. hisz tudod,
nincs ki betakarjon.
hideg van a mozdulatlansághoz.
s nem akarsz, hogy a böjti fagy
a verítékező olajfákig
álmodba szivároгjon.

ecset
vonások nélkül fest

aztán törli
sejtéshatárig

ahol az arcfelismerő
csak a hideg illatokból
először kicsapódó
arcot engedi át

fehérnél sápadtabb
nincs csontfedezéke

*

ártéri fa kidőléshatáron
vízszint és függőleges között

gyökerein egy marék föld
a hát, a váll

mi tartja
láthatatlan
via dolorosa

*

úgy dőltél el,
mint vihar nélkül
bolygónyi földlabdát
égből kifordító fák.

letettek a kavicságyra.
lábadhoz kuporodtam,
mint üresen házak falára tapadt
apró csiga.

markos emberek
úsztattak volna le a vízen.
a parton arcod stációi
álomban felpuhult kövek.

tenyeremben ébredéskor
nehezek a csontok.
túlpartról begyűjtött kavicsok.

*

szóltottalak:
emelkedj ébredéssel
álmomba vissza.

sugarak és beton közt
nem tudod, mi tart.
csontjaidat kölcsön adtad
zuhanni vágó madaraknak.

nem mozdultál, de hangomra
a két óriás
lóduló keze megállt.

hátrad mögött a nap.
fénye a lenvászon
kis herceg kabátan
úgy szüremlik át,
mintha a holdon állnál.
a föld görbülete
árnyékkod öble.
húvös, mint szentek ruhájának
virágot rejtő köredője.

vertigo

a szoba forgó kör
hinta.
a tárgyak átsuhannak
mindennapokban izmosodott
középkori lovakba.
gyerekek ülnek rajtuk,
nem éri a kengyelt lábuk.
hasonlítanak egymásra,
mint az alvók arca.
a berendezés mindig rám támadó sikátorközei
kihalt tükörszilánkként villannak.
az idő kioldja a meszet
a csontokból, lerakja máshol.
„a test egyszerre
alámosott part
és hordaléksziget.”
ezt már az angyal súgja.
ruhája
fiam éjszaka
felszökő láza.
hangjától elkopik üllő, kalapács,
csak a kengyel marad árván.
verdesi véresre
a lovak véknyát.

*

hallgatással idomítasz
a csiszolatlan
csonk
az ég szegélyét
fogja
csuklójában
a barbár
megörökli
a levágott kézfej
mozdulatát

*

ne mondd,
hogy nincsenek
ilyen szavak
hisz ezekkel hallgatsz
fonákjával
ablakra tapadt levél
nem pulzál a vihar
nyugodt erezetén
ne mondd,
hogy nincsenek
ilyen szavak
hisz ezekkel hallgatsz
szélben
lombtalan árnyék
nászra éretlen avar a vér
ne mondd,
hogy nincsenek
ilyen szavak
hisz ezekkel hallgatsz
testünk alatt
zöldülő rét
rothadás rádiusza:
ölelés

NAGY ZOPÁN

LÁTENS

(A „Regény” mögött)

Akár így is kezdődhetne a regény (A „Regény”) – mondta a Lány, mondta a nő.

Gyermekkoromban elbújtam a nagyfotel mögé – szólt a Fiú, mondta a férfi.

Akár így... – Akkor, az volt nekem a világ (folytatja), a gyermekkor minden védelmével, hiányával, és oda is piszkoltam azon világnak a kellős közepébe, mert amikor már órák óta senkinek sem hiányoztam (mint makacs és következetes duzzogó): a fotel mögé, a perzsaszőnyegre kakáltam, és úgy rémlik, igen hatalmasat... (a hetvenes évek közepén, egy lakótelepen)...

Húgommal (gyakran magunkra hagyva) éveig, míg szüleink el nem váltak: saját készítésű „kutyaólakban“ szorongtunk és hancúroztunk... – Csak később, a nagymamák házában tört rám az ódon padlásvilág folyamatos felfedezésének vágya, a félvak dédnagymama emlékeit is kutatva ott, vagy zsákok és ládák közé bújva el a dühöngő lator-mostoha elől, aki mázsás testével csak nagy ritkán merészkedett fel a korhadt falépcsőkhöz...

Hosszú órákat morfondíroztam a veszélyesnek nyilvánított padláson, a cserép-hézagokon beszűrődő fényeket megfigyelve, és a roskadásig megrakott kosarakból diót válogattam, mert imádtam diót törni – és eszegetni, főleg félhomályban... – s közben (ha a vén szánkóra álltam): a gyerekfejnyi, ovális ablakocskán át az utca mozgásából is láthattam részleteket.

Egy-két nyár alatt így „ismertem“ meg embereket, és szokásaikat... – Ám ott volt még a hátsókamra: telezsúfolva, állandó nyirkosságával, titkaival, a nagy „góré“: óriás fa-monstrum, kukoricával és egerekkel, a vonzó-visszhangzó kőkút, aztán a szeneskamra: ahol a kis fejszével kis fát is aprítottam, mű-nagyapánk rozoga műhelye: ahol parittyát gyártottam, a tyúkól: a gyomorforgató, a sötét, szűk, füledt, a ragacsos-szaros, s külön a kotlós-bódé (ahonnan kiskutyánk tojást csak melegen lopott), aztán hátul a Kert, a nagybetűs, de főleg a Kutya: a

voltam... - A százados, a robbantások, a belém-nyomott, tört borosüvegek, a száguldás gázálarcban, a hadnagy megrettentése, kit magammal vittem volna a túlvilágra (az idegek és az elme harca, kísérlete), a pszichiáter, aki literes hamutáljában fuldoklott; a totális írás (kielés) éve huszonnégy évesen, gyomorvérzés: kötet-tervekkel, jegyzetekkel – és könyvek lapjaival itatva fel gyomrom vértócsáit... (Jaj neked ön-emésztés, ezt neked könyv-zabálás...)

Végzettséggel nem dicsekszem, aki vagyok: a Végzetem...

Töpörödött, aszott kezem, öregasszonyi ráncos tenyerem: az elmúlás (folyamatos) megújulására, a „szinten tartott“ jelenlétre mutat. A jelenlét: „állandóság“. Az „állandóság“: az alig-változás nyomorúságos dicsérete. (A túl-élés el-túlása.)

Tenyérjósok és pszicho-grafológusok lépten-nyomon megtalálnak... – „Ezeknél“ gyakrabban már csak a kedélybetegek, a paranoiások, a betegesen melegek, a variált mániások, a nyomorba-döntöttek, a nagyravágó szélhámósok, a pozíció-gyűjtő komplexus-halmazok, a frusztrált anti-hősök, a nyomulók, a kitaszított szeretet-éhesek, a bizonygatók, az ígéretők, az értelmetlenül csábítók, a különféle szeszélyesek... tisztelik meg személyemet.

Am én Őt keresem: akit már (valószínű, hogy többször is) megtaláltam. Megtaláltam, elvesztettem – és (nem akarom elhinni, hogy) újra megtaláltam... A feszített megtalálásban, a szkeptikus köztesben, és az apatikus (mozzanatlan) keresésben, az alkotás-folyamok áramában, a zaklatott rombolások közepette, a töredezett tehetetlenségben, a vázlatok örületében, a megbocsátások kavalkádjában és szelídített bujaságaiban: szerelmes társammal vagyok (és nem vagyok), Őt szenvedtettem, Őt ostromolom, Őt magasztalom, Őt okolom, Őt okítom, Őt szenvedem – és (a meglevésben is) Őt keresem...

Őt kínzom én: a Lányt, a nőt, a Lényt.

A „Regény“ lehetősége is hozzá tartozik.

Belőle tükröződik, általa árad belém.

Esetleges eszközeimmel, a belé-bonyolódásokkal és az eltávolodásokkal: a kettő(s)ségek sokaságát, a sokaságok egységét dolgozom fel...

Te óra egy perc. Én másodperc.

Ismét „gyomlálók“, metszek és ültetek, szöszmötölök (a szöszmötölést még nem büntetik...), rendszerezek... Olvasok, hogy átírhasam, leírom, hogy át-olvashad...

Ó, te ória nélküli mondus (morgus belé-horgusz, tum puncus), és cicc-morgás, szörbe- s tollbamondás: ciróka fruska, cicus hisztérikus, speciál dorombusz, Cicmándy Cirmond, cirókusz cirmula ciránikus, circus vitiosus, cicinda-minta, ceremónia cicka (farus cicdomborus), universon cicónus-bónus...

...és formula anatómia, miáánia-ária, absztra-háló fóbia, redukció-funkció; a küszöb előszobájának küszöbe (és köd a köbön); székbe állított székelés, ó, tapintható (merev)ület...

...és Patocka* pocakja (*Jan, A természetes világ és a fenomenológia; Gond '97.)... és a feladat dinamikája (most Bartók Bélától a Divertimento for Strings, Allegro non troppo kezdődik el, nyolc perc, ötven másodperc, közben ennyit írok le):

a belső pólusok fesztelenségének (folyamat)aktusa, szenzibilis (gömböly-intrikus) Világ-köldök tágitgatás...

„/-i fér(f) a mindenség mögötti feloldódásban...

...és (visszatérek): felpöckölt pocok, a hörgés görgése, felkoncolt démon-dorong (a sötét zaj bekúszik a gömbbe), nem, ez nem Bartók zenéje (csak a leíró fejében)...; majd: az ön-magaság /soi-meme/, ide circonflexe kéne, a védtelenség megvédése (a „kalap“ alatt legalább az e betű ne ázzon meg)...

...és a szabads... – nos, itt lett vége(m), ily lassú a gépelésem, szóval: a szabadság szakadtsága; megint Berg, kuss Lulus!, a száj gombokkal-bevarrása (Gombrovicsorgás), a „Kozmosz“ (da-do-gó) halkulása...

...aztán ismét Lulusolás, Bergelés (a leíró fejében?), bembergelés, lulus-suss-muss, bergenbergenc, lulucka-lapocka, bergmumusolás, bergeny-burganciálás... – persze, a fejben rezegve (közben) a fejsze...

Az olvasmányok szeletelve. Ám: mivel az ember (i)gaz(i) „lényege“ az arcában válik jelenvalóvá, az arc mögött a valódi

barangolás, maszkolás és makrancolás, rakonca és maszatovább, arcüreg-járat, arcalagulat...

„Mert“: távolság és találkozás (különféle) kateg/l/óriája az ember, és (in) amplitúdó (am) putáció, és egy picit explicit... a funkció nista...

„Kisvártatva“ pedig: az intersubjektív tér görbülete (a szubjektív és a külső emberek közötti /v/iszony) nem megalkotja a létet, hanem lehetővé teszi (annak) igazságát...

A belső pofont nehezen adom vissza, az arc viszont eleve „oda van tartva“...

Lévinas (Emmanuel) sajátos fenomenológiáját is érdemes lenne olvasni – mondta a Lány (a nő talán nem mondta volna), gondolta a Fiú –, mert Ő mintegy kifinomította a heideggeri egzisztenciális analitikát... – Szállingóznak utalások, hullának (rám) törmelékek...

...aztán búbaj, kicsit Buber, bambergelés, ba-bambulát, eti-kaki, bergeny-bambi; és gombra (elme-kabátra) kontra Gombrowicz...

„Az etikai ellenállás a végtelen jelenléte.

Ha gyilkossággal szembeni, az arcba beleírott ellenállás nem etikai, hanem valóságos ellenállás lenne, akkor egy nagyon gyenge, vagy nagyon erős realitással lenne dolgunk“ – mondja Lévinas a Nyelv és közelségben, ám mindezek előtt (és úgy általában): „csak“ dolgunk van! Például: a túlzott közelségünktől való eltávolodás folytonos kísérlete (például: a jobb, netán magasztosabb, igazabb... Én megtalálásának reményében – a vissza-közelítések kiismerhetetlen ismétlődésében)...

Most minden tükröt letakarok, és nyugodni térek.

Vállalható vállalás (mármint az ébredésben).

Nem a penge, nem a kés élesíti az elmét, de a gondolat, a metafora, az elmélet... megtestesül...

Amit fontosnak tartok, avval igen érdekes viszonyt folytatok. Kerülgetem-késleltetem, hosszasan készülök rá, hogy érlelhessem (magát a megközelítést), bujkálok előle, hogy majd újabb tartalmakkal lephessem meg (magamat: a további tervezetések jegyében és elődázás-folyamában)...

Ezen állapot már-már euforikus jelenléttel ajándékozza meg mindennapjaimat – s a bizonytalan felületek mögé egyféle felkészültség-állandóságot kölcsönöz...

Jelen lévő szövegemet is efféle fontossággal ruháztam fel. Így aztán: 20-25 csordultig írott füzet váraozik, hogy valamelyest beépülhessen a „Regénybe“. (Aforizmák, versek, vegyes jegyzetek, naplótörödékek, esszék, elbeszélés-vázlatok, családtörténeti feljegyzések, álm-leírások... mocorognak körülöttem – bármerre is lépek, s én rakosgatom, rendszerezem, dugdosom, túl-gondolom, vagy semmisítem őket...)

Hónapok telnek, mire ismét szembesülök szövegeimmel, és évek vonulnak át, mikorra le merem (lemerem, mert „az igekötőt egybe kell írni az igével“) írni, hogy: anya, apa (ízlelgetem: anyapa-apanya – apanya-anyapa...), vagy azt, hogy: szerelem...

Lássuk az utóbbit. Ó: a Cica! – a látáson is emlegetett, a nem olyan, nem amolyan, a főleg nem akármilyen (persze könnyű ezt mondani, de fő, hogy nem kell bizonyítani – naná, hogy a nemolyan-nemakármilyenségét!), hiszen a lényeg(i) is így működik – a bizonygatás csak elbizonytalanítja...

(A bizonyosság annál titokzatosabb, minél kevesebben tudják, hogy – az - az...) A feltárás-részletek: (csak) el-beszélések.

A lényeg(i) viszont minimum (be – és ki) fordítva is igaz!

A nő: ki – illetve berúzsozza fogait.

(Lényében semmi tragikus... Csak amíg nem ismerem. Csak amíg meg nem ismerem. Csak amíg nem ismerem meg...)

A jelentés itt (is) másképpen jelentős.

Szerelmesen törlöm-maszatolom vörös, vagy lilás rúzsait. Ajkait csak ritkán harapom. Ritkábban, mint képzelem (hogy harapom). Az utcákon rohangászunk, esőcseppeket iszunk egymás arcáról: hadonászás, korty, elfojtás, korty, hadonászás...

Nincs titkos napló, mit ne ismerne, ám erotikus bárokról, vagy állatok nemi életéről szívesen kérdez. („Plátói“ élettársa Kant; azelőtt pedig Dürerbe volt szerelmes...)

Konyhámba ismeretlen gazokat hord, díszes szárazságokat. Gyertyafénynél kérdezi, hogy miért érnek véget kapcsolatok, és a szerelmi intenzitás mi okokból csökkenhet? Közép-rossz vörösborok

mellett a gótikáról, építészeti szabályokról ad elő, finomabb nedűk kíséretében vallomást tesz nekem, szerelmeset...

Rózsaszín lufit veszek neki, pöttyöset; rózsaként bontja gesztusait... Hálás. Kinyílik – és lázasodik a fokozatosan föltárt odaadástól... Megmutat. Megmutatom.

Egymásra jövünk. Imádom, amikor lázas...

Mondják a magukét (a hangok) – és én félalomban válaszolhatok...

Anya kiszámolta (a konyhában ülve, a számlák fölé görnyedve mondja), hogy lángossütőként, egy évben 48 mázsa lisztet dagaszt meg. Ez a 14 év alatt eddig: 672 mázsa!

„Az anyám kínját“ – motyogom, és egy hajnalon („kelés“ három órakor) elkísérem a napi tortúrára. Autózás naponta a 40-50 kilométerre lévő lángossütő-bódéhoz az esős-csúszós, nyirkos-ködös, sáros-kátyús alföldi utakon, majd átfázott-megizzadt bonyodalmas pakolás (székek, padok, óriási üdítős-hűtőszekrény, táblák... kicipelése a teraszra), olajsütő beizzítása, közben hosszadalmas dagasztás és formázás, tea- és kávéfőzés, a folyamatos helyszűke, a ventilátor, az átforrósodott olajos levegő és a huzat eszeveszett kavargásának közepette...

Rutin és mindennapi aggodalom (az időjárás, a vevők, az emelések, a pocskéba menő nyersanyag... miatt): ájulásig.

És mindez visszafelé. És mindez előlről kezdve.

De például mennyi és mennyi sünnnek, pocoknak, vakond(ok)nak, fácánnak, nyúlnak, menyétnek, macskának, rókának, kutyának vagy őznek kell az utakon elpusztulnia ahhoz, hogy anya (és ő „csak“ egy!) reggelente kinyithasson – majd (egy kijelölt napon): örök nyugtalanságával az aggodalmakon túli világba távozhasson?

Mondom a magamét (félalomban) – ám csak sejtések és hangfoszlányok vergődnek válaszok gyanánt...

Csontos Bernadett fényképe

MEZTELEN HEGEDŰHANG

SIMÁNDI ÁGNES VERSEI

fontolgatások

mintha mindig késnék
megzavar egy mosoly
a szorítás ott
legbelül
hiszen tudod ismered
te is e furcsa játékokat
mikor a lélek nem akar
egyetlen szóra áldozza
rövidke életét

*

szószövegek maradnak
időkoporsóba zárt
dadogások
arról a világról
mely önmagában
tárulkozó lét

*

szórácsaim közé rejtelek
szabad madárt –
éjszakámból hajnalba
fordulsz és ragyogsz
akár a galaktikus rend
legszebb csillaga
ki magad szeretni
nem mered

*

jóvátehetetlen idők:
sivataggá árvul
a lélek ha merni
nem akar
a hang a szívben
keletkezik
gyorspostát
okostelefont
nem ismer
kívül ha eső ver
a fátyol nem takar
és sebesednek
a fellelt szavak
nem akarom
ezt a táncot
nem ismerem
ezt a zenét

*

kapukkal álmodik
a vágy:
elszánás kell
kenyéren
és vízen
talán évekip
így marad
és még akkor se
biztos

január

meztelen hegedűhang
arcod hótakarója
olvad
a labirintusban
eltévedt angyalok
zihálnak
hol hagytuk
azt a reggelt
a teremtés első napját
mikor még se nap
se hold
csak a csend
Isten karjában
a fészek

aki írja a verset

aki írja a verset
kottát másol
a lét túloldaláról
görgeti át a csapágy
fontosabbik részéből
a szót ügyetlenül
mintha a folyót
ár ellen lehetne
mozdítani
s felhangolni
a motorzúgás monoton
csapkodó ütemét

H. B.

Hamvas Béla vagyok
mondta a könyvespolc
és az ágy közti térben
a zajban is kisimulhat
a ránc: a befelé
szűkülő folyosón
elmerül a külső
sötétség – egyetlen
szó elég a változáshoz
ha kész a mű

A versekhez a szerző fotóját társítottuk

FELFÜGGESZTETT IDŐ

KUN ÁRPÁD NOVELLÁI

Tűzvédelmi oktatás

Unnin időnként rohamszerű nyugtalanság vett erőt. Napközben általában a számítógép előtt ülve szerkesztette a járási evangélikus gyülekezet újságját, de néha, kiszámíthatatlan időközönként felpattant, átszaladt hozzám, aki, ha nem jöttem turisták, a szuvenírboltban lógattam a lábam a pénztárgép mögött. Miután berontott, ugyanazzal a riadt szemmel, mint amit rozsomákra hasonlító lányánál megfigyeltem az első hamuvölgyi reggelen, olyasféle kérdéseket tett fel vádló tekintettel, hogy vajon a templom riasztóját rendesen átkapcsoltam-e nappali állásba, vagy, hogy a hatnyelvű templomismertető brosúrából van-e elől olaszul elég arra az esetre, ha beállítana egy bizonyos kirándulóbusz Milánóból, ahonnan pár napja e-mailt kapott, amit azóta már nem talál, mert véletlenül kitörölhette a levelezésből. Hetente egyszer-kétszer zaklatottan fel szokta tépni azt a borítékot, amelyet előző nap saját kezűleg pecsételt le a bevétellel. Végzetes számolási hiba után kutatott, a Kényszerképzet Szelleme arra utasította, hogy újra leellenőrizze a tételeket. Ezen rohamai alkalmával sűrűn emlegette, szorongva a mulasztása miatt, a tűzvédelmi oktatást, amin az előírás szerint a legelső munkanapomon részt kellett volna vennem.

A tűzvédelmi oktatásra végül a legutolsó munkanapomon került sor. Egyszerűen azért, mert a járás egyetlen hivatásos tűzoltója egészen addig szabadságon volt. A Norvég Tüdő- és Szívbetegség Országos Egyesületének, az NTSZOE-nek azt a gyalogtúráját kísérte végig önkéntes szervezőként, amely minden évben a földgolyó más-más egzotikus helyén visz keresztül, és amely azon a nyáron történetesen a Kilimandzsáró kíméletes megmászását jelentette a legbarátságosabb lejtő felől, ahogy azt Unni egyik elejtett megjegyzéséből megtudtam.

A járási tűzoltó nem komppal jött, hanem megkerülte a hamuvölgyi fjordágot. A közbeeső tanyákon megállt, lelkiismeretesen letisztogatta a bemocskolódott tűzcsapokat, és leellenőrizte, hogy üzemképesek-e. Szolgálati, piros mikrobuszával, amelynek tetején takaros, kihúzható

létra feküdt, a litván vendégmunkások csörlője mellett megállt, és mielőtt levette volna a gyújtást, egy pillanatra bekapcsolta a szirénát, amitől az felvívogott, és megfordult a lámpaburában néhányszor a parázspiros fény.

Unni kiment hozzá, bevezette a szuvenírboltba, leültette közém és Jon Trygve közé az odakészített székre, ő pedig rögtön belevágott az elméleti oktatásba. Átfogó bevezetővel kezdte tűzről, vízről és a tűzoltás általános elméletéről. A bevezető után esetelni kezdte a dongatemplomok speciális helyzetét, mint olyan objektumokét, amelyek faszkeretük miatt különösen tűzveszélyesek. Miközben beszélt, rövidre nyírt, őszes bajusza vidáman ugrált, apró szeme pajkosan csillogott, mintha a komoly mondanivaló alatt végig valami huncutságon törné a fejét. Egy idő után szórakozottan a kezébe vette az övéen lógó, apró tűzoltócsákányt, és, amikor a hamuvölgyi templom tűzvédelmének a bemutatására tért, lóbálni kezdte.

A hamuvölgyi templom tűzvédelme aprólékosan kiépített, hajszálpontos rendszerként működött. A hő- és mozgásérzékelő kamerák, valamint a füstjelzők a legkisebb gyanús jelre értesítést küldtek a megyei központ ügyeletének. Lehetőfinom beállításuknak köszönhetően pontosan bemérték az érzékelt veszély nagyságát, és ehhez igazítva, miközben működésbe hozták a szirénát, fokozatosan beindították a háromféle oltási rendszert. Nevezetesen először azokat a fűvókákat, amelyek közönséges vizet spricceltek, másodszor azokat, amelyek tűzoltó habot lövelltek, harmadszor pedig azokat, amelyek tűzfelfojtó füstöt bocsátottak ki. Ezek az automatikusan működő rendszereken túl különböző, kézzel kicsavarható tűzoltótömlők és poroltók voltak még a templomban és a templom körül elhelyezve, a főbejárattal szemben pedig egy földbe süllyesztett vízágyú.

Az elméleti oktatás végeztével kimentünk a szuvenírboltból, és a templom nélkül maradt kőalap mellé vonultunk. A tűzoltó kinyitott egy pléhládát, kihúzta a ládából a laposra összecsavart víztömlőt és kipróbálta, majd sorban Unni, Jon Trygve és az én kezembe nyomta, hogy mi is kövessük a példáját. Mivel a templomkertben voltunk, amely a norvégoknál maga a temető, ezért olyan szabadon maradt területre kellett irányítani a tömlő fejét, ahol nem álltak sírkövek. Ennek ellenére nekem minden feltűnés nélkül mégis sikerült kimosnom a bő vízszaggal a földből egy aprócska csontot, amelyet zsebre tettem, anélkül hogy a többiek észrevették volna. Később, amikor este a babaházban jobban szemügyre vehettem, elégedetten állapítottam meg, hogy a csont apró gyerekállkapocs, amelyen gyöngyökként sorakozott tíz fénylő tejfog.

A földbe süllyesztett vízágyúval a tűzoltó csak egy rövid, néhány literes próbálövést adott le, hangsúlyozva, hogy azt csak hivatásos állományú szakember kezelheti, mert olyan erős nyomás alatt van, hogy kárt tehetne magában az oltás alatt álló objektumban is. Jelen

esetben egyetlen rossz mozdulat elég lenne hozzá, hogy a lövése szétzilálja az alap több mázsás köveit, és az összes litván vendégmunkást a csörlőjével együtt lesodorja a templomdomb alá.

A félelmetes erejű vizágyú kipróbálása után kimentünk a templomkert melletti birkalegelőre, ahol egy bucka mögött földbe épített csapóajtó nyílt. A tűzoltó olyan titokzatoskodó arccal nyomta be a digitális zár kódját, hogy az ajtó modern kinézete ellenére azt hittem, kincseskamrába vagy régi kriptába lépünk be. A berezonáló, fényes acéllépcsőn leereszkedve láttam csak, hogy egészen máshová érkezünk: a hamuvölgyi templom tűzvédelmének vezérlőtermébe. A terem egy óriási bunker volt több méter mélyen a birkalegelő szintje alatt, kiöntött, vastag betonfalakkal. Ezek közül az egyiket teljes egészében elfoglalták a szabályozó és mérő rendszerek kijelzői. Mutatók rezegtek a skálán, és jártak körbe, digitális, piros számok világítottak vagy villogtak sötét alapon, tú rajzolt diagramot három lecsavarodó papírtekercsre. Miközben én és Jon Trygve báván megálltunk a lépcső alján, a tűzoltó és Unni fontoskodva az irányítópult képernyője elé léptek. Unni okoskodott egy sort, miközben a tűzoltó ráhagyott mindent. Fürgé kézzel babrált a számítógép egerén, majd felnézett, és sóhajtott közölte, hogy a tűzvédelmi rendszer jelenleg sajnos csökkentett kapacitással üzemel, tekintve, hogy magát a dongatemplomot arrébb vontatták, és az ideiglenes helyen nem lehetett ugyanúgy kiépíteni a teljes rendszert. Ráadásul a Nagy Kavics egy hete kidöntötte azt a villanyoszlopot, amelyen Hamuvölgy rácsatlakozott a megyei hálózatra, és még csak részlegesen állították vissza az áramszolgáltatást.

A vezérlőteremből feljőve elvonultunk Unniék udvarára a próbaoltáshoz. A tűzoltó egy üres, rozsdásodó kátrányos hordóba, szakasztott olyanba, amelyet nálunk Beninben tűzrakásra használnak éjszakánként, beledobott egy csomóval Jon Trygve régi, gépszíros rongyaiból, és meggyújtotta őket. Amikor a kormos, fáradtan égő lángok magasra csaptak, poroltót ragadott, kihúzta a biztosítószeget, lenyomta a kart, és a kispriccelő sűrű gomolyaggal elfojtotta a tüzet. Aztán megint rongyokat vett elő, mindenkinek sorban készségesen újra és újra meggyújtotta őket, mi pedig Unnival, Jon Trygvével gyakorolhattuk a poroltó készülék kezelését.

Még mindig nem láttam havat, a télről pedig csak hozzávetőleges fogalmaim voltak, viszont izgatottan vártam már mind a kettőt. Elnézve a pár lépésnyi területet, ahol a fűvet és a kátrányos hordót vastagon belepte a tűzoltópor fehér takarója, úgy éreztem hirtelen, mintha nem is tűzvédelmi oktatáson vennék részt, hanem valami ősi norvég szertartáson, amelyben a résztvevők meg akarják nyerni a nemsokára megérkező tél szellemeinek a jóindulatát.

Megérzésemet azonban semmi sem igazolta. A tűzoltó viselkedése egészen másról árulkodott. Mindig felragyogott a szeme a hordóból előcsapó lángok láttán, és miután kialudtak, nem csökkenő hévvel

keltette életre őket újra meg újra, úgy, mint egy szenvedélybeteg, aki hosszú szünet után hozzájut a szeréhez.

A végeérhetetlen tűzoltási gyakorlatnak azzal lett vége, hogy megszólalt a tűzoltó szolgálati mobilja. Nem a megyei központból jött a riasztás, csak Kakashalomról, a járásközpontból hívta az egyik ismerőse. Az történt ugyanis, hogy a bevásárlóközpont mellett egy macska felmászott az egyik nyírfa tetejére, és nem mert lejönni. Már a fél falu odagyűlt, megpróbálták lecsalogatni, lepiszkálni, védőhálót húztak ki alája, egyesek utána másztak a fára, de mindhiába, se szép szó, se macskatáp, se tej nem használt, olyan magasra pedig se bottal, se létrával nem értek fel. A macska azóta is keservesen nyivákkolt egy lehajló ág végén, görcsösen kapaszkodva egyensúlyozott, és bármelyik pillanatban lezuhanhatott.

A tűzoltó a hírt meghallva, elköszönt, sietve bevágta magát a piros mikrobuszba, hogy elérje a néhány perc múlva induló kompot, és megmenthesse a túlparton az életveszélyben lévő macskát.

Harcos Valhallából

Éjjel arra riadtam, hogy elviselhetetlen forróság tombol a babaházban. Fájdalom ébresztett, úgy éreztem, mintha lángok nyaldosnák a bőrömet. Kiugrottam az ágyból, feldöntve a babákat, a megterített, aprócska asztalt és a plüssállatokkal teli hintaszéket. Páni félelemmel feltéptem az ajtót, hogy kijussak az égő házból.

A friss levegőn lassan felébredtem. A fejem kitisztult, rájöttem, hogy a fájdalom a rémálom része volt, ahogy a tűz is.

Az alkonyat, ami néhány hete még, amikor Hamuvölgybe érkeztem, megtorpant a keleti horizonton, és nem jött tovább, esténként már szétterült az égen, és a hosszan tartó szürkület után, valamikor éjszaka végén besötétedett. Olyankor én már mindig aludtam, és emiatt annyira hozzászoktam a folyamatos világossághoz, hogy most a babaház ajtajában állva, meglepett a vaksötét. A legfurcsább mégis az volt, hogy Hamuvölgy fényei nem égtek, pedig Hamuvölgyben a szürkület kezdetén mindig kigyúlt a villany, és felkapcsolva maradt másnap reggelig. A templom díszkivilágítása, az építkezés reflektorai, a gyümölcsösön át kanyargó szerpentin utcalámpái, a magánházak külső világítása több fényt adott, mint szülővárosomban, Cotonou-ban egyik-másik kerület minden lámpája és közvilágítása együttvéve. Most mégis Hamuvölgyben is áramszünet volt, mint ahogy Cotonou-ban szokott lenni.

Aprócska fény villant fel a sötétben a málnavesszők és a ribizlibokrok szaggatott árnyékain túl. Akkora volt a csend, hogy tisztán hallottam a gyufa jellegzetes sercenését, majd láttam, ahogy felcsapnak a lángok az elvonatott dongatemplom északi oldalánál.

Mint akit zsinóron rántanak, mezítláb, alsógatyában rohanni kezdtem a málnavesszők és a ribizlibokrok között a tűz felé. A templom sarkánál felkaptam a poroltót, és mindent úgy tettem, ahogy azt az előző napon a tűzvédelmi oktatáson megtanultam. Kihúztam a biztosítószegyet, lenyomtam a kart, és ráfújtam a lángokra, amelyek már az egész északi falon lobogtak, elborítva a domborművet.

Nagyapám szerint a bennünk összeszövetkezett szellemek olyankor, amikor igazán nagy a baj, úgy segítenek rajtunk, hogy megszabadítanak legfőbb nyomorúságunktól, az elmúlástól. Például balesetek pillanatában, vagy amikor haldoklunk, felfüggesztik az időt, és megnyitják nekünk a saját világukat, vagy, ahogy nagyapám kifejezi, ellebbentik előlünk a látóhatár függönyét. Legtöbbünk ebből, mivel nem tanultunk meg olvasni azokból a jelzésekből, melyeket érzékszerveink küldenek, csak a felfüggesztett időt fogjuk fel. Még ha benéz is az ember a szellemek közé, nem érti, hogy mit lát. A felfüggesztett idő ennek ellenére a segítségünkre van, lehetőséget ad számunkra, hogy mélyebben megéljük a létezést, aprólékosan átgondoljuk, hogy hol a helyünk benne, és a következő pillanatban, amikor az idő újra elindul, mit tegyünk. Ennek a felfüggesztett időnek köszönhetjük, hogy esetleg mégis túléljük a balesetet vagy, hogy rettegésünket legyőzve, méltósággal lépünk át a halálba.

A varázslók hivatásszerűen megtanulják, hogyan használják a szellemek által felfüggesztett időt, mialatt a világ másféleképpen működik, mint normálisan. Olyan dolgokat művelnek, amelyekre a felfüggesztett idő törvényei érvényesek, az elmúlás felől nézve azonban csodának hatnak. Én ilyen tettekre nem voltam képes, nem tanultam meg értekezni a halottakkal, nem tudtam visszafordítani a Niger folyását, de még egy gleccserpatakat sem küldtem soha vissza a jégsziklák alá. A szellemeim azonban nekem is segítettek akkor, amikor spriccelni kezdtem a poroltóval. Nemcsak azt vettem észre, hogy megállt az idő, hanem azt is, hogy ebben a tágas örökkévalóságban szabadon cselekedhetek. Kinyílt körülöttem a valóság.

Nemcsak azt az embert láttam a legapróbb részletekig, aki szegecsekkel kivert bőrszerelésben, fénylő, fekete nadrágban, mellényben, dzsekiben, hosszú hajjal, torzonborz szakállal, bajusszal, acél gyűrűvel az ujján, vastag fémláncokkal a nyakában előttem állt. Nemcsak annak a párolgó benzinnel a fojtó illatát szagoltam, amely az előbb a gyufa lángjától belobbant, és magasra csapott, és amely azután a poroltó habja alatt vergődött, majd elaludt. Nemcsak a szűk pillanatot érzékeltem, hanem egészen távoli hangokat is hallottam, fémhúrok pendülését, dobok döndülését, izgatott párbeszédet,

zagyva hadarást, részeg, hajnali gajdolás. Több évvel ezelőtti izzadságszag csípte az orromat, olyan fények vágtak a szemembe, amelyek hónapokkal azelőtt villogtak egy óriási teremben.

Tudtam, hogy mindezeket az élményeket ez a másik ember élte meg korábban, ahogy azt is, hogy ő egy norvég black metal együttes dobosa. Láttam, mintha egész belső világa könyvként megnyílt volna előttem, hogy visszasóvárogya a réges-régi északi isteneket, Odint, Thort és a többieket. Kihalásukért és a hajdanvolt világ eltűnéséért a keresztény-zsidó Istent teszi felelőssé, aki napjainkra Skandinávia szellemi és erkölcsi hanyatlását okozta, és aki a megbocsátásról meg a felebaráti szeretetről szóló maszlagokkal elérte, hogy több százezer pakisztáni és más gyülevész népség dekkoljon Oslo, Bergen és Trondheim külvárosaiban, sőt még a korábban fertőzésmentes nyugat-norvég vidéken is mindenféle bokszosok sétafikáljanak, olyanok, mint én, és bemocskolják az izlandi szagák által halhatatlanná tett, szent helyeket.

A black metal dobos, aki magát életre kelt valhallai harcosnak tekintette, a keresztény-zsidó Istennel csatázott. Nem elégedett meg azzal, hogy egy olyan együttesben dobol, amely a Legnagyobb Gerillát, a Sátánt dicsőíti az énekeiben. Ahogy azt is kevésnek találta, hogy szimbolikus síkon is forgatja a dobverőit, és minden ütését tulajdonképpen a keresztény-zsidó Istenre méri. Nem és nem. Valóságosan is háborút indított ez ellen a Képmutató Szörnyeteg ellen. Minden erejével azon volt, hogy kifüstölje őt Norvégiából. Fel akarta robbantani legnagyobb itteni kakukktójását, a Nidaros Dómot Trondheimben. Egy mázsa dinamitot összegyűjtött már a lakásán, és harcostársaival, egy újpogány tűzserésszel és egy ógermán hitű belsőépítésszel, akikkel a véd- és dacsövetsége még a túlvilági Valhalla gyakorlóteréről datálódott – ahogy ezt álomlátások segítségével kiderítették –, aprólékos akcióttervet dolgozott ki. Miközben a Nagy Robbantást előkészítették, a hosszas tervezés szüneteiben a dobos a saját gyönyörűségére és mintegy az ellenség fásasztására elhamvasztott három keresztény fatemplomot. A hamuvölgyi lett volna a negyedik, amelyiknek a felgyűjtásához ezen az éjszakán hozzáfogott.

Amikor meglátta, hogy a feneketlen sötérből, amit ő bocsátott Hamuvölgyre azzal, hogy szakszerű szerszámaival áramszünetet idézett elő, előugrik a keresztény-zsidó Isten egyik színes bőrű harcosa, egyáltalán nem vesztette el a lélekjelenlétét. A nyakában függő láncért nyúlt, az ajkához emelte a láncon függő, ősi horogkeresztet, és áhítatos csókot lehelt rá. Ezzel egy időben a másik kezével előhúzta a revolverét, amely egy kézigránáttal együtt minden eshetőségre készen a bórndrágia zsebében lapult.

A felfüggesztett időben a megállt pillanatok úgy sorakoztak előttem, mint a meghaló előtt elmúlt életének eseményei. Az egyik pillanatban a dobos elhúzta a revolver ravaszát, a másikban a golyó kirepült a csőből, a harmadikban pedig közeledett a koponyám felé. Meghalóként

láttam rá a felfüggesztett idő összes pillanatára, de élőként voltam jelen bennük. Hús-vér valóban álltam a dombormű előtt, amelyet a tűzoltó készülék fehér pora vastagon betakart. Mintha egyedül ennek a fehér pornak, ennek a korai hónap a visszfénye világította volna be a jelenetet. A dobos rám lőtt, én pedig a porlítóval feléje sújtottam. Miközben lendítettem a karom, ámulva követtem tekintetemmel a golyót, ezt az apró, csillogó tüneményt. Egy csigánál is lassabban haladt, hiszen valójában minden egyes milliméteren egy örökkévalóságra elidőzött. Hozzám nem érhetett el, mert éles csengéssel nekipattant a porlító hengerének kemény acéljához, megpattant rajta, és irányt változtatva a dombormű négerébe fúródott. Abban a pillanatban, amikor a golyó végleg fennakadt a kilencszáz éves fában, akkor a porlító is célba ért. Lesújtottam a dobos koponyájára, aki vérbe borult fejjel, eszméletlenül omlott a lábaim elé.

Részletek a szerző Boldog Észak című, készülő könyvéből.

VÉGLEGESÍTÉS

BAKI JÚLIA VERSEI

Mintha köztem lenne

Kiüresített bal oldal. Nem told hozzá, már nem vesz el,
nincs miről találgatni. Arany metszés a másik mellkas közepén.
Azt hazudom, beteg vagyok, de még lázat sem érzek.
A lámpa alá állok, felforrósodott, körte alakú sebhely a szív.
Meggyőződés nélkül teszed homlokomra a kezed,
megszokásból simogatsz, hagyod, hogy a test feloldja a percek.
A felszínen csak gyenge vagyok, de az nem szervezet.
Maradni akarok, ütemenként betartom a szünetet.
Örökíteni kell, az ízeken át a múltat. Ennyi a dolgom.
De se az ágyat, se az asztalt, se az arcodat, se a testedet, se az érintésed,
az érintésemet, a testemet, az arcom. A tagadásban ismétlem önmagunkat.
Nincs kulcs, csak kikísértelek. Közöttünk akadnak el a percek.
Ez egyszer szeretni akartál, egyike a legszebb látszatoknak.

Véglegesítés

Készülődés a napszakokra, reggel tovább tart
választani zoknit és bugyit, hogy ki láthat és mennyit,
már itt eldönteni. Egy táskányi tartalék, egész napra,
lesz-e esőre is elegendő melegség, mi mellettem tart.
Ha nem, egyedül is boldogulni az apróval,
megenni egy melegszendvicset az egyetem büféjében.
Hogy gyorsabban múljon, ki tudja meddig még, két kávé is
előre beleszámolni. Esetleg sétálni a félórás szünetben.
Egész napi számítások futnak ilyenkor végig,
még a festék is ehhez mérten kerül az arcra, vagy pulcsi a vállra.
Este meg fáradtan mosni le mindent,
és az elmúlt naphoz igazítani a holnapi választásokat.

Recept szerint

Nem számítok többet, úgy körülbelül fél kilónál
megáll a lélek, és a dombok kezdenek közeledni.
Talpamban százféle kő és az éjszakai eső
maradékai. Most három pulóver sem elég, nehezen
veszi át a testmeleget, remegek, és megszokásból
rád gondolok. Még három perc a teljes kinyílásig.
Addig maradok, hús és csont, az üveg mögött.
Repedések az arcomon, a színeket lassan viszem fel,
pirul a bőr, alatta túl idegenül hatnak az erek.
A fényt csak ezután teszem hozzá, recept szerint,
két kanállal. A csapnál öblítem le, lassan tisztára mosom.
Hagyom száradni, az előírtak szerint csepeg a felesleges,
oldódnak le az emlékek. Már rég nem vagy itt,
mire megtalálom a domb eső utáni zöldjeit, és a talp ereit.

kopasz nő, tükör előtt

Illetlenül felvetett fej, két útra nyitott combok.
Pusztá, fasorokkal. A másik oldalán ház,
alacsony kerítéssel, kis kertkapu, virágágyások.
Öntözéshez készül, és felnyúl a párkányig.
Szemben nyílt ablak, friss levegő átzuhogása
az arcon. Így jobban illik, ha máshoz nem,
a múlthoz. Mint ereszcatornából
az eső utáni víz, hagy el utolsó önmagam.
Most itt ülsz mellettem. Összezárt lábakkal,
ujjaidat csuklómra fonod. A hajamat eltűröm
az arcomból. Előrehajolva beszélsz. Nézed a kertkaput.
A kertkapun a kilincset. A kilincsre ráakódott
többéves mozdulatot. Nem láttál engem, még
így se, már régóta. Ha felemelem a két kezem
talán meg is számolhatom, mennyi idő telt el
két érintés között. Mint a fákat a pusztá szegélyén,
ahogy új utat választanak a vízhez.

SZÁNTÓ T. GÁBOR

JÖJJ ÉS LÁSD!

regényrészlet

Reb Slojme napok óta nem vette fel a telefont. Ilyenkor, amikor nem válaszolt az üzenetekre, és nem adott egyéb életjelet sem, nem volt mit tenni, át kellett mennem hozzá, és nyomni a kapucsengőt, hátha nem bírja tovább a fülsiketítő vijjogást, és kinyitja.

Néha ez sem segített.

Akkor a házmestert kellett kihívni a kapuhoz, aztán a lakásajtónál szobrozni, csengetni, dörömbölni, vagy bekiabálni, hátha felismeri a hangom, és hajlandó beengedni.

Most is így történt. Kopogtattam, szólongattam.

– Reb Slojme, én vagyok az, Miklós. Nyissa ki az ajtót, legyen szíves!

Nem voltam benne biztos, hogy hallja, ezért hangosabban kellett beszélnem. Kínos volt, a szomszédok is hallhatták. Egyszerre elvesztettem a türelmem. Dörömbölni kezdtem.

– Nyissa már ki, csak tudni akarom, nincs-e szüksége segítségre.

Semmi válasz. Eszembe jutott valami.

– Nem akarom, hogy az egész ház hallja, miről beszélünk.

Ez hatott. Motozást hallottam odabentről. Tudtam, hogy tart a szomszédoktól: hogy kihallgatják; hogy visszaélnek azzal, amit tudnak róla; hogy bemennek hozzá, és kifosztják.

– Mit akar? – hallottam tompán az ajtó mögül. – Ne kiabáljon itt!

A fülem az ajtóra kellett volna tapasztanom, hogy jól halljam, de a vastag vasrácsból nem értem hozzá.

– Nem kiabálnék, ha beengedne.

– Nincs kedvem látogatót fogadni. Menjen most el, majd beszélünk.

– Nem tartom fel sokáig.

– Maguk idejönnek, amikor maguknak tetszik, és verik az ajtóm.

Akkor bezzeg nem jöttek, amikor nekem lett volna szükségem magukra.

– Mikor nem jöttünk?

– Amikor még eszemnél voltam, és csinálhatott volna velem tapeket. Hogy mondják magyarul? Interjút, magnóval. Vagy amikor az irataimat kellett volna rendezni. Most jön, amikor már össze vagyok zavarodva. Akkor nem jött, amikor még mesélhettem volna magának. Most már nem akarok. Elkésett.

– Én se akarok semmit, csak beszélgetni kicsit magával. Nekem is megvan a magam baja. – Gondoltam, segít, ha úgy érzi, rászorulóval áll szemben.

Kulcsokkal babrált. Percekbe telt, míg megtalálta a megfelelőt, s kinyitotta a három zárat, majd a vasrácsot.

Csikos fürdőköpeny, pizsama, borostás, nyüzött arc tűnt fel az ajtóban. Még fekete kapedlije se volt a fején. Rosszul nézett ki. Hetek óta nem járhatott az utcán, s az volt a benyomásom, hogy azóta nem is szellőztetett.

Szó nélkül állt, lehajtott fejjel mészálva. Mint aki megmutatja magát, magyarázatképpen, miért nem enged be, és azt várja, hogy magamtól menjek el. Mert a vasrácsot kihajthattam, de a félig nyitott ajtón már nem jutottam túl. Elállta az utat.

Ahogy az utcáról is látni lehetett hetek óta, a szobában le van húzva a redőny. Csak a hallban égnek a takarékos izzók. Talán azok is hetek óta. Éjszakára se oltotta le a lámpát, sőt akkor se, ha régebben eljött velem sétálni. Az ágya is hetek óta bevetetlen. Héber és jiddis könyvek az asztalon, kupacokban. Megannyi memorbuch, valaha volt közösségekről. Akár egy életfogytiglanra vagy halálra ítélte a cellájában. Csakhogy ő magára mérte ki a büntetést.

– Nem mehetnék beljebb? Segítenék kiszellőztetni.

Nem válaszolt. Felbátorodtam.

– Jöjjön le velem legalább egy negyedórára. Tél volt, amikor legutóbb itt jártam. Azóta kitavaszkodott.

– Hagyjon nekem békét. Nem akarok már sehova menni, csak az őseimhez. Ott akarok lenni, ahol ők.

– Ne mondjon ilyet!

– Azt mondok, amit akarok.

– És hogy fér ez meg az ősei, meg a maga hitével?

– Maga akar engem tanítani, hogy mi fér meg a hittel? – pillantott rám szemüvege fölött.

– Reb Slojme, miért nem szedi be a gyógyszereit?

– Ne szóljon bele a dolgaimba! – reccsent rám.

– Bocsánat.

– Tudja maga, mi a különbség a kétféle istenszolgálat között? – kérdezte váratlanul.

– Micsoda?

– Az Istent lehet szolgálni mi jire, és mi ahave: félelemből és szeretetből. De én már nem félem az Istent, velem már nem tehet olyat, amitől félnem kellene, legfeljebb az életemet veheti el, ami nem ér semmit. Készen állok rá. Megváltás lenne nekem, mert ez már nem élet. De én szeretem az Istent – emelte fel a fejét, és fekete keretes szemüvege mögött homályos volt a tekintete. – Nem tudom, miért teszi ezt velem, de nem tud már olyat tenni, hogy én ne szeressem. Habár félni már nem félek tőle.

– Értem – bólintottam.
– Dehogyan érti. Mit ért maga ebből? Tudja maga, mi az istenfélelem?
– Szorongás, hogy büntetést kapunk, ha nem teljesítünk egy parancsolatot.

– És az istenszeretet?
– „Szeresd az Örökkévalót a te egész szíveddel“. Ahogy az imában olvassuk.

– „Egész szíveddel és egész lelkeddel“. Tud maga az egész szívvel és az egész lelkével szeretni?

– Én idejöttem, hogy meglátogassam, hogy megnézzem, hogy van, maga meg...

– Tudja maga, mit jelent az egész szívvel és az egész lelkével szeretni? – emelte fel a hangját.

Nem tudtam válaszolni. Bármit mondok, nem felel meg neki.

– Szeresd az Örökkévalót! Ez azt jelenti: nemcsak érezni a szeretetet, hanem szeretetből betartani a parancsolatokat. Például segíteni másokon. Nem csak akkor jönni, amikor szükség van a másokra. Aki csak félelemből, tiszteletből tart be valamit, az, ha teheti, kibújik a kötelezettség alól, mert nem belülről jön az elhatározása. Egész szívvel szeretni azt jelenti: a jó és a rossz ösztöneivel egyaránt. A magasról szellemiekre való hajlandósággal és a fizikai vággyal is. Még az ösztöneit is Isten szolgálatába állítva. Érti? Gyereksinálással, bizony. Miért nem nősz meg? Miért nem csinál gyerekeket?

Hangosan beszélt. Önkéntelenül hátrapillantottam a lépcsőházba, nem hallja-e valaki a beszélgetésünket.

– Tudja, nekem hány rokonom van ma Izraelben? – folytatta. – Több mint ezer. Egy tucatnyian lehettek csak Auschwitz után. De elmentek oda, és családot alapítottak mind. Tíz gyereket csináltak, meg tizenkettőt.

Nem akartam emlékeztetni: neki csak egy gyereke volt. Az járt a fejemben, tényleg azért jöttem-e, hogy segítsék neki, vagy inkább azért, mert én szorultam rá a segítségre. Hideg volt a lépcsőházban, napsütéshez voltam öltözve. Fáztam. Nem engedett beljebb.

– Egész szíveddel és egész lelkeddel. Egész lelkével szeretni azt jelenti: életével és halálával. Még akkor is, ha elveszi az életét. Kész van maga erre? Mert én kész vagyok rá minden pillanatban. Készülök rá, és várom a halált. És minden erőddel, ez azt jelenti: minden vagyonával. Másként mondva: mindazzal a jóval vagy szenvedéssel, amit kímér az emberre a Teremtő. – Itt elhallgatott. Nagyot sóhajtott. – Na, kapiskálja már? Képes maga erre? – Nem várt választ, folytatta. – Nekem megölték a lágerben az apám, az anyám és a nővérem. Két évet fekvődtem a tüdőkörházban. Vesebajos lettem, és mániás-depressziós. Pelenkáznom kell magam, és most már rosszul is látok. Kímélnem kellene a szemem, hogy kitarson a legvégéig. A lányom... A lányom... Mondtam már magának? Meghalt. A feleségem pedig

elhagyott. Vándorzsídó lettem, sehol nem volt nyugtom. És mégis, bármi történt, bárhogy alakult is az életem, soha nem hagytam el teljesen a Tórát. Ha eltávolodtam is, mindig visszatértem. Ha nem is éltem úgy, mindig tanultam és tanítottam, és segitettem a rászorulóknak. Kol min-hásámájim, huc jirát sámájim. Minden az égből jön, kivéve az istenfélelem. Ha nem félem is, mert nincs már elég hitem, én szeretem az Istent. Érti ezt?

Tudtam, ha gyorsan bölintok, megkapom, hogy nem érthetek ebből semmit, úgyhogy lassan bölintottam.

– Miért nem veszi be legalább a depresszió-gyógyszereit?

– Kértem már, ugye, hogy ne szóljon bele a dolgaimba. Gondolja azt, hogy így büntetem magam! Legalábbis a pszichiátereim szerint. Mert mindezt túléltem.

– El kéne mennie újra orvoshoz. Akarja, hogy keressek valakit? – vetettem közbe, érezve, hogy egy pillanatra meginog. De mintha nem is hallotta volna.

– Na, most már eleget beszéltem – mondta, és ebből értenem kellett: belőlem van elege. – Láta, hogy élek, megvagyok, nincs szükségem segítségre. Nyugodtan hazamehet. Most nincs kedvem beszélgetni. Korábban kellett volna jönniük, magának is, meg a barátainak is.

Kissé beljebb hajtotta az ajtót, hátra kellett lépnem, át a küszöbön, ki a lépcsőházba.

– Ha szüksége van valamire, szóljon – mondtam. Nem tudtam igazán haragudni a kioktatásért. Végül is tanulni jártam hozzá.

– Megnyugodhat a lelkiismerete. Feljött, megtette, amit lehet, és nem is kellett megerőltetnie magát. Szerencséje van. Ezúttal olcsón megúsza! – kajánkodott.

– Látom, jobban van – feleltem gúnyosan, és elindultam lefelé.

Nem köszönt, és nem is csukta be az ajtót. Gyakran búcsúztatott így, szórakozottan nézve, ahogy megyek le a lépcsőn. Mint aki ellenőrizni akarja, valóban távozom-e. A lépcsőfordulóban jártam már, amikor utánam szólt:

– Miklós, hall engem? Legyen egy kis humora. Az is kell az élethez.

Részlet a szerző Édeshármás című regényéből, mely az Ünnepi Könyvhétre jelenik meg a L'Harmattan Kiadó gondozásában.

JÓNÁS TAMÁS versei

IRÁNYTŰ NÉLKÜL

Borának

egymásból kitagadott szerelmesek
táncolnak az erdőben másban
egyre szürkébbek szomorúbbak
lesznek minden szerelmi vallomással
madarak visítanak rájuk örömré
váltott hűségük hiánya sikít
eltévedtek a szabadságban
nincs visszaút a másikig

KÖZPONTOSZÁS NÉLKÜL

otthon vagyok a szépben
a csúnyában tulajdonos
van keretes emlékem
arról hogy anyu hazához
gyermekváros és miskolc
valahogy nem értem haza
otthontalanul mit szólsz
apu maradt még csoda

ÖNDIALÓG

- Miért zajongsz, te, költő, a csendet zavarod.
- Zajos a világ úgy is, ha csöndben maradok.
- Lehetnél akkor bátrabb, nem érteni szavad.
- Elég a sokból egy is, ki érteni marad.
- Magánügy, amit mondasz? Szerelmes vagy csupán?
- Csupán? Hiszen az lángol a gyűlölet után.
- A gyűlölet szerinted előbbre tart tehát?
- Előbbre nem, de fénylik, akár az ostobák.
- Zavart beszéd ez, költő! Egyél, igyál, ölelj!
- Félek kicsit a csöndtől, mi szavam után jön el.
- Maradok akkor, ülj le, és mondd el bánatod.
- A bánat lassan engem egy más világba lop.
- Tudnék neked szerezni örömet, hogy maradj?
- Tudnál, de így is, úgy is elérkezik a nap,
mikor mint vonatablaktól kihajló gyerek,
kizuhanok a mából. Még mástól szenvedek.
Eltört bennem az öröm bicskájának ezüst
pengéje, és kiszállt belőlem, mint a céda füst,
a bizalom, és az illatok sem repítenek el,
egy összetört gyerek sír bennem verset, térdepel.
- Mi történt, költő, és mikor? Ki törte szét hited?
- Törődtem. Árvaságom nem bűne senkinek.
Attól félek, hogy árva lesz mindenki egyszer itt.
Engedj, barátom, énekelni végső csendemig.

MESTEREK NÉGY SORBAN

Milyen az élet a végeken? Luxus-e már a kényelem?
Akad-e még öröm, mani. Van-e mit félrehallani?
Lehet-e ünnep, lepetés. Használt-e a megöntözés?
Istenadta nép, akad? Akasszátok-e föl magad!

ELHULL A VIRÁG

Minden erdőben sír egy fa.
Felesleges, hogy híres va
gy. Illendő lenne nagy néha,
maradni élő vagy néma.
Csokornyakkendő, sík tükör.
Kis hetek után nagy csütör
tök. Életes világ. Elbokor.
Elvirág. Ki tudja, mért ilyen nehéz,
épp annak, aki néz: lelni rád.

KÖTÖTT, TÖRÖTT

Nem lélegzik. Öreg szövet.
Van, hogy néz. Van, akit szeret.
Lassanként kirabolja gye-
Rekkori álmát.
Nem szép. Szédül. Előkelő.
Rémálmos. Csaholó erő,
Istent, ördögöt elfedő,
nincs neki. Elkép-
Ed, mint kisgyerek: áll a nők
szépségében. A pokla nő.
Felnőtt férfi, idézhető.
Unja az anyját.

LEOSZTÁS

Nem vagyok hű. Használ a bűn. Tudat
keresgéli bennem a torz hajlamokat.
Amilyen szép álmok növesztik hajam,
olyan csúnya valóság fosztogat.
Majd ülök sápadtan, szemben a Nappal,
öregen, csúnyán, negyven évesen.
Már nem jelent, nem kéreget a hajnal
semmit. Átlátok, jót látok mindenben.
Írnoka a csatangoló szellemnek, lassan
elfogadom, hogy ének és lélek csupán
mentés és mentetetőzés. Halott vagyok.
Egy. És összetéveszthetően ragyog
bennem mások jósága. Oszt elhallgatok.

TÉREY JÁNOS

A MÉZESHÉT

1/Tájvesztés

Föl tudnám sorolni összes valahavolt villamosvonalát. Térkép nélkül is eligazodnék bármelyik viharvert peremkerületében.

Harminchat éves vagyok. Azt a bizonyos Varsót, ahol ember lett belőlem, kitörölték az atlaszokból. A megmaradtak, akik helyben várták be a végkifejletet, az acélfürdő előtti nyár divatja szerint öltözködnek mostanában. Lokálpatrióták voltak, s most a pusztza földrajzi helyen kívül nincs mihez ragaszkodniuk. Hazatelepült, vajsínű zakós emigránsainknak, akiket visszahozott a vállalkozókedv, itt nem terem egyhamar babér.

Hajléktalanná váltunk valamennyien. Ez az egyik tulajdonságunk, amelyik összeköt minket. A másik az anyanyelv: mindannyian a varsói dialektust beszéljük. Egyéb közös béklyóra nem hivatkozhatom.

Mint a törekvő statiszták, akik már elhadarták tómondataikat a fináléban. Nem volna jelenésük többé, mégis visszalopóznak a színre. Tekintetüket a levegőbe fúrnak. Utasításra várnak, hasztalan.

Én vagyok a szolidáris sűgő, aki mindenkit óva int a színen maradáástól.

Hangmintára van szükségem abból a városból. Ábrándom: föltárcsázom valamelyik ottani játszótársamat, s az illető a tíz év előtti Varsóban fogadja hívásomat, a „fuvolázó békekorban“. Nincs kérdésem, se közlendőm. A kagylóból szűrődő alapzaj igazít útba. A *Tannhäuser* bevonulási indulóját bömböli a rádió. Edénycsörömpölés, írógépkattogás. Nyelvlecke foszlányai. Csönget a 16-os, eső szemetel. Az ajándékidő alapzaja.

2/Varsót bevenni

Háromféle Varsó létezik. Mindhárom bélyegen ugyanaz a szirénemléma. Csak a színük más.

A mélyzöld szirén a nyárban doromboló városban rak le. Borkrémtekercset csomagoltatok a Bliklénél. Lanyhul az óvárosi

hőség. Poros, esztrádos, biztos unalom. Hat-hét órányi időt kapok a pénzemért a „fuvalázó békekorból“.

A kanárisárga szirén az épülő gettófalak tövébe röpít. Mintegy tíz órát töltök a bepiszkolódott Varsóban, amely tele van idegenekkel. Azt szajkózzák: „poloskafészek“, „a tervszerűtlenség és a káosz melegágya“. Az Orla utcai népkonyhán valami förtelmes lötyöt tolnak eléem. A Krochmalnán utamba áll a Werkschutz, és nincs nálam papír a munkaviszonyomról. Csöpög rám az ónososó. Tépetten kerülök haza. Időt kell nyernem, hogy kialudjam ezt az őszt.

A vörös szirént nem ajánlom. Kemény lecke volna. Harmincórás portya a lángba borult kefeüzemek környékén. Gépfegyverkattogás, a pernye bűze. Hajsza padlásról padlásra az átfúrt tűzfalakon keresztül. A bunkerekből a csatornába. Izzadt képpel araszolunk előre. Fészkelődés a Mila utcai vezérkari szálláson. A ciánkáli páratlan kincs. Benzines palackokat kötözök a kisfiam derekára. Lelököm a balkonról, aztán utánaugrom.

Ezt a Varsót a földdel kell egyenlővé tenni, így szolgáltatva elrettentő példát egész Európának. Ez a város a kifacsart, ezer sebből vérző Varsó. A teljes védtelenség szinonimája. A szünni nem akaró önsajnáláté, a töketlenségé. Az évszak szeszélyeinek kitett testek. Nincs gyógyír, de kalauzod tudatta veled, hogy utadnak „belátható időn belül“ vége lesz. Nem kattanhatsz be. Garantáltan kialszod a vörös szirént.

Varsó legedzettebb vendégeit is kikészíti ez a tortúra. Néhányan a padlóra bukznak, és szűkölve kérnek kegyelmet. A *syreni gród* körvonalai egyszerűen csak szertefoszlanak.

3/A kaptár

Komfortos, óriási kaptár, ahol mindannyian egy-egy bélelt kis zuggal rendelkezünk. A részegítően nedves október a jutalomjáték ideje. Friss erőt és dévaj mulatókedvet csöpögtet belénk. A legelőnyösebb fénytörésben mutatja meg a kaptárbeli társak ábrázatát, meg a máskülönben fakó utcasarkokat. A behordott termést a megfelelő rekeszekbe szortírozzuk, aztán elégedetten lessük a kaptár résein át az esőt.

Milyen tágas az októberi kaptár! Méltó helye és szerepe van benne mindenkinek, akivel amúgy máskor nem vállalunk sorsközösséget. Ártatlan tréfáink céltábláinak, átkaink tárgyainak. Szóba elegyedünk az Óváros savanyú csoroszlyáival. Ostoroznak minket léha életvitelünk és gyatra tanulmányi előmenetelünk miatt. (Állunkat kapargatjuk boldog tehetetlenségünkben.)

Fiatalok vagyunk, már nem annyira fiatalok azonban, hogy – régi kedvtelésünk! – einstanddal ijesztgessük a kicsiket, akik kizárólag lármás labdajátékokban lelik örömeiket. (Októberben maszatos öcséink ök.)

Sorbanálláskor kedélytelen irodistákat engedünk magunk elé, pedig tudjuk, hogyan súgnak össze csapatunkat látva: „A senkiházi Méz utcai banda.“

Helytartóink önjelölt méhészek, akik – úgymond – házirendet adományoztak Varsó tunya és együgyű méheinek. Mintha nem volna szent nekik a mi októberünk. Ártó szándékkal masíroznak rajta keresztül. Finnyás népség. Velejéig gyűlölik fővárosunkat. Keresztesháborút folytattak érte, hogy megkaparintsák, aztán tönkretegyék műemlékeit és közműveit, s megzabolázzák éjszakai életét. – Októberben még a betolakodókat is könnyebb félvállról venni.

4/A varsói méz

Mi voltunk Varsó méhei, mi voltunk Varsó méze is egyúttal. Szemben a pökhendi parvenükel, akik Varsó krémjének kiáltották ki magukat. Kaptármelegben és rajszellemben éltünk. Tőlünk volt ragacsos a város. Makacs foltokat hagytunk kedvenc mulatóink bordó bársonypamlagjain.

5/Csapadék

A tíz év előtti Varsó őszi időjárásának sehol sem találni párját. A csapadék szokatlan bőségére és egyenletes eloszlására gondolok elsősorban. Mintha valami agyafúrt mérnök üvegburát szerkesztett volna fővárosunk fölé. Az októberi esők szertartásos rendben követték egymást. A termékeny esőzónák közé tágas, napsütötte sávok illeszkedtek, s kellő tapasztalat birtokában nem érhetett minket meglepetés. Alkalmatlan időben sohasem hullott ránk permet. Délelőttjeink, amikor lőtottunk-futottunk a városban, hivatalos teendőinket intézendő, szárazak és bizsergetően langyosak voltak. Mikor belöktük a kávécsarnok forgójtaját és elterpeszkedtünk törzsasztalunknál, már lógott az eső lába.

(Ha viszont, történetesen, a Méz utcában áztam csatakosra, tudtam, hogy éppen ott és éppen akkor kell átnedvesednem. Nagyra nővök az esővíztől. Kiismerve az éghajlatot, egészségemért nemigen aggódtam.)

6/Koffein

Páratlan tehetségünk: kávéházak elfoglalásában és belakásában. Ebédidőben jelentek meg a Szász-kert fölött a gomolyfelhők. Izgatottan mutogattunk az égboltra, s már méregerős feketénket szürcsöltük a

Café Europejskiben, amikor megdördült az ég. Rágyújtottunk, füstöt fújtunk valamennyi sarok felé. Kávécészéink talpa karikát rajzolt az onixmárvány asztallapra. Visszavonhatatlanul miénk volt a hely. Kezdetét vette hangtalan esőünneünk.

Ez a hely a háború éveiben, hétköznap este csupa várakozó öröm volt, mint egy szülőotthon, ahol mindenki tipegve jár. Pikáns és cinkos mosoly van az arcokon, hiszen mindenki beavatott. Hosszan álltunk megbabonázva a forgóajtó szőnyege előtt és a tőlünk másfél méterre tomboló viharral szembesültünk. A parkot szaggatta ízeire: ízeire, biz' Isten. Betetőzte a betegesen fülledt délelőttöt, véget vetve az idegölő, huzamos kánikulának. Ittasan bámultuk a parkot az egyik nyitva felejtett ablakon át, míg be nem csukta azt is egy ideges pincér.

Az égszakadás órájában sosem telepedtünk mindannyian ugyanahhoz az asztalhoz: szétszóródtunk a csaknem néptelen kávéházban, ahol már égtek a kristálycsillárok. „Váltottunk egy mosolyt“ az átellenes szögletben ülő ismerőssel, mint premieren a színkritikusok. Sötétedés után, barátok lakásán vagy kocsmákban húzódtunk közelebb egymáshoz.

Nem voltunk-e összeszíjazva? Dehogynem. Ha nem reméltük volna, hogy mi, Méz utcaiak bizonyosan egymásra találunk délutánonként, ki sem tesszük a lábunkat hazulról. Nem voltunk-e összebútorozva? Dehogynem. Egymáshoz préselődve pácolódtunk Varsó füstjében; a kaptárbeliek párját lélegeztük be. A csámcsogva továbbadott pletykák csakis a Méz utcaiakkal voltak kapcsolatosak.

7/Az álombeli felelősség

Nem egy utazó járt már pórul a zöld Varsóban. Számos beszámoló megemlékezik az úgynevezett nyári fiaszóról. Mintha állandóan július közepe lenne. Halálszagú szieszták, örökös ebédidő és krátermelyi hőség.

Egy nagyon rossz bórben lévő Varsó. Lakatlan a kaptár, pedig épek a falai. Az élelmesebb lakók divatos fürdőhelyeken süttetik a hasukat ilyenkor. A táplálék nélkül maradt hazaiak éberálomban élnek, és egytől egyig pánikbetegek. Estéik hangoltságától függően gondolják társukat sunyi gyóntatópapnak, gonosz manónak vagy éppenséggel baltás gyilkosnak. Kószálnak Varsóban bizonytalanul, mint a holdkórosok. Mesesik, hogy némelyik városrésznek csupán a hült helyét találják. Esetleg idegen házakat a régi téren.

Képtelenek társaikra vigyázni, miközben álombeli tájakon mozognak álomittasan. Nincs felelősségérzetük, nem bízhatunk rájuk senkit és semmit. Ha külföldiekkel találkoznak – akik az odahaza maradottakat próbálják megnyerni varsói kalauzoknak, firtatva, hol pezseg itt az élet –, vállvonogatva magyarázzák vendégeiknek: ez a

pangás, ez a rémes közbiztonság csak nyáron jellemző a fővárosra. Fölsült házigazdák a kongó bárszekrény előtt.

8/Termann megrablása

„Telivér fiú volt. Tünetéyenesen jelentéktelen. Vadult a hangomért. Mindig a kakasülön csöngött, ha bemutatóm volt. Vérmesen és tette karmolászta a porcelán gombos karosszék huzatát. A lihegő levelei névtelen kínjairól; éjszakai telefonjai; folytonos fölbukkanásai az Adria művészbejárójánál. A hátrasimított haja, az az egyszerre riadt és provokáló tekintete, és az a mára kissé pecsétes fekete zakója, amelyben elmondása szerint az apja esküdött hatvanhétben. Általában kialvatlan volt, mégis, lebilincselő módon, egyedül azok az egreszöld szemei voltak mindig különösen élénkek és fiatalok.

Második dackorszakának minden energiájával küzdött értem. Azt hitte, férfifaló vagyok, afféle szőke szexördög, aki desszertként órá is sort kerít majd, órá, az albérletező egyetemistára. Nővérenek nevezett, mert éveim száma kétszerese volt az övéinek.

Rejtély, hogyan vált kenyérre kenhető kisfiúból pimasz, zsaroló akarnokká. Egy levelében „fukar, gőgös pénisznek“ titulálta a férjemet, aki kishíján fölkoncolta Termann-t.

Mennyire hitetlen voltam Termann-nal kapcsolatban. Mit mondjak, nem néztem volna ki belőle, hogy ő fog elsőként virágot csempészni az Ismeretlen Katona sírjára. »Nem nézheti el nekem, hogy kontár vagyok«, mormolta a légiriadó ideje alatt, amikor elvettem a szüzességét. Így bukdácsolnak minden dolgok az Egyetlen Lehetséges felé.“

9/Jadwiga, moja draga

Hogy nagyszabású nő lett volna, azt kétlem. Talán csak a vészkorszak színpalái előtt és megvilágításában.

„Vidéki tanítónő, akit megvert az Isten egy ilyen hanggal“, mondta róla valaki. Diploma után nem sokkal az Adria Orfeum ledér nimfája. A megszállás után a Café Hirschfeld énekesnője a gettóban. Én csempésztem át az árja oldalra.

Javíthatatlanul kész nő. Önérzete van, a kiénekeltekt oktávokra büszke, de ünneplő híveivel ügyefogyottan, bakfis módjára bánik. Vihogva ereszti el a füle mellett az impresszáriói intelmeket. Tájékozatlan és szószátyár. Szorgalmas olvasó, azonban remekművet és lektúrt ugyanolyan hőfokon dicsér. Szakmai főbiája, hogy nem veszik komolyan. Ha vén varsói rókákkal tárgyal a föllépti díjról, orrára biggyeszti szemüvegét – ablaküvegek vannak a keretben –, hogy

komoly üzletasszony benyomását keltse. Nappalija külön-külön egyaránt értékes, együtt azonban tarka-barkán ható bútorokkal, kamrája romlékony javakkal van tele.

Baklövéseit látva nevetek, de rosszízú a nevetésem. (Azt hittem, kitűnő matéria van a kezemben, amit pallérozni lehet. Hát nem lehetett, ellenállt a megkötött anyag.)

Kurta szoknyában áll a Blikle süteményes vitrinje előtt. 1939 májusa. Kiesik a szemem a remek vádlikat és királynői combokat vizsgálva, mikor lehajol a Sacher-tortáért.

Különbön úgy öltözködik, mint egy kokott. Méregdrága és rikítóan ízléstelen ruháit boldogság lesodorni róla.

Nem voltam dúvad azon az éjszakán, amikor a szeretője lettem, mégis, csak úgy záporoztak a padlóra a csatok meg a gombok. (Dühöm a böjtös évek miatt.) Karmolt, amikor letéptem róla a melltartót, és megmarkoltam rugózó óriásmelleit. Lassan forrósodott át, aztán meg majdnem leharapta a farkam.

10/ „Beviszlek oda”

„A Hotel Saski félhold alakú éttermében kávézunk Termann-nal. Elcsöndesül a fiú, és szelíden tejet kér. Van ebben valami biztató. És ami a fő: nála van a cucc. A kemikália.

Apró, sztaniolba göngyölt csomag, abban lapul a két »zöld szirén«. Nászajándék, így hívja az anyagot Termann.

»Valamelyik szász-kerti padra ültet le minket egy órán belül«, magyarázza hittel és elragadtatottan.

Megpróbálom rávenni: egyetlenegyvet felezzünk el, de nem enged a makacs, mohó idegenvezető.

»Enyhe túra lesz, átlendít minket minden blokádon, ingoványos zöld határon. Bonyodalmak és és poggyászok nélkül érünk be a régi Varsóba. Érintetlen fészek. Varsó, ahogyan mi szeretjük. Délután négy. Kattognak a remizek, sűrögnek a bankfiúk és forr lakkcipőik alatt az aszfalt. Föl és alá masírozik az *örömosztag*, a város testőrangyalainak csapata. Bevesszük Varsót békeidőben. Maga énrám ügyel, én meg magára. A Marszalkowskán ér minket a zápor. Kávéházba húzódunk. A műkedvelő stratégiák a háború esélyeit fogják latolgatni egy kapucíner mellett.«

11/Bad trip

Az úgy történt, hogy elkeveredtünk.
Valamit elszúrhattam indulás előtt.

A Leszno utcai bíróság előcsarnokában állok a kavarodásban, útitársnőm nélkül.

Két órája ropogtattuk el a zöld sziréneket.

Mikor megpillantottuk a homlokzatra függesztett lobogót a horogkereszttel, már tudtam, hogy *el vagyunk tájolva*.

Jadwiga szigorúan megjegyezte: „Nem ilyen lovat akartam“.

Betuzskoltam az épületbe. „Maga kontár“, sziszegte a fülembé. Mindjárt a második óra milyen aljas hozzánk. Érkezés után bizseregtem és borzongtam, szikrát vetett minden, ahogy kell. Most értetlenül szobrozom itt. Befordultunk a sarkon, és Jadwiga nem hitt a szemének. Én meg nem akartam komolyan venni azt a zászlót. Idáig kétszer jártam be a zöld Varsót. Hát, nem érzem magam otthon.

Sehol a Szász-kert. A promenád hársfái: sehol.

Azon kívül istentelen hideg van, és vastagon be vagyunk havazva. Erre, mi tagadás, nem számítottunk. Az én Jadwigám vékony, bordó blézert visel, én egyszál zakóban szentségelek.

„Ráfáztunk, drágám. Ez nem a zöld Varsó, ez legalábbis a sárga.“ (Mindenesetre, kívül vagyunk a gettón, és fegyverropogást sem hallok semerről.)

Brandtól vettem az anyagot, elég olcsón. Arra gyanakszom, gyári hibás terméket sózott rám. Gonosz sárga sziréneket zöld mezben. Azokhoz a szirénekekhez csak kalandvágyból folyamodik az ember: „futamidejük“ fél nap is lehet, és sokkal gorombább viszonyokat szimulálnak, mint mélyzöld húgaik.

Az Isten verje meg, nem lesz egyhamar vége.

12/Passzázs

Vigyázz, hogy legyen rajtatok karszalag, és nálatok legyenek a Zsidó Tanács által kibocsátott papírok, ha átmentek a falon. Jadwiga nehezen tudná letagadni, hogy ősei között danzigi rabbik és tarnopoli előimádkozó sohétek vannak. Itteninek látszik, semmi kétség; mégsem itteni, mert ahhoz papír is kell.

A helyzet az, hogy partnernőm félórája ment el, rendbe hozni magát a mosdóban. És nem akarózik neki visszajönni. A bíróságnak ebben a traktusában a gojok ügyeit tárgyalják, a túloldalon a zsidókéit. A túl, természetesen, a gettó. Át lehet surranni odaátra egy rejtékfolyosón. Bevált tranzitútvonat, a kockázatos falmászásnál lényegesen biztonságosabb módszer, csempészetre és konspirációra.

Jólőtőzött, bulldogarcú férfi lép hozzám, és vállamra helyezi a kezét. Hökkenten lépek hátra kettőt. Nyugalomra int.

„Odabent van, akire vár, uram.“

„Nem. Na, az nincs. Hogy én oda be? Azt az egyet nem.“

Pedig muszáj lesz. Informátorom kellemes ünnepeket kívánt. Megtudtam tőle azt is, hogy ez a Szenteste előtti délután. Falinaptárról olvastam le, hogy 1941-et írunk. Átjár valami megkésett belátás, próbálok lecsillapodni.

Nincs mese, késedelem nélkül Jadwiga után kell vetnem magam, és ki kell menekítenem odabentről.

13/A két ünnep között

Hát mihez kezdjek itt. Azt mondd meg, Uram.

Amikor bejutottam, már sötét volt. A falak tövében koldusok kuporogtak, mintha odazuhant, málló rongykoetek volnának. Hamar hullába botlottam, nemcsak bosszúságból, a botlás miatt szisszentem föl, de elképesztő volt maga az érzés is, hogy valóban egy hulla. Félmeztelen test, darabka papirossal takarták le, amit a szél lobogtatott, próbálta kicibálni a papírfoszlányokat a nehezkül a tetemre rakott kő alól. A hosszú, tejfehér lábak hidegek és merevek voltak. Sietősebbre fogtam.

Előhúszom órámot a zakózsebből. Nyolc negyven. Talán meglelem arámat a színházakból kiáramló nép között. Esetleg a *Doktor Berghof kettőtől négyig fogad* című darabot nézte meg az Új Kamarában. Vagy kollegináját, a nagyszerű Helena Ostrowskát a Leszno utcai Feminában. A *Kümmel báró*ban énekel az a jószágos szubrett.

Pech, mindkét színházat zárva találom. Az Azazel elé már el sem megyek. Kapualjtól kapualjig kéne lopóznom koromsötétben. Nem viselek karszalagot. Ha lefog egy őrjárat, végem.

A *Harc a spekuláció ellen* bizottság előtt támasztom a falat. Kilenc óra húsz, kijárási tilalom. Csakis egy kivilágított kávéház szíppanthatta magába Jadwigát. A kivételes helyzetben lévő Café Hirschfeld, Sienna-Sosnowa sarok? Ez az.

A kis gettó felé lódulok. (1942-ben fogják kiüríteni. Azaz „jövőre“.) Kól Nidré estéjén jött a hír. A házak fele máris romos vagy lakatlan.)

Kamatoztatva terepismeretemet, ügyesen elkerülöm a Chlodna utcai őrhelyet.

A két álmos, kéksapkás rendőr a Zelazna meg a Krochmalna találkozásánál fog föltartóztatni. (Ott, ahol a mai napig állnak a régi sarokházak.) Kivégeztem a második doboz Camelt, ég a szájamban a cigi. Súlyos vétség. Csempésznek nem lehetnek, csomagot nem szorongatok. Nem kell nekik igazolvány. A viláért ki nem böknének semmit. Egyikük kipöcköli szájából a cigarettát.

Sietősebbre fogom. Kósza fények a Siennán, az lesz a Hirschfeld. Bevágódom az ajtón, és azonmód fordulnék is vissza. Nem Jadwiga, hanem egy vörös debella a dizóz. Miattam szakította félbe Kuba Kohn

dalocskáját. Engem lesnek a bricsesz nadrágos besúgók, engem fixíroznak a feketézők meg a szeretőik. Ez a szélvédett fészük, ahol degeszre tömhetik magukat. Belterjes pletykákkal bosszanthatják egymást, üzletelhetnek, ameddig elnéző vagyok. Vacog a foguk. Mintha Waffen-SS egyenruha volna rajtam.

Jadwiga a zongorával szemközt kortyolja az ásványvizét. Gyűröttebb, mint a bíróságon volt. „Hová hozott maga engem?“, kérdezi nyafogva. Időközben megfélekedzett rólam a kávé mérés közönsége.

„Ez a maga utolsó bejegyzett munkahelye, angyalom.“

„Nem emlékszem. Talán megváltozott a berendezés?“

„Maga változott.“

„Mihez képest?“

(Ki szedte össze, ki menekítette ide a Todt-osztagok karmai közül?)

A csillámló hótakarót szemlélve lesz nyilvánvaló, hogy szilveszter van. Tudakozódok az eshetőségekről, valaki tud egy mulatságot a Weisman-féle tánciskolában, Panska utca.

Érkezésünk idején össztánc folyik. Pohár likőr 5 zloty, „büdöskének“ nevezett halból készült pogácsa 3.

14/A szilveszteri Jadwiga

A tánciskolában érünk bele a sárga Varsó hanyatló szakaszába. Egy cvikkeres bácsika lekéri a nőt, és ezzel nagyon fellöki az agyamat. „Még mit nem“, csattanok föl, „hordja el magát“.

Jadwiga figyelmezteti az állapotomra... Na, inentől gyanús nekem a nő.

Be kéne látnom, hogy igazi harcom más szinten folyik, mint eddig gondoltam.

A folytatásról annyit tudok, hogy hívatlan hiénák voltunk egy Sienna utcai összejövetelen. Bizonyos Miriamra kellett hivatkozni az ajtóban.

(Már szégyelltem utazni, vártam, hogy „lecsöngjünk“, hogy befejezze munkáját az átkozott sárga szirén.)

Tucat lánynak és fiúnak lettünk bemutatva. Bútorok alig voltak a lakásban, mesélték, a szülők már átrámoltak a nagy gettóba. Pezsgő helyett limonádé, sütemény helyett szendvics a „büdöskéből“. Az álnok Jadwiga fesztelenül dőlt le egy taburettre.

Miriam meggyújtotta az asztalon a kis karbidlámpát. A beszélgetéstől nem hallatszott a láng sistergése, de a kiömlő gáz szagát egyre erősebben lehetett érezni a szellőzetlen szobában.

Éjfél körül láttuk, hogy a láng vészjóslóan keskenyedik. Miriam elfelejtett karbidot venni az ünnepekre. Egy Harry nevű fiú azzal vigasztalta, hogy most nagyon is illő sötétben köszönteni az újévet.

Egy fiú, aki Dolek néven mutatkozott be, ránézett az órájára, és önfeledten fölkiáltott: „Rögtön éjfél van!“ Kórusban számoltuk a

másodperceket. Mielőtt az óra elüthette volna a tizenkettőt, a lámpa keskeny lángja egyre hosszabbra nyúlt, és hangos sercenéssel aludt ki. Abban a pillanatban ütött tizenkettedszer az óra a Borromei Szent Károly templom tornyában. Miriam fölhúzta a fekete papírból készült elsőtétítőt, hogy fényhez jussunk. Kint hó hullott, s a Hold lassan úszott az erősen felhős égbolton.

Egy harmadik fiú, Romek a pianínóhoz lépett. Óriási erőfeszítéssel kezdett bele Chopin *Gyászindulójába*. Hirtelen valaki azt visította: „Romek, nem játszánál valami mást? Sosem tudta végigjátszani a Gyászindulót, és éppen ma éjjel kellett, hogy megsegítse a műzsája.“

Jadwigával bekönyörögtük magunkat a cselédszobába. Akadt ott egy pamlag, ledőlhattünk végre.

„Tífuszom másfél órája“ következett. Siralmas egy játszma volt, megpecsételte közös jövőnket Jadwigával.

Almatlanul feküdtünk, s az utcai zajokat próbáltuk azonosítani. Jadwiga szólt, hogy valami folt vöröslik a nyakamon. Kést csentem el az elnéptelenedett konyhából – a nő a szívéhez kapott –, pengéjében figyeltem magam. Kisült, hogy tényleg. Szúnyogcsípés januárban kizárva. Kis beleéléssel tífuszra gyanakodtam. Lázam is volt, azt hiszem.

„Már az egész arca vörös“, szörnyülködött Jadwiga. Előrángattam a pengét. Látnom kellett, hogy hazudik a nő, egyszerűen ugrat: az iménti folt is eltűnt a nyakamról.

Rossz reakció volt, tudom, de pofon legyintettem arámat. Hisztizett, azt mondta, vértelen dilettáns vagyok. Én annyit mondtam, haladéktalanul fölbontom a jegyességet.

Közben pedig odabentről:

Un ir schtejt un kukt asoj sich mit farlejgte Hent,

Un ir schtejt un kukt asoj sich, unser Schtetl brent!

Két kárvallott nászutas. Alighanem üvöltött rólunk, menthetetlenül.

Eljön a napja, Jadwiga: sürgönyileg invitálok majd magamhoz. Jótékony gyógszöröket hörpintünk a Korzón, és kacagva emlegetjük mindhárom Varsót, a villanyrendőr mindegyik színváltozatát.

Epilógus: Az átvilágító bíró

Aki a tükörablakon keresztül nézi őket, nem úgy tekint rájuk, mint valami reálisra, valóban létezőre – esti poharazókra, akiknek egyszerre vannak nagyvonalú terveik és hétköznapi, sőt, alantas vonzalmaik –, hanem úgy, mint a kültelki suhanc a selyemszalagos hászid zsidóra, akit álmában talán szívesen látna, hogy borzongjon, és reggel örvendhessen a megszabadulásnak, amikor fölbred. A hászidot azonban sohasem fogja kialudni, ezért soha nem is fog megbékélni a gondolattal, hogy az a másik igazából létezik.

KURDY FEHÉR JÁNOS ÍRÁSAI

PRÓZÁBAN ÉS VERSBEN

CSILLAG SZÜLETIK

Ültek a bölcsek. Kint egy fa éppen hajladozott. A laptop körül hallgattak. Jó lett volna, ha már valamelyiküknek valami eszébe jut. De csak nézték a világhálót, sok új hír volt, de mégis mindegyikben volt valami nem-új. Végre megszólalt az egyik, aki egyébként indiánfőnök volt, ezért tolldísz viselt. Azt mondta a társainak, személy szerint egy kikötői rakodómunkásnak, és a vékony, elegáns banki termékfejlesztőnek, hogy kettő-ezer-tizenegy, hangsúlyozta, nem egy rossz év volt. A rakodómunkás elmosolyodott, a banki termékfejlesztő szemüvegén pedig megvillant a globális virtualitás fénye. Ejha, gondolta a fa, a dolgozószoza ablaka előtt, aki a kiömlő sárga fénytől, nem mástól, hajladozott. Ejha!

Az utcán egy jégkrémes kocsi haladt, jellegzetes dudaszóval. A sofőr ölében egy kis sün pihent, és elégedetten ropogatott egy mogyorót. A sün mellett volt még egy üres joghurtos doboz, egy tizenhárom csillagkulcs, valamint egy összegyűrt papírzsebkendő. Nagy hó volt a bölcsek utcájában, ezért óvatosan hajtott a jégkrémárus, aki titkon remélte, hogy a bölcsek, legalább ők, vesznek a nyárról megmaradt áruból, mert tudják, milyen fontos év végén pénzhez jutni. Már az utca elején felforrósodott az ötlettől, szinte izzott belülről, bár az is eszébe jutott, és ettől kicsit lehűtötte magát, hogy nem kéne átvágni a bölcseket, pont őket, nem. Kifújta az orrát a zsebkendőbe még egyszer, és beletömte az üres dobozba.

Erik, a rakodómunkás-bölcs kedvenc sirálya a belvárosa felé szállt. Eszébe jutott, hogy minden évben, amikor a legnagyobb hideg megérkezik, tesz egy kört a city magas épületei, és a körben lévő, fákkal szegélyezett villanegyed felett. Erik szerette a kémények meleg lehetőségét, ami úgy támasztotta meg szárnyait, mint a porszívóból hátul kizúduló levegő. Erre emberkorából emlékezett, egész pontosan, amikor szülei engedték még, hogy a porszívó hátsó részének dőlve szundikáljon.

Aztán már nem engedték, mert az akkori Erik mama féltette fiát a por káros hatásaitól. Erik nagyszerű sirály volt, hatalmas, erős, és valahogy mégis tudott magányos is lenni, ezért is szállt olyan helyekre, amikre a többiek soha nem merészkedtek volna, egész pontosan eszükbe sem jutott.

A joghurtos doboz szénszájai között megmozdult egy elemi részecske. Valahogy lazábban állt az atomi rácsban, és amint kicsit megcsúszott a kocsi, most ő is kimozdult erre a nagyon távoli lökésre. A fa is észlelt valamit hajladozás közben. A hat méter hetvenöt centin lévő gyökércsúcs pedig felriadt téli álmából és gyorsan kortyolt egyet a hús talajvízből. Az indiánfőnök-bölcs elmosolyodott, gurított egyet az egérrel, ejha, mondta erre válaszul a jégkrémárus, és újra egyenesbe hozta a nehéz Fiat furgont a csúszós úttesten. Irány haza, erre az évre befejeztük, motyogta.

A sün albérlői is feszkelődni kezdtek, amitől a főbérlő mindig ideges lett kicsit, ugyanis ki nem állhatta, ha a bolhái beindultak. A mogyoró kiesett a fogai közül, ő utánakapott, de elvétette, sőt metszőfogai beleakadtak a joghurtos dobozba. Az elemi részecske így a mogyorómaradékok közé vegyült, egész meleg helyre, ami nem volt ellenére. Erik olyan magasán szállt már, hogy úgy érezte, még soha nem tapasztalt messzeségben van, kiröppen az általa ismert világból. Csak emelkedett és zuhant egyszerre, ami jó is volt, meg kicsit félelmetes, de nem volt megállás, és visszafordulni sem volt kedve.

Új barátokra tettünk szert az idén, szólt a termékfejlesztő, aki híres volt meggondolt és kerek mondatairól. A rakodómunkás egyetértése jeléül bólogatott, igazi munkásbólogatással, ami olyan régi, mint maga az evolúció. Ezzel a bólogatással egyébként mind bölcseknek érezték magukat a bölcsek. Bólogattak a világháló előtt. A kékes fény elmerült a szoba sárga lámpafényében, egy tengerszem a magas hegycsúcsok között. A fának nagyon tetszett ez a benti fejbillegetés. Egyrészt szép volt, amint a főnök tolldíszre szinte szállni kezdett, másrészt joggal érezhette úgy, hogy a hajladozásával megelőzte a bölcseket a mindenféle okoskodások kínos kibeszélésétől. Hadd pihenjenek, nekik sem egyszerű, vélte a dolgozószoba ablaka előtt a fa.

A papírzsebkendő egész vidáman volt. Ő már jól tudta, nincs megállás, nincs pihenés, hacsak nem lesz az, amikor a hulladékfeldolgozóból egy nyomdába kerül, onnan a raktárba, majd a postára. Előre élvezte, amint egy kéz ráírja, hogy boldog és kellemes, de még nem tartott itt, így nem zavartatta magát felesleges érzésekkel, hanem csak szállt és szállt Erikkel együtt, fenn a magasban. Most már a tizenhárom csillagkulcsnak is dolga akadt.

MÁSNAP MŰVEK

Milorad Krstićek

A Másnap Művekben nyomják a melót,
A Moirák, Szofroszinnek, Dikék, Nemesisek,
A sok vendégmunkás görög, és a büfés Proeriszmosz, akiről
Az hírlík, tudja, minek, miként lesz vége.
Ez a legendás gyár termel már 100 millió éve,
Mindig csak úgy, ahogy épp kijön, ahogy épp esik, vagy
Puffan, gondolják sokan, de valójában a névben van
Elrejtve a lényeg.
Egy lépésre jön a másik, mozdulatot mozdulat követ,
A Napra a Hold, az apályra a dagály, az igenre a nem
A válasz, mert a másnap szinte látatlanul áll elő,
Valahogy kibújik a mából, kizuhan a termelésből,
Mert a ma, valójában másnap. Nem lenne 200 sem 100 nélkül,
Az örök másnap a születés biztos forrása, erre példa
7 millió év, mára ténnyé vált 7 milliárdja.
Sűrű szalagokon fut, kering és száguld
Az áru, amit lecsippentünk hétfőn, vagy kedden,
Úgy, ahogy a kedvtelenség a kedv forrása.
Logók galaxisa, és szlogenek magántévé-programjai futnak
Féjből fejbe, megtartva, vagy kiejtve
Épül egy kép, melynek gyökere valahol
Afrikában még valóban gyökér volt, de lábon
Hozták át Európába, de vitték Ázsiába, Amerikába
És valószínű a Viking űrszonda sem kivétel,
Ahol guggol egy új sapiens homonida, és új táplálékot rágcsál
Új nap alatt és új másnapot kezd új logikával. De ő sem kivétel,
Mert a név hatalma, az elnevezés, mint egy vonal a 10 centis
Papírlapon, összeköti B-t a kiinduló A-val.
Nincs tehát baj a világgal, csak antennád szűk fogása fog
Kevesebbet. A jelek zuhatagában csak a másnap dolgozik,
Nem bánja, ha hosszú termékét ma senki sem látja,
Mert a milliomodik másnap, a ma láthatatlan, már valakinek a világ csodája
És nem tud betelni vele, feltölti terét és idejét a régi nyom
Varázsa, mire rájön, az 58 fok egy tájban mérve, épp egy kőről
Nézze a Nap útja, amint az Alpok egyik beszakadt platóján átvezet.
Vajon hova száguld 58 fokkal egy levált processzor az űrszondától?
Így telik a műszak a gyárban, majd a legendás Darwin Buffet-ben.
Proeriszmosz áll a pult mögött, akitől a többiek,
A Moirák, Szofroszinnek, Dikék, Nemesisek
Egy jó szót is elvárnak, amikor újra tölt az üres pohárba,
És a papírra húz egy jelet, hogy a mait ki, kinek állta.

SZÉNMADÁR, FEKETE SZÁRNYAK

SZABÓ IMOLA JULIANNA NOVELLÁI

Elfolyó ég

Meglopom a sötétet. Bontom a haját. Ezerfelé hullik a megnyugvás. Már nem félek éjszaka. Nem fogom össze a szavakat. Beléjük fúrom az ujjam, mintha tenger lenne. Az égben úsznak a sárga halak. Nem jutunk a partra, nincs kikötője. Kéne egy hajó, aminek nem kell víz. Kéne. Mint a tejben a gríz. Köt a mellkasom. Minden seb kinó, szedem a gondjaim. Kötögetlek. Lesz hajad és hosszú álmod. Minden öltés egy álarc, kihagyom az igazságot. Úsztatlak a vállamon. Több előre, mint hátra. Üres árnyak a víztükrön. Se arcom, se karom. Ha ellopsz, kimerül a fényem. Ha néma leszel, megreped a szám. Minden kabátban van varrás. Fekete bársony, a folyó nyála. Kishajó a papírlapból, kiáltás a párnába. Ujjaid közt a szál, finom erek a földben. A víz áttör a réseimen. A tárgyak nekiindulnak. Keresnek még. Olyan sötét a mennyország, mint a megégett kenyér. Illat-lakat. Valamiért vagy. Se fent már, se lent. Ott is, és itt is a múlt. Ki nem öntött poháron a folt. Lopok. Kotrok belül, kaparok kívül. A holtág mintha markolná a fejem. Útközöm, süllyedek. Sötét testemre kötöm a kopott életem. Hegek a folyószélen. Visz az ár. Kéne egy hajó. Kellenél, mint a vászon a vitorlába. Nyomok a köröm alatt. Majd a csap. Majd a víz. Lopom a kifolyó csillagokból a színt. Csurog a narancssárga reggel a tó tükrében. Hófehér mosdótál, szemcsés ígéretetek a nyelven. Estig úszom az idővel. Húz a karja. Bőrig mosott bánat. Akváriumban a pára. Az ég úszik, léket kap a mája. Csurog a vérvörös bor. Nézlek a poháron. Átrajzol az üveg, elold a kötél.

Zsibbadt fehér

Gerinckabát. Enciánkék a lábam. Kilopták belőlem a huzalt. Semmi sem tart a mában. Vízszintes, tenger alatti csend. Csonthéj a tenyérben. Fekvés, várakozás. Csigolyasál.

Gépek és mondatok. A tél betéri az ablakot. Még az is fehér. Csak az ölem kék. Fosztódom. Nézem a keretet az ágyon. Ennyi egy érzet. Vizsgálódó panasza az arcom. Olvasok. Jobb kifelé, amíg befelé néznek. Belül kotornak, keresik a testem. Lehet, hogy nem is vagyok. Csupán árnyék a padlón, névmás az úrlapos rekeszben. El kéne múlni. Vagy nekem, vagy a fájdalomnak. Koponyasapka. Vér, tégelyek. Az angyalok főzik a színeket. Minden fehér. A halál a szomszéd ágyon vár. Türelmesen markolja fel a nénit. Virágmintás köntös, kiskanál. Kivasalt lepedő az ágyon. Felrobbant igék a lábamban. Lassú főnév a bokám. Ūt a combom. Elnyúlok a mozdulatlanságon. Erdő az ablak alatt. Filctollas matiné. A színek már kint is fogynak. Minden fehér. A semmi laktató. Lábvilla. Falat kenyér. Kifutni a mából. A holnap nyomai. Nem könnyű elmúlni. Vágyak bugyognak, a fal, mint a bonbosnodoboz. Olvad bennem a kétség, megmért mozdulatok. Már állok. Bordapulóver. Életszagú a párna. Spenőt és pörkölt. Ízek és vázak. Újraskiccel isten, szaggatott vonalú árnyak. Éjszaka megtanít járni. Az ajtóban a jég, mintha odakent könny lenne. Már mehetek. Már gerincgomb. Minden fehér. Enciánkék nyomok a lábam alatti semmibe.

Szétfolynak

Lencsemagok. A tél tenyere. Ma csak álom. Ūres házak szobajtói. A nap szétfolyik az arcon. Markolja a felhő. Két mélység közötti messzeség. A dér kiül a fényre. Hideg van. Szemek hunynak a sötétre. Bent lakik ő. Ott van a vacska. Kisrezsó, ūres tál, kihűlt teában a tenger nyelve. Ott lakik. Párna nélküli fején az álma. Amerre néz, kinő a táj karja. Ūleli. Szorítja a testet a májhoz. Minden szerv szuszog. Mozdulnak a világ széli karok. Fut. Megállóról megállóra. Menni próbál, amerre nincs hova. Lencse pereg. Nyomok a tavon. Langyos eső a bőr felett. Koppan, ami leér, zuhan az éjszaka kabátja, mint egy öreg test. A halál könnyen gombol, éhes a marka. Szakadt zsebek széléből pereg a lencseszem. Kongó könnyek zivatara.

Férfiak könnye. Langyos eső. A háztetők elnyúlnak a város felett. Kővér esernyők az éjjeli fényen. Árnyéktestű nők vacognak az ereszek tenyerében. Vékony a tavasz. Se kabátja, se sálja. Csak szeme. Kristálykék zománccfény csillog, sárga pupillák rezegnek a levelekre. Tiszta, mint az ébredés utáni arc. Ágy nyoma, álom nyála. Reggel nélküli éjszakák magánya. Férfiak könnye. Forró eső a konyha kővén. Lámpafény zuhan a testekre. Cipők árnyéka, hűvös arasz. Távoltság fészkel a szájüregekre. Hallgatnak. Vállak csöndje a háton, ūres székek nyomása a lábánál. Minden áttetsző. Csak az esőben látszik a csipés, a

varrás, a bőr érdes, papírszerű simasága. A másik. A langyos eső rajzol. Szétfolyik a tintája.

Anya haja lóg. Szóttas kabát a válla. Mintha gyurmatestű. Anya szeme ég. Lángol benne a bánat. Két kiló kenyér, életlen kés, bevetetlen vágyak. Anya szép. Karja felnyúl a felhőig, betakarja vele az ágyat. Ma nem alszik. Csak ül. Vár valakit, aki sohasem mondta, hogy bocsánat. Anya szénmadár. Fekete tollak. Pehely az álom. Anya lassan nő tovább a levesestálon. Székek lába, támla a múltnak, megterített mondatok. Kés, villa, hogy vagy. Anya mosogatja a szótagot. Karcos a tányér. Török, reped a fény, vizes az arcéle. Anya vár. Száll a haja, mint a fehér cérnavégek.

Kutyám szemében az alázat. Anyám időtől menthetetlen teste. A vese partjaihoz szorított élet, kés hegyén a hajnal fénye. A házak ablakán hártvány. A mosatlanok könnyei gurulnak a lefolyó szemébe. Bennem a bánat. Bennem az öröm. Apám testén a mentség. Szív-kúrok futnak a bérház tenyerére. Lerágott bőron a vérkép. Gyerek szemében a vágy. Szétfolyó, lassú mondatok. Zokogni és harcolni. Hallgatni. Hallgatni, ahogy csak az állatok.

Utazó gyerekkor

Apa mindig azt mondta, hogy a repülők messze viszik a lelkeket. Szárnyuk nő, és szinte széthasítják az ég varrását. Anya nem mondott neki semmit. Ő hallgatta az esőt, és itta a halált. Szeretett nem beszélni. A szavak olyanok voltak a száján, mint az apró hímzések a kabáton. Apa meg csak fűzte, csomózta őket. Üres ígéretekkkel és olcsó cérnával. Neki mindegy volt. Apa mintha már a születésekor meghalt volna. Tudta ezt, de valamiért mélyen hallgatott. Így éldegéltek. Hangos csendben és zakatoló iránytalanságban. Apa a vonatot szerette leginkább. Csak azt szerette igazán. Letörölgette, betette a dobozba. Majd olyan finoman mosolygott rá, ahogy senki másra. Apa, ha a vonattal játszott, sosem jött ki egy hang se belőle. Nem ígért neki síneket, se állomást. Apa vele volt boldog igazán. Anya pont úgy nézte, mint minden mást. Mint a húst a tálon, mint száradt kenyéren a penészt. Nem jutott eszébe semmi. Anyában nem volt se pályaudvar, se rohanó fák. Benne megállt már régen valami. Ezért éltek még együtt. Két sín vitte őket. Ő meg pont közé született. Kerekkezűnek és kissé hallgatagnak. Apa azt mondta. Anya azt mondta. A kisvonat pedig gyönyörűen siklott a hajszálnyi síneken. Könnyű volt és színes. Mintha a Balatonra. Mintha a szív mellé. Mintha soha nem állna már meg. Nem nyúlt hozzá. Apa biztosan fordult volna hármat, ha meglátja, ahogy a fia maszatos keze odaér a vonathoz. Néha látta,

ACSAI ROLAND

„Ha a világ rigó lenne...”

(Weöres Sándor)

Ott, ahol felnöttem, nádírigóhangon
Káricsált, és sárgarigóként fuvolázott;
Inariban és Gaupnében fenyőrigóként csivített;
Pesten fekete rigó füttyüléssel ébreszt hajnalonként –
A világ rigó. Énekelve repül az űrben.

Kószagalamb

Ha a Szaturnusz gyűrűjét
Közelebről megnéznénk,
Talán leolvashatnánk róla
Gazdája nevét,
Mint befogott kósza galamb gyűrűjéről
A galambászét.

A-Z ÖRÖKKÉ VALÓSÁG

JÁSZ ATTILA SZÓCIKKEI
 CSENDES TOLL ÉLETÉBŐL

„Reggel, ha felkelsz, adj hálát a Nagy Szellemnek a reggelért, a fényért, az erődért, az életért. Ha nincs okod hálát adni, a hibát magadban keresd.“ (Tecumseh)

ÁTJÖN/ Minden éjjel, mint egy menetrend szerinti járat, átmegy a szülői ágy közepébe CsT legkisebb fia. Általában, miután Csendes Toll felbotorkál, és olvas még egy kicsit, hogy el tudjon aludni, pontosan akkor, két óra körül. Mikor lekapcsolja a kislámpát, s merülne épp álmvizekbe. Befészkelődik, és rögtön bearaszol a takaró alá, majd éles körmű lábait becsúsztatja CsT combjai közé. Nincs merülés, csak próbálkozás, durván hajnalig. Akkor felkel a legkisebb, és lehet aludni is egy kicsit. Minden reggel mondja neki CsT, hogy már megint ájtöttél, kisfiam, mire ő csak mosolyog felsőbbrendűen, mintha nem tudna az egészlől. Ám néhány napja hiába várja Csendes Toll, nem jön át. És most ezért nem tud aludni.

BESZÉD/ „Csendes Tollnak hívnak, egy kis vidéki, rezervátumba szorított indián törzs főnöke vagyok. Nagy megtiszteltetés, hogy itt állhatok, beszélhetek, fiatal és érettebb, nyitott fülek és szívek előtt. Egy igencsak izgalmas és színvonalas internetes vállalkozás – ’egy nyilvános szeminárium’ – immár nyomtatott verzióját, kétéves, válogatott termékét tartva a lámpafénybe. És szabadon beszélhetek róla indián testvéreimnek. Örülök, hogy itt lehetek.

Mert minek és miért is örülne másnak egy ilyen nehéz, erőt próbáló időszakban egy vidéki indián, amikor a fehérek száján csak szitokszó a kultúránk. És rögtön ellenérzéseket vált ki a sápadtarcúakból. Csípőből tüzelnek ránk, és mielőtt megszólalnánk, belénk fojtják a szót, kikapcsolnak, ránk csukják a könyvfedelet, és nem létezőnek tekintenek. A vörösbőrűeket a fehérbőrűek nem tekintik emberi lénynek. Szinte lehetetlen dolog próbálkozni is, hogy a kultúrát a fogunkban tartva átússzunk vele a tulsó partra, majd azt kedvesen, egy szál virággként a szürös szemű fehér embernek átadjuk, neki hoztuk, és nyugodjon meg, nem a másik partról jöttünk, nincs másik part, csak ez. Ez egy sziget. És ha tetszik, ha nem, ezen együtt kell élnünk, halnunk. Ez a könyv, amit a fogaimban kultúraként elhoztam, bizonyíték. Hogy tiszta, csillogó szemű fiatal emberek hisznek és akarnak és érdeklődnek 'magasnak' csúfolt kultúránk iránt, és ilyen színvonalas honlapot képesek működtetni néhány tapasztalt harcos vezetésével.

Egy éppen nagyon elkeseredett vidéki indián ettől megnyugszik kicsit, szívét az öröm napsugara melengeti. Van remény. Persze, semmi másunk sincsen, csak az ütött-kopott remény. Mint mindig. De ez a könyv itt a kezemben maga a nagybetűs Remény. Ez a szó csendül ki – kimondatlanul is – a legmegrázóbb interjúból, ami Víg Mihállyal készült. És hogy: 'Igazából az a nagy baj, hogy nem tudunk egymásnak megbocsátani.' Így beszél egy igazi nagyfőnök. Van értelme színházba, koncertre, moziba vagy kiállításra menni. Nem biztos, hogy le lehet írni az élményt, de kedvet lehet csinálni, vagy el lehet venni, és ez bőven elég. El lehet gondolkodni rajta, nem csak rohanni tovább, mint az ostoba fehér ember a következő csillogó-villogó dolog felé. Hogy írni is tudjunk róla, meg kell élni, meg kell émesztetni a látottakat, hallottakat, olvasottakat. Ebből pedig mindig átsüt, átizzik valami a kritikai szöveteken.

Kétszer is megidéződik egy német teológus törzsfőnök műve, Johann Baptist Metzé. Ő arra int, amire az ősi indián tanítások is. Azt mondja hát: 'Ha megfeledekzünk mások szenvedéséről, akkor elfeledjük az idők végezetét is, amely elsősorban mint a szenvedők számára remélt igazságszolgáltatás jelenik meg.' Sánta Őz ezt úgy tolmácsolta a múlt században: 'Sose szűnjetek meg emlékezni!' Aki nem tud emlékezni, akinek nincs mire, annak nincs múltja, annak nincs történelme, az nem létezik. Hadd magyarázzam túl Sánta Őz egyszerű szavait. Ne felejtjük el, kik vagyunk. 'Hogy indiánok vagyunk mindannyian...' Ahogy a nyolcvanas években Kőnigh Péter énekelte.

Csendes Toll vagyok, egy vidéki indián rezervátum kis létszámú törzsének egyik utolsó vezetője. Szívemet az őszinte irigység melengeti. Mi mindent fordítva csinálunk, mint ti, fiatal harcostársaim. Nyomatott folyóiratból készítünk, próbálunk készíteni internetes változatot. Is. Amit ti az idősebb főnökök segítségével létrehozotok,

nyomtatásban is megállja a helyét. Ahogy a szigetlakó indiánok tartják, a netes változat próbája a nyomtatott verzió. E kitűnően szerkesztett és sok irányba mozduló kötetről, mint próbálkozásról a lehetetlenre, a lehető legtömörebben csak azt tudom mondani: Kuk*! Én beszéltem.“

BÍRÓSÁG/ Aki a bűnnel foglalkozik, óhatatlanul gyanakvó lesz mindenkivel szemben. Szűrte le Csendes Toll némileg dühöngve bírósági meghallgatása után. Felesége és lánya cserbenhagyásos gázolása kapcsán. CsT úgy érezte, kapásból azt gondolják, hazudni fog, és ezért alig tudott megszólalni. A nagyon átlátszó keresztkérdésektől pedig csak még ingerültebb lett. Mintha ő volna a vádlott. Miközben az elkövető azzal védekezett, hogy a felesége és a lánya eleve a másik oldalról próbáltak átkelni a zebrán, és háttal léptek le elé. Asszonyát ugyanolyan megalázó módon kérdezték ki, eleve feltételezve, nem az igazat mondja majd. És persze a per alatt évek teltek el, amíg a gázoló vidáman furikázott. Miközben CsT asszonyának egy óráig kellett az orvosi vizsgálaton egy szál bugyiban ülve válaszolgatni a pszichológus napi politikai helyzetet taglaló kérdéseire. Az orvos pedig megrángatva a háromszor mütött kezét, könnyekkel csavarva megállapította, működik ez. A törött csipőre és lábra, meggyógyult ez, hisz segítségkérés nélkül is fel tudott állni. Csendes Toll indián vére ilyenkor bizony felforrósodik. És lassan, a gázoló helyett sokkal inkább a kafei Hivatalra vetíti gyűlöletét.

BÚCSÚBULI/ Harminc éve történt, jóval azelőtt, hogy a kultúrharcosok ösvényére lépett volna Csendes Toll. Az első, ösztönös lépések egy akkori fiatal törzsfőnök törzséhez vitték. A Turul moziban adott koncertet akkor nemrég alakult zenekarával. Elsős gimisek voltak CsT-ék, de nagyon szerettek volna bejutni a vasárnap délelőtti koncertre. Nem sikerült. Ám a fiatal, hosszú hajú, Hobo nevű törzsfőnök jól látta a dolgokat, messze tekintett. Adott még egy koncertet a kintrekedteknek is. Néhány évvel később a harmadik magyar könyvét dedikáltatta József Attila fényképe alatt, mert nem volt nála más papír, ám a suliból egyenesen mentek a szabadtéri koncertre. Hobo zavart mosollyal írta a kép alá nevét. Aztán találkoztak még néhányszor. CsT gimnáziumában is, ballagás előtt. Meg az egyetemen, ahová egy Hobótól kapott plakát miatt kivonult és hajnalig örködött a városi titkosrendőrség, és akkor behívták CsT-t, és azt mondták, szerencséje, hogy nem történt semmi. Csendes Toll zavartan mosolygott, akkor esett le neki, honnan is kerültek a golyabálba azok a furcsán jól öltözött fazonok. Aztán hosszú évtizedek jöttek-mentek, azért figyelte és meghallgatta az egyre ismertebbé váló törzsfőnök dalait. Látta néhányszor élőben is. És amikor eljött az idő, a törzsfőnök elég bölcs és öreg volt hozzá, hogy azt mondja, ennyi volt, CsT biztosan

tudta, a búcsúbulin ott kell lennie. Ahogy tudta ezt monogramja névadója, Cseh Tamás temetésén is. És éppúgy felemelő dolog volt, a szomorúság ellenére is, hogy valami véget ért. Benne is, nem csak a világban. De amiként kezdte, Hobo mindvégig az maradt. Méltó ünnepe volt a törzs feloszlatásának. Egy egész stadionnyi indián ordította a zenekar legrégebbi dalait három órán keresztül. A törzsfőnök legjobb harcosait vette maga mellé, és emelt fővel fejezték be közös működésüket. Valahogy ott lett vége a 20. századnak.

ÉBREDÉS/ Régi kedvenc, szürrealisztikus teóriája Csendes Tollnak, hogy azt még tudod, ki mellett alszol el, de hogy ki mellett ébredsz, azt már nem. Meg is tapasztalhatta ezt az álomigazságot az utóbbi időben. Egy meglehetősen ismerős nő mellett alszik el, majd reggel egy fújtató kisfiú mellett ébred, egymás arcába szuszogva. Reggelre ugyanis mindig helyet cserél CsT fia és asszonya, és ő ebből nem vesz észre semmit. Az egész olyan, mintha álombeli varázslat történt volna.

FORRADÁS/ Nem sok emléke lehet egy vidéki indiánnak saját kisgyerekkoráról. Mondjuk hároméves lehet. Nyár van, rekkenő, falusi hőség, áll a levegő. Csak a fal melletti árnyékban lehet elviselni. Egy padon, aminek nincs háttámlája. CsT anyja az unokatestvérét ringatja ölében, ő kisebb és lány. CsT féltékeny rá. Egy ideig bírja, aztán radikális lépésre szánja el magát, végső kétségbeesésében, hogy őt nem szereti (eléggé) az édesanyja, nem vele foglalkozik. A figyelemfelhívás sikerül, rögtön fókuszba kerül. A fejből ömlik a vér, egy konyharuhát tesznek alá, úgy rohannak vele a körzeti orvoshoz, szerencse, hogy akkor még volt olyan a faluban. CsT erre emlékszik legjobban gyerekkorából. Látja magát, a testét kívülről, ahogy futva viszik és jajveszékelnék, hogy mi lesz vele. Összevarrják, és a durván öltött seb nyoma a mai napig ott díszelg hosszú haja alatt. Ha rövid, néha kilátszik, így inkább indiánosra veszi a frizurát.

GITÁROS/ Valamikor, fiatal indián korában Csendes Tollból megpróbálták sápadtarcút csinálni. Ez persze csak a saját identitását erősítette benne, de azért nem volt könnyű harc a sápadtarcú világgal szemben. Vegyész mérnöknek szánták, és már majdnem az is lett, persze csak testben, de néha az is elég. Az első géptanvizsgáján a professzor, látva indián külsőjét, megkérdezte, mielőtt kirúgta volna, maga melyik zenekarban gitározik. CsT sértve érezte magát, és azt válaszolta, ő az énekes. Onnantól meg volt bélyegezve, de nem zavarta, még két évig járt oda, mire végre le tudta magáról tépni a fehérek bilincset, és lobogó lélekkel vágathatott az ősküi mezők felett. Harci színekkel kikenve.

HALOTT EMBER/ Napjaink legszebb, művészetről szóló metaforikus filmje. Éli egy hétköznapi ember a sűrű kis életét, míg

egy nap minden megváltozik. Nem úgy, mint ahogy Rilke javasolja, nem akarja megváltoztatni életét. Neki jó volt úgy. Mégis, szülei meghaltak, kedvese elhagyta. Szabadulni akar, állást keres a világ másik, vadabb részén. De becsapják. Belesodródik valamibe. És kap a szíve közepébe egy golyót. Találkozik egy művelt indiánnal, akit úgy hívnak, Senki. És aki tudja, hogy ki volt William Blake, és el is mondja a főhősnek, akit szintén így hívnak. A legszebb rész, ahogy a lelassult világot, az erdőt szemléli, miközben Senki vezeti át egy másik világ felé. Hogy meghalhasson végre, ne kelljen szívében golyóval tovább élnie.

JAJ/ Egy indiánnak legyen hosszú a haja. Volt idő, amikor CsT azt gondolta, itt az idő, civilizálódni kell, és amúgy is ritkul a haja, nő a homloka, ideje levágnatni, egészen rövidre. Nála mindig is pszichés dolog volt a hajvágás, és akkor nehéz időszakot élt, folyton vágni kellett. Ha nem lett volna koponyája hátsó részén egy gyerekkorból származó, hosszú forradás, le is borotválta volna, akár egy zen szerzetes. A hallása viszont időközben annyira elromlott, hogy hallókészüléket kell hordania. A sápadtarcúak pedig folyton a fülét figyelték, mi is van mögötte. Ez nagyon zavarta, ezért megnövesztette a haját. És most ismét indiánnak érezheti magát.

MEGBOCSÁTHATÓSÁG/ CsT próbálkozik. Tehát van, ezért meg is nyugszik. Érte már néhány csalódás életében, de a legdurvább dolog az utóbbi időben történt vele. Korábban el se bírta volna. Öreg törzsfőnök barátja (mestere vagy fogadott apja) egyik napról a másikra úgy döntött – elfogadható indoklás nélkül –, hogy miután szerelmi bánattól vezérelt öngyilkossági kísérlete után Csendes Toll visszaráncigálta az életbe, és ő a pszichiátrián azon nyomban beleszeretett egy másik ápoltnak, nincs rá többé szüksége. Közeli barától lévén szó, mindig is jól tudta, ötven év nyugati egyedülléttel háta mögött nárcisztikus szempontjait tekinti legfontosabbaknak. És azt is, az önbecsapás képességét kitűnően alkalmazza. Amikor azonban ennek CsT is áldozatul esett, rögtön másképpen látta, sokkal kevésbé megbocsátóan viszonyult hozzá. Hosszú hónapokra van szüksége, akár a gyász munkánál, hogy élete legnagyobb csalódásán túltegye magát. Valahogy. És megbocsásson neki. Amiben sem racionális, sem irracionális érvek nem segítettek, csupán a mindent békévé oldó és tisztára mosó Áldott Idő. CsT megnyugodott, megtette, amit a szíve diktált, a többi nem az ő dolga. A Nagy Szellem bocsásson meg mindannyiunknak. Oldja békévé szívünkben különbözőségeinket, másképpen gondolkodásunkat: barátságáról, szeretetről, szerelemről, életről, halálról.

NAGY FOLYÓ/ Azokban a Régi Időkben CsT még kezdő indián volt, vagyis csupán lélekben volt kész indián, és erről nem is tudott.

Vágyai természetesen az indiánság felé terelték, hiszen a falusi rezervátum kultúrházában minden szombaton délután megnézte a matiné-előadást. Rendszerint valamelyik Winnetou-filmet adták. A Nagy Folyónak köszönhetette azt a felismerést, hogy végre-valahára el tudta dönteni, hova is tartozik valójában. A sápadtarcúak közé, mint a többiek, vagy ténylegesen vörösbőrű, nem csak lelkében. A mozielőadások után nagy harc folyt a napköziben a szerepek kisajátításáért, ami nem zavarta CsT-t, aki ekkor még a Néma Száj nevet sem kapta meg, mivel ő egymagában is jól eljátszott nagyszülei kertjében. És a Nagy Folyó partján, ami majdnem a kert alatt hömpölygött el. Egész nyarakat töltött ott. És szerencséje volt a kis Csendes Tollnak, a Nagy Folyó megtanította az idő paradoxonára, hiába volt erős a Folyó sodrása, ő tudta, hogy az idő nem folyó. Az idő áll, mint a nyári pillanat. Egész gyerekkora egy hosszú nyári délután volt. A nap süt, a bőr barnul, ő pedig guggol a folyóparton, és a vizet piszkálgatva álmodozik. Arról, hogy. Egyszer. Az idő viszont mintha tényleg állt volna, nem mozdult. Árnyéka kicsit megnyúlt estére, de CsT nem vette túl komolyan. A Nagy Folyóban viszont éppen a nagyszülei kertjével szemben volt egy Sziget. Nem nagy, nem is kicsi. Meglepő módon, tele volt gyümölcsfával. Egy töltesen lehetett átjutni, ha nem volt túl magas a víz. Ha az volt, csak csónakon. És a Sziget belső partján, egy kis öbölben volt egy roncshajó, ami maga volt a mesebeliség. Pedig CsT már nagyfiúnak gondolta magát, aki nem hisz a mesékben. Sokkal inkább az indiánokban. És hogy egyszer tényleg. Sok estén át tervezgette a szökést a Nagy Folyón keresztül az indiánokhoz. Akik felismernék benne is az indiánt, és megértenék. Egyszer tényleg nekiindul. Gyűjtögette az ételt, félrerakott gyümölcsöt nagyszülei kertjéből, lekvárt a spájzból, készült. Kitakarította a roncshajót. Ami kicsi volt, de annyira mégsem, hogy egyedül elbírt volna vele. Kissé oldalra dőlt, iszapba ragadt, törékeny kis folyami hajó.

Annyira azért CsT sem volt naiv, minden látszat ellenére, hogy elhiggye, egyedül is menni fog a „dolog”. Társakat kellett találni. Ha lehet, indiánjelölteket. Ehhez viszont időre volt szüksége, kénytelen volt jövő nyárra halasztani az indulást. A félretett ételmet megeszegette szépen a kert fáin ücsörögve. Legalább már tudja, hogyan is kell felkészülni az útra. Még jobban meg kell terveznie az egészet. Pontos útitervet készíteni, nem csak egy régi autós térképet szerezeni. Lecsorogni a roncshajóval, az árral, egészen a tengerig. Ahol majd lesz valami, csak át kell jutni az óceánon... Itt persze elakadt a kis néma szájú CsT, hiszen még tengert se látott soha. Elképzelni se tudta. Nem baj, gondolta, csak elindulni, nekivágni nehéz. Voltak olvasmányélményei, amelyek biztosan segítenek, Tom Sawyer és Huckleberry Finn, ők is megcsinálták, legalább egy társat kell találnia. Mert a Morzsi nem elég, persze, őt is viszi mindenképpen, hadd lásson

világot. Ő a legjobb barátja. De kell valaki, aki segít elkormányozni is a hajót.

Év közben aztán álmodta tovább a tervet, aprólékosan kidolgozta az általa átlátható dolgokat. Sőt, nyitott egy füzetet, amibe elkezdte leírni, mit is szeretne. A füzet telt, és ő nem gondolta soha, hogy ez valaminek kezdete vagy vége lenne. Vagy jele. Hosszasan részletezte az indulás körülményeit, az estét, amikor a hajó nehézkesen kicsordogál az öbölből. És az érzést, ami valami nagy boldogságot okoz, hogy most bármit szabad, most minden úgy lesz. Bámúlja a parton elúszó fényeket, falvakat, városokat és lakatlan területeket, miközben csak csorog, csorog lefelé a Nagy Folyón. Az indiánok felé. És a következő néhány oldal már arról szólt, hogy ott is van, és találkozik végre Winnetouval és barátjával, Old Shatterhanddel. Akik természetesen azonnal barátjukká fogadják, és együtt élik meg újabb vad és nyugati kalandjaikat. Ezeket is elkezdte részletesen leírni a kis Csendes Toll. Ami azért erősen emlékeztetett az eredeti történetekre, ha annál rosszabb nem is volt. Rosszabb semmiképpen sem, hisz annyit csiszolt rajta a folytonos mesélés közben (leendő társának-barátjának, akit próbált meggyőzni, tartson vele), hogy folyton újabb lényegtelen részletekkel bővült. Aztán váratlanul abbahagyta, a mesélést és az írást is. Hogy majd folytatni fogja. Egyszer.

Sok évtized telt el azóta. A kis néma szájú indiánjelölt törzsfőnökké vált, és azóta is évi kétszer lejárt a Nagy Folyó azon részéhez, ahol a gyerekkorát töltötte, és mindig eszébe jutott az álló idő élménye és eszement szökési terve. A gyerekei ugyanúgy guggoltak a parton, mint ő, de a temető felé menet (ahol CsT nagyszülei és apja alusszák az örök álmot), az ártéren keresztül mindig sürgette őket, sietniük kell, hogy visszafelé elérjék a vonatot. Ha esetleg arrafelé vitt a vonatútja, elérzékenyülve nézte az ablakból az árteret, a folyópartot, és akkor is mindig eszébe jutott, hogy végül mégsem indult el. És ez a felnőtt Csendes Tollat egyáltalán nem lepte meg, mosolygott magán csendesen, utólag persze. Kinézni az ablakon át azonban mindig nagyon jó érzés. A gyerekkorra, a Nagy Folyóra, az álló időre.

Nemrég váratlanul előkerült ez a bizonyos füzet a családi hagyatékból, benne a valóságos regénykezdeménnyel, mert mi más is lett volna. Ott kezdődött. Nem a füzetben, hanem a gyerekkorban, a parton való guggolásban, a vízpiszkalgatásban, a kődobálásban, kagylógyűjtésben. A szemlélődésben. És hiába akarta elfelejteni olyan sokáig, hogy ki is ő. Hiába is akart sápadtarcúvá válni, nem különbözni, beolvadni, eltitkolni, nem ment. Az indiánság folyton kiütközött rajta, egyre inkább láthatóvá vált. A fehér emberek középiskolája és egyeteme után is meg tudott maradni indiánnak. Rájött, hogy nem menekülhet, kénytelen felvállalni identitását. És most ősziülő hajjal is hallja hosszú, meleg és álmatlan nyári éjszakákon, amikor nyitott szemmel fekszik asszonya mellett a tipijében, a távoli Nagy Folyó hangját. Hívja őt.

PÁZMÁNY/ Csendes Toll tanulmányútra indult harcostársaival. Róma volt a végcél. A csaknem kéthetes felfedezőúton sok élményt begyűjtöttek a Nagy Szellem akaratából. Ahogy bizonyára az ő iránymutatása alapján, bár ők ezt akkor nem tudták, találtak a zsidó negyed eldugott antikváriumában egy magyar nyelvű Pázmány-kötetet. Kellettek hozzá mindhárman, hogy meg tudják szerezni. Négy első kiadású Pázmány-mű volt egybekötve, az egyik az első magyar nyelven írott könyv vitáit. Az antikvárius közben rájött, hogy a számára ismeretlen nyelven íródó könyv nagy kincs lehet. Nem volt visszaút, megszerelték az indiánok, és vitték, hozták haza boldogan egy cipősdobozban. Lemásolták, és a másolatot odaadták egy Pázmány-kutató professzornak. Az eredetit pedig beadták egy aukcióra, ahol rögtön el is kelt sokszoros haszonnal. CsT most készülődik, hogy régi ígéretét beváltsa, és elvigye asszonyát és lányát a talált tárgyból ugyanoda, Rómába. Ezt kívánja a Nagy Szellem akarata.

PÓTLÁS/ Utolsó találkozásukkor Petri György úgy beszélt Csendes Tollal, mintha pontosan tisztában lenne vele, ki is ő, legnagyobb csodálkozására azt állította, olvasta a verseit. TD születésnapjára ünnepségén történt mindez, ahol az ünnepelt kijelentette, hagyják őt békén, ne örüljenek annak mások, hogy ő már ennyi idős. Bölcs mondas volt. Petri hamar távozott, akkor futottak össze a lépcsőházban CsT-vel. Nem sokkal utána végleg az Örök Vadászmezőkre távozott. CsT utolsó találkozása PGy-vel az első is volt. Nem történt semmi említésre méltó. Ha arra jár, és teheti, beugrik hozzá a dunaalmási temetőbe. Pótol.

RÉGIUJ/ Ahogy indián társa szállt be a kisbuszba, CsT csak annyit érzékelt, hogy fátyolfelhők úsznak át az arcán, kimerevítődik a pillanat, nem mozdul, a felhők pedig egyre gyorsabban suhannak. Fél perc eltelt legalább, mire a másik kezével felrántotta az ajtót, és a fájdalom végre felbugyoghatott torkából. Visszafogottan hörgött. Nem törtek el az ujjai. Ahogy támaszkodott, készülődött beszállni az első ülésre, valaki belülről ráhúzta az ajtót. Csendes Toll ujjai is fél órán át bizsergtek. Ahogy a római teraszon is, ahol indián testvére tériszonnal küzdve felmerészkedett a legfelső emelet fölött lévő teraszra. És ahogy óvatosan kémlelt kifelé, ujjaiával kapaszkodott az ajtó vaspántjába. A huzat viszont gonosz módon kihasználta tétovaságát, és rávágta kegyetlenül a vasajtót. Igazi csoda volt, hogy nem vágta le a finom indiánujjakat. Fájdalomcsillapításként rengeteg mandulás likőr fogyott. Nem volt más a vendéglakásban. És CsT minden hasonló alkalommal emlékezik. Egyszer az ő apja is rávágta a Trabant-ajtót a befelé kászálódó CsT kamaszujjaira. Az emlék örök. Jobb kezének minden ujjperce őrzi. Eltörött, és bütykössre forrt össze. Így lett a régi új.

SÁRKÁNYEREGETÉS/ „Nevem Csendes Toll. Senkit ne tévesszen meg, hogy nincs hosszú hajam és sastollaim. Zen tanuló vagyok, de a Nagy Szellem és Jézus Krisztus üzenete is izgalomba hoz. Jól megférnek bennem. Lélektestvéreink pár faluval odébb már jó ideje tudják. Az utóbbi időben valamit elvesztettünk. Ám ami a nagyobb baj, nem vettük észre. Néhány faluval odébb már jó ideje keresik testvéreink, a bakonybéli erdőben. Az ottani indiánokról beszélek? Vagy a világ elől az Árpád-kor elején alapított kolostorukba vonult, gyógynövényeket természetű bencés szerzetesekről? Mindegy. Ugyanazt a valamit keressük...

Miről is beszélek? Egyik, könyvbeli mesterem (Taisen Deshimaru) mondja a papírsárkány eregetéséről: '...ha helyesen akarod reptetni, nem szabad sem túl hirtelen lefékezned, sem pedig túl lazára engedned a zsinórt.' Nyugodtan meg lehet kérdezni, miről is beszél a zen mester? A gyereknevelésről? Lévén három gyerekem, állíthatom, arról is. Tapasztalatból tudom, hogy 'néha húznod kell a zsinóron, néha hagynod kell, hogy az húzzon téged. Ha túl erősen húzod, leesik; ha nem húzod elég erősen, akkor is leesik.'

Próbálok körüljárni, lassan, amit mondani szeretnék. Írom ezt a szöveget egy laptopba, én így gondolkozom, és elakadva a falat bámulom. Eltelik egy kis idő, amíg megértem ezt az üzenetet. Ugyanis nem a fal van előttem, hanem egyik kedvenc költőm kézírásos verse. Így kezdődik A hóhér naplójából:

*Egyszer történt, hogy meginogtam,
s elvesztve egyensúlyomat
a feneketlen és királyi csöndben
meg is történt, hogy meginogtam.*

Van egy másik szöveg is kitűzve, egy olyan naplóból, amit az írója soha nem jelentetett meg. Egy időben, a háború után, amikor nem kaphatott szelleméhez méltó állást, a Bakony másik oldalán dolgozott raktárosként egy ipari létesítményben. Már akkor ilyeneket írt, és alá is húzta: 'még nincs egyensúly'. Aztán pár sorral lejjebb: 'Még! De a méghez fokozott tisztaság kell. Ezt kell megszerezni. S ha nem megy másként, mint így? Szenvedéssel? Uram! Látod, hogy reszketek – félek – félttem magamat, mert nem bízom benned. Adj, adj erőt, hogy bízzak. Az legyen, amit Te akarsz, és ne az, amit én. A Te kezedet érzem!' Pilinszky ugyanezen kéz hiányától inog meg. 'Különbön csak az órák ketyegnek / egyre pontosabban, / egyre hangosabban.'

Aztán elkalandozik a tekintetem. Az íróasztalom fölött, vagyis a legbelsőbb falamon őrzött képeken. Megrázó egyszerűség látszik Papp Gergely tanyasi, analfabéta bácsi zseniális 1940-es fotóján, ahol az isteni kéz helyett két pár emberi láb tart egyensúlyt. Egy lepusztult falusi ház udvara a háttér, melyet a kép előterétől egy patak vág el (kicsit ferdén).

Az előtérben artistamutatványt végez két falusi férfi vagy fiú. Az egyik a hátán fekszik, keze széttárva, lába az ég felé nyújtva, az ő talpain áll a másik, kezét a csípőjére téve, csikos, hosszú ujjas pólóban, mindketten klottnadrágban. A felső férfi feje nem fért rá a képre, nem látjuk. A fekvő férfié takarásban van. Ott egyensúlyoznak, mintha a világ végéig bírnák. Nem inognak meg. (Persze ne feledjük, a fotó a pillanat művészete!)

Itt elakadok, hogyan tovább? Felteszek egy cédét. Legfontosabb erőforrás 21. századi indián létmódomban a zene. 'Ha zenét hallgatok – bár általában semmi különös nincs a hozzáállásomban –, megváltozom a hatására, kicsit más érzéseim, más gondolataim lesznek, mintha valami ragyogást éreznék a fejemben, felszabadulok.' (Meséli Varga Mátyás költő-szerzetesnek Valentin Szilvesztrov ukrán zeneszerző.) Gadó Gábor – többnyire szépirodalmi műveken alapuló – improvizatív zenei meditációinak vagy imáinak irányultságát tömör pontossággal fejezi ki: 'A fényt keresem, azért nézem a sötétet.'

Arról beszélek, hogy a szisztematikus világ- és önpusztítás korában élünk. És hogy mégis és hogy éppen ezért meg kell próbálnunk... Egy fesztivál keretein belül. Ki-ki saját magán belül, így a közösségért is tesz valamit. Dukay Barnabás, kortárs zeneszerző erről azt mondja, hogy itt létünket a megszűnés előtti legmagasabb fokként kezeljük, és a magunk kis életében igyekezzünk a legkisebb bajt okozni. Már ez a minimál-program óriási erőbefektetést kíván tőlünk. Figyelmet, szeretetet.

Az egyensúly neve: kötél tánc. De nekünk, szervezőknek, fellépőknek, úgy kell végigmennünk, mint a bohócnak. Nevetetnünk kell, szórakoztatni a közönséget, ugyanakkor nem szabad leesnünk. Az egyensúly neve izzadság. Esti tánc közben. Vagy az indián izzasztókunyhóban. Próbálok egyensúlyban tartani a testemet. Az egyensúly neve: faállapot. Egymás törzsét érintjük, fakérgét simogatjuk. Néha lehántjuk. Lombkoronánk az eget karistolja, legalábbis innen letről nézve. De ne feledjük, a gyökerünk legalább ugyanakkora kell legyen a föld alatt. (Al-faállapotban.) Az egyensúly neve: zazen-ülés. Taisen Deshimaru szerint a zazen folyamatos gyakorlása által mágikus képességekre teszel szert. Ha alkoholt iszol, ezt megsemmisíted. Igyál nyugodtan, biztat a zen mester. (Gyakorlásra van szükséged, nem mágikus képességekre.) Az egyensúly neve művészet. A papírsárkány-eregetésé. '...ha helyesen akarod reptetni, nem szabad sem túl hirtelen lefékezned, sem pedig túl lazára engedned a zsinórt. Az egyensúly a fontos.' Legalább keressük, van rá négy napunk. Csendes Toll beszélt. "★★

TÜZFAL/ Sokáig nem tudta a gyerek CsT, mi is az a tűzfal. Tetszett neki a szó. Egy leomló, egyben lángoló fal, szép lehet. És mindig szeretett volna ilyet látni. Fogalma sem volt róla, hogy a naponta

bombázott falfelület az, egészen addig, míg a lakók nem szóltak a szüleinek, hogy jó lenne, ha a gyerek máshol rugdosná a bőrlabdáját órák hosszat.

VAS LACI/ Egyszer volt, hol nem volt. Ez jelen időben és felnőttkorban úgy hangzik: megvan Csendes Toll első mondata. Hetedhét országon innen, a töretlen üveghegyeken túl, vagyis a rendszerváltás előtt majdnem húsz évvel. Volt egyszer egy apa, annak született egy Laci nevű fia, aki erős volt, mint egy bivaly, vagy a vas, inkább a vas, noha nem biztos, hogy Elek Apó meséje után kapta a keresztnévét. Az apja meg szintén Vas volt, Vas Apu, így lett a főszereplő neve Vas Laci.

Eleinte jól ment nagyon a tanulás Lacinak, de ahogy telt-múlt az idő, egyre kevésbé érdekelte a dolog, nyolcadik osztály végén már éppen csak átcusszant a léc fölött egy halovány kettessel. Valami már akkor feszítette, ette belülről, amit nem tudott megmagyarázni. Szívesebben fozított tanulás helyett, vagy csak úgy ment, mendegélt cél nélkül, vagyis csavargott, aztán ráérezett valami olyan ízre, amit folyton visszakívánt, újra és újra csak ízlelni szeretne volna. Nem, nem a bűnre, fogalma se volt erről a szóról, nem ismerte, csak később tanulta meg, hosszú és számos börtönévei alatt, annyit mondogatták neki.

Gyerekként csupán annyit tudott, képtelen – külsőleg nem feltűnő – hatalmas erejét féken tartani. Foci közben, a játék hevében, ha igazságtalannak érezte, hogy a nagyobb fiúk rendre felrúgják kis vézna társaikat, és azok mégis kicselezték őket, netán gyorsabban iramodtak a labda után, a szabálytalanságot mindig szóvá tette. Nem nagyon foglalkoztak vele a nagyobbak, hadd mondja, röhögtek rajta. Egyszer mégse bírta türtőztetni magát, mikor a felrúgott fiúnak még lassan csordogált a vér felhorzsolts térdéből, és sírását már nem tudta visszafojtani. Akkor odalépett a szabálytalankodó nagyfiúhoz Vas Laci, és behúzott neki egy jókorát. Eleredt a nagyfiú orra vére és a többiek azt mondták neki, a kisebbek bős bólogatása közben, húzzon gyorsan el és soha többet nem akarják itt meglátni.

Ment, mendegélt hát, lógó orra után. Ha bánatában belerúgott egy kőbe, azon nyomban betört egy ablakot. Na, elég az hozzá, hogy sehol nem talált nyugalmat. Mindig is magányosnak érezte magát, és mintha még a szülei is becapták volna. Anyja meghalt korán, de valamiért mindig azt képzelte, nem halt meg valójában, csak eljátszották az apjával a temetést. Apjával maradt hát egyedül, aki igyekezett rendesen nevelni őt. Ám az apja nem tudhatta, nem tudta, hogy Lacinak folyton a sárkányával kell küzdenie, és hogy ennek a sárkánynak újra nő a feje, hiába vág le egyet, hét nő helyébe.

Amint az iskola kötelező terheit lerázta, nekiindult a nagyvilágnak. Ment, mendegélt, és sok mindent kipróbált útközben. Elvégzett gyorsan egy lánghegesztő tanfolyamot, mert tetszett neki a sárkányok

tüzéhez hasonló, ám irányítható, szabályozható lángcsóva. Beállt a téészbe is, a KOMÉP-nél pár hónapig bírta. Utoljára egy kőműves mellett dolgozott néhány hétig feketén. Tizenöt évesen került először börtönbe, majd összesen huszonegy évet ül a legkülönbözőbb büntetőjogi címkek miatt.

Tizenöt évesen megtagadja apját, elindul, maga se tudja hová. Megkeresni az igazi apját, vagy talán az anyját, aki szerinte még mindig él, csak elhagyta őt. Feleségül veszi az első cigány lányt, aki szépen mosolyog rá. Beilleszkedik a cigány társadalomba, elfogadják. Hamarosan gyereke születik, lánya természetesen, de szinte azonnal elhagyja őket. Mire visszamenne hozzájuk, már megint börtönben ül. Mire kiszabadul, már ők nem szeretnék, hogy visszamenjen. Sárkánya fejei egyre szaporodnak. Küzd rendszeren, napi tizenórát edz, hivatásos árnyékbokszoló lesz.

Utolsó szabadulása után egy kertvárosi vasútállomáson húzza meg magát. Öntudatos hajléktalan életet él. Kéreget, és elveszi, amit az utca, a nyitott kertek, a kilógó gyümölcsfák ágai adnak. Ez a nyár. Edz, fut a töltés mellett, át a szomszéd állomásig. Sprintelget a peronon. Fekvótámaszozik, és árnyékbokszoló a váróterem ablakában. Ha valaki hajléktalannak nézi, nevezi, szigorúan kikéri magának. Ha pénzért kér a vonatra várakozóktól, nyomatékosan kölcsönkéri, amit senki se hisz el neki. Ezt halálos sértésnek tekinti. Szerez egy angol szótárt Csendes Tolltól. Angolul tanul. Az amerikai profiboksz-ligára készül, meg akarja nyerni. Annak összegéből akar új életet kezdeni, a kölcsönöket visszafizetni. Naponta mos a nyomós kútnál a váróterem előtt, a peron padjaira tereget, kopaszra borotválja a fejét, és hajnalban a kempingbe belögyva fürdik.

Az ősz már sokszor hétfejú sárkány. Hiába acélozza testét, noha nem rozsdásodik még, Vas Lacinak be kell látnia, néha elkelne egy kis külső segítség. Ilyenkor álmodik magának egy isteni erőforrást, akit Gépkezelőnek nevez, és aki a Vágányon keresztül, ha nem is jön el, legalább üzen. Telepatikus úton. Hogy mi a feladata, és hogy ne adja fel. Nem adja fel, ám egyre kevésbé értik a helybeliek, félnek tőle. Számukra érthetetlen Vágányról és Gépkezelőről beszél, s olyankor a tekintete teljesen elhomályosul. Az állomás melletti kiskocsmából öt fiatal, részeg és felbujtott fiú látogatja meg, miközben a padon pihenget. Vasrudak ellen nem sok esélye van, kétségbeesetten hadakozik, védekezik. Nincs esélye. Nem volt, meséli CsT-nek. Mesében lenne, de az életben nincs. A félelem sárkányfejeket szül és vasrudakat, a helybeliek bérelték föl az öt kamaszfiút. Vas Laci súlyos sérülésekkel, de túléli a büntetőalkotót, a börtönben megtanulta már, hogyan kell sebeit nyalogatva feltámadnia. És nem megy el, marad. Ezzel jó pár fejet levág megint.

És nem is sejti, milyen gyorsan toppan elébe a hetvenhét fejú sárkány, a tél. Az ablaktalan, ajtó nélküli, fűtetlen váróterem az igazi

próbatétel. Nem hagyja magát. Fut, edz, árnyékbokszol. Ha megfázik néha, amit a Gépkelő büntetésének tulajdonít, nem enivalóra, kisüveges alkoholra kér pénzt, gyógyszerre iszik rá, kúrálja magát. Bírja, még. Ám a hetvenhét fej nagyon sok még egy enyhe télen is. És akármennyire enyhe is, mindig vannak nehéz napok. Olyankor felszáll jegy nélkül a vonatra, melegszik, amíg le nem szállítják. Vissza ugyanúgy. Végül, természetesen, a sárkány győz. Hetvenhét fej. Levágott negyvenhetet, még mindig van harminc. Reménytelen. Menekülőre fogja. Átköltözik a városi nagyállomásra, minden megváltozik. Az edzéseket nem tudja folytatni. Már csak túlélésre játszik. Az emberek félnek tőle, nem adnak neki (kölcön) pénzt. A tanúvallomások szerint közösségellenes, sőt -veszélyes a viselkedése. Az egyik későbbi tanúnak beveri az orrát, úgy érzi megint, szabálytalankodtak vele. A kihívott rendőr nem ért semmit a Vágányról és a Gépkelőről adott zavaros magyarázatból. A pszichiáter korábbi szuicid kísérletekre, elmebetegségekre és személyiségzavarra hivatkozva kényszergyógykezelést javasol. Ma is él, egy zárt intézetben valahol, ha meg nem halt.

*Kuk = Kultúra és Kritika, a PPKE honlapja, amelynek nyomtatott kötetéről van szó.

**Elhangzott a 2008-as bakonyi zenei napok nyitóbeszédéként

GITTAI ISTVÁN

Szinopszis

„Átöltözöm” – suttogta,
mintha angyal mondaná,
s ázott, nehéz darócból
zöld selyemlepelbe bújt.
Érthetően elpirult,
mint aki csak arra vár,
hogy kibontsam belőle,
s tajtékomba fürösszem.

Talizmán

Az ötödik kő
kezembe akadt.
Annyi év után
okafogyott lett
a találgatás,
a kockavetés,
az inkognitó
morzsa-aranya,
hiszen az, aki
hosszú időn át
kavicsot hurcolt
zsebében, netán
a nyelve alatt,
mára beérett
mézédes körte,
deli dália,
akit illenék
szeretni nagyon.

Néhai hangulat nyomában

Bensőséges szobasarokhoz
sehogyan sem illik a fényár.
Darabokra hullani tőle,
mint a szentség nélkül letudott
öleléstől, esti imától.

Térképolvasás

A hetedik nap,
mint a hatodik,
mint az ötödik...
Akár a sebes
vadvizek útja,
fentről lefelé
hömpölyög, lassul,
lankad, szelídül
és belelustul
a lápba, melyet
Legendák Anyja
néven jelölnek
a régi, s az új
térképeken is.

Fantázia-rajz

Valaki megfogta
kezem a sötétben.
Tenyere gyöngéden,
anyásan puha volt.
Kelleme finoman
átjárta, röptette
rozsdás, meszesedő
sejtjeimet. Kicsit
megfiatalított.
Feldobott. Elsodort
mellőle a tömeg.
Látnom kellett volna
az arcát legalább.

ÁLMOSLIGET – TÜKÖRSZEM

MÁNYOKI ENDRE *tárcanovellája*

Almosligeten nagy volt a szigor a fiúiskolában. Fölsorolni is hosszú volna, mennyire. Különösképpen az 54-es jampecek számára.

Elég az hozzá, hogy Kis Rózsától még felsőben is kijárt a körmös, ha a *Puskák és galambok* olvasónaplójában csúnya volt a sorminta. Mikor meg hírt vette, hogy a Haluska fogadásból megint cserebogarat evett a szünetben, osztályfőnöki óra keretében törte szét a táblavonalzót „az úttörő névre méltatlan“ suhanc meztelen tomporán: „A cserebogár – piff – szárnyából – puff – gyógyszer készít – puff – a szocialista – puff – ipar – durr!...“

Pista bácsinak, aki vitéz Dely-Pogány István obsitos főhadnagyból a sors kegyetlensége folytán ateista hitét megvalló tornatanárrá deklasszálódott, egyszersmind a párt és a pedagógus közösség különös kegyelme révén cserkészparancsnokból úttörővezetővé avansált, a menetgyakorlat volt a kedvence. „A párttal, a néppel egy az utunk“ – skandálta a kezére adott forradalmi ifjúság óra hosszát a rigmust a Klebelsberg építtette iskola udvarán, Pista bácsi vezénylete mellett.

Cingár Hangár, a politechnikatanár a kulcsomóját vágta a munkapad alatt tojást zabáló Dürr Ricsi fejéhez. Tóth Vera pedig, az énektanárnő – műkedvelő magyarnóta-énekes – egy napon elrendelte, hogy tanítás után az egész „fickós bagázs“ kétsoros oszlopban, kézen fogva vonuljon körbe-körbe a piactéren és dalolja teli torokkal a *Bunkócskát*. (Tomanek Peti anyukája ugyanis – péntek lévén – egész zacskó friss tikmonyt küldött a művésznőnek, hogy ő a szombati matiné előtt nyers sárgájával fényesíthesse a hangszárait. Brunecker Frici ellenben kilopott egyet a rezervából, és a sületlen tükrötjátást titokban Tóth Vera vénuszi tompora alá csempészte.)

De hol volt mindez ahhoz, amikor Veszelák Ferkó a nagyszünet végén lerúgta a szandálját és nyeles tükröt szorított a lábujjai közé!?

Hogyan is sejthette volna, hogy a gondosan kimódolt bugyimustra kis híján a szemébe kerül? Eszter orosz tanítani jött, egyenest az egyetemről. Végzős volt, magas és inas, és rövid, dallamos szoknyákat viselt. Akkoriban a fele osztály a pad alatt keresgélt: levért radírt, tolltartót, cerkát. Hiába. Bárhogy cseleztünk is, soha senki nem látott el a messzi Budavárig. Eszter csak járkált föl-alá a tanteremben, „ja idű, tü igyos, on-aná-ano igyot“ – s mint egy karmester, vezényelte a közös ragozást.

Veszalák kifigyelte a ritmust: jön – megáll – fordul – megy. Áll, fordul: mindig mellette! És megfogant, és hízott, és minden ízében összeállt a terv. Csak egy piperetűkör kellett hozzá. Meg cipő nem.

Ki akarta csusszantani a lábát a pad alól. De a tükör nekikoccant az alsó vasnak. Gondolta, áttereli a cső alatt, de az kockázatos lett volna: hogyan vegye vissza, amíg Eszter a sor végén visszafordul? Ha kihajol, még rajtakapja. „Tű igyot“ – a feszült figyelemben elvétették a ragozást. Eszter megérezte a zavart, de nem tudta mire vélni. Megállt a sor végén, éppen a Veszalák padja mellett, vissza is fordult, de nem vezényelt tovább.

A csönd olyan sűrű lett, mint a mézes tejföl. Feró ekkor óvatosan átemelte a cső fölött a tükröt. Lábujjai között ott remegett Eszter alsó valója. Nézte dermedten, nézte áhítattal. Mi meg azt néztük, ahogy nézi. Tolltartók úsztak, zsíros kenyerek lebegtek a levegőben. Meggörbült a tér, mert a vállainkkal toltuk föfelé. Mindenki el akart csípni egy huncutkát az édeni képből, amivel ellehet majd a holta napjáig.

Csak a Haluska nem. Ő közelről akarta látni az álmodót, közelről, mint a bogarat, s a fogai közt ropogtatni. Lecsusszant a pad alá, s puhán, akár a pumatestű Winnetou, a tükör felé kúszott. Már a fali fogas alatt járt, már harapta volna a látványt, amikor Veszalák Ferkó észrevette. Elrántotta a lábát, de vesztére: a tükör kiszabadult, s leesett Eszter trottór cipője mellé. Nem csapott zajt, csak koccant. Mégis robajlott. A tolltartók, uzsonnák lezuhantak, a tér behorpadt s a vállunkra szakadt, Haluska Zoli meg, mint a pók, spurizott vissza a helyére.

Eszter ólmosan hajolt le, azzal sem törődve, hogy többet mutat meg Budavár domborzatából, mint valaha álmodtuk volna. De hiszen nem is látott akkor már senki semmit. Csak Veszalák Feri a tükröt, amint a lassú térben sebesen suhan a feje felé. Teli lett a Fecó szeme üvegszilánkkal. Úgy meredeztek kifelé a sebzett golyóbisokból, akár a vérző hegyikristály. Feró kidőlt a padból, az Eszter lába mellé, a dallamos szoknyája alá, és nem látott semmit. Kidőlt és hanyatt fordult.

VÁRBELI EMLÉKEIM

KABDEBÓ TAMÁS *tárcája*

Aminap kaptam meg Sárközi Mátyástól, a szerzőtől *Vérbeli várbeliek* című kitűnő könyvét Budavár lakóiról, házairól, történelmi háttéréről. Mint Proustnak a madeleine sütemény, ez a sétakönyv adta meg nekem a sugallatot, hogy beszámoljak jelentősebb várbeli emlékeimről. Bár Baján fogantattam 1933-ban, egy véletlen következtében Budapesten születtem 1934-ben. Több rokonom élt Pesten, apám üzleti útjai is odavittek kettőnk. Pesti nyaralásaim színhelye hol a pesti, hol a budai nagynéném hona volt, üzleti utakon pedig a Carlton Szállodában laktunk. Apám híres vadász és egyben mesterlövész is volt, többfelé hívták, Széchenyi Zsigmonddal is összejött – még világrajöveletem előtt –, aki meghívta „következő” afrikai útjára. A várban találkoztak többször, Széchenyi otthonában. Azonban édesanyám terhes lett, velem, és könyörgött apámnak: mondja le az afrikai expedíciót. Lemondta. És ahogy nőttem, cseperedtem, apám mindahány csínytettem nyomán emlékeztetett: „Miattad nem mehettem Afrikába”.

Budai nagynéném a hónap első csütörtök estéjén fogadást rendezett Trombitás utcai villájában. Széchenyi is bejáratos volt, én ott találkoztam vele, megcsodáltam bozontos szemöldökét. És egyszer Pesten is, a családi textilboltban beszélt velem.

Mint gyerekeknek nagy élmény volt számomra a várbeli őrségváltás. A Dísz téren találkoztunk apám két – egymástól elválaszthatatlan – barátjával: lovag Ázbáz Geralddal és Ablánczkürthy Lánckürthy Ghyczi Assával. Engem, mint kis srácot nagyon megkapott a két úr öltözeke. A *lovag* tiroli ruhát viselt, térdnadrágot, ám csokornyakkendőt, *Assa* buggyos bőrnadrágot, bőrdzsekit, kezében fokost tartott. A háború után, 1946-ban, ez a két úriember meglátogatott bennünket Baján. Szűkös idők voltak akkor Budapesten; bár uniformisuk nem változott, lötyögött rajtuk most a ruha. Akkoriban nem volt házunk, a háborúban leégett, nagybátyám tágas házában laktunk, mely megmenekült a pusztulástól, mivel Baja orosz katonai parancsnoka

ott foglalt szállást. Apám megvendégelte barátait, de szállásként, egy éjszakára, csak tábori ágycsakat juttathatott nekik.

Aztán elkövetkeztek a legszűkebb esztendőök. A család minden vagyonát államosították, nagybátyám házáat is, őt magát két év politikai fogságra ítélték.

Amikor kijött, 1952-ben a Széll Kálmán tér szomszédságában egy kis emeleti lakásban szorongott nejével, fiával. Torokrákja volt, ami két éven belül elvitte. Jómagam, akkor egyetemista, igyekeztem özvegy nagynénémnek segíteni. Ez az osztrák úriasszony a várban, Ince pápa szobra mögött bérelt egy helyiséget, és ott zöldséget, gyümölcsöt árult. Egyik segítő tevékenységem abból állott, hogy a KÖZÉRT szóval lepecsételt tojásokat leszállítottam neki, a tojánhéjakról lekapartam az írást, és mint TANYAI TOJÁSokat árultam őket, felárzva. Egyébként cipeltem a kosarakat, krumpliszákókat. Az Úri utca lestrapált volt, a paloták renoválás alatt, Boldogasszony-temploma keresztjét faállvánnyal támogatták, a pápaszobor köntösének szegélyéből is hiányzott egy futball-labdányi darab. Átellenben egy ékszerdoboznyi kis lakásban lakott Fejér Tamás filmrendező, a későbbi *A Tenkes kapitánya* direktora, Weidinger Incur unokatestvérem férje. Incur földöntúli sütemények alkotója volt.

Kinek volt arra pénze, hogy a Ruszwurm cukrászda válogatott finomságait megköstölja? Mindenesetre első egyetemi éveim vége felé, egy szép verőfényes, késő tavaszi napon, akkori kedvencemmel, K. Marikával beléptünk a cukrászda csilingelő ajtaján. A belső tér kis asztalkájánál foglaltunk helyet, és szerényen (mert szegények voltunk) egy-egy tejeskávét rendeltünk. Ezek barnán, forrón gőzölögtek herendi csészéjükben, még érintetlenül, a márvány asztallapon, amikor megjelent és meghajolt előttünk a főúr és odasúgta, filmes stáb érkezik, engedélyünkkel mi is benne lennénk a képben. Marika mosollyal fogadott egy tálcát, rajta két krémmel, két szelet tortával és a kávéhoz egy csupor tejszínhabbal. Csöndre, viszonylagos mozdulatlanságra intettek bennünket. Pergett a filmfelvevő (akkor még pergett), és a sütemények illata átjárta orrunk járatait és a szívünket.

Ugyanúgy érezhetett az 1830-as években Linzer Rudolf császári főhadnagy, akiről az ő kedvencét, a *linzert* nevezték el a ruszwurmiak.

Sicc: a filmesek olyan gyorsan eltakarodtak, ahogy jöttek, az édességeket a főúr visszacsempészte a pultra. Ekkora igazságtalanság csak akkor történt velem, amikor egy március 15-én elvették tőlem, osztályidegentől, a *Magyar vagyok* című Petőfi-vers szavalását.

Ámbár. Amit elvesztesz a vámon, visszanyerheted a réven. Az ötvenes évek cukrászdai kisiklását pótolta a kilencvenes évek

beérkezése. Egy apró irodalmi díj megnyerése után Mikes Lilla, a Díszter sarki *Korona* cukrászda nagyasszonya meghívott egy szombat délutáni „esztrádműsor“ összeállítására, előadásának megszervezésére. A negyvenperces programban részt vett ő maga, Mécs Karcsi barátom és kísérő zongoristaként: Vukán György. A „belépő“ (huszonnyolcan jöttek el) az ótórai tea megrendelése, elfogyasztása volt, ebben szerepelt krémes is és torta is, és szerénységem, mint famulus, ingyen kapott mindent.

Vasárnap misére igyekeztem a Mátyás-templomba. Megállítottak, mint *múzeumlátogatót*, belépőt kértek (akkor még nem követeltek), és csak missalém felmutatásával engedtek ingyen tovább. Javasoltam, hogy a bejáratnál két csatornát működtessenek, az egyiket a turistáknak, a másikat a hívőknek. Nem valósult meg.

Az adott hét elején az történt velem, hogy az Ír Tudományos Akadémia Ösztöndíját élvezve elhelyezkedtem a Magyar Tudományos Akadémia várbeli vendégházában. Ez a Kard utca sarkán, a régi országházzal szemben található. Egyik nevezetessége, hogy a Martinovics-összeesküvés kivégzésre ítélt tagjai itt töltötték utolsó éjszakájukat. Engem, történetesen, Martinovics Ignác szobájában szállásoltak el.

Másnap nem a bitófa árnyékában, hanem a várpalota Széchenyi könyvtárában töltöttem a munkaórákat, és ugyanúgy a többi hétköznapon is magyarokkal kapcsolatos ír emlékeket kutatva. A célzott könyv aztán 2001-ben megjelent és egyik bemutatására, rá egy évre, szintén a várban került sor, a Szent György téri gótikus Szent György lovagteremben. A Széchenyi könyvtárban még két meghívásra tartottam előadást. Az egyiket a Magyar Könyvtárosok Világtalálkozóján, a tárgyalóteremben (egykor Horthy Miklós itt fogadta minisztereit), a másikat a szakkönyvtárosok részére, abban a szobában, ahol 1944 előtt a kormányzó előkelő vendégeinek egyikét szállásolták el.

Sic transit gloria mundi!

Tényállás – ízlelgeti a nő a szót. Előrehajol a széken, a térdén könyökelve megtámasztja az állát. A linóleumlapok mintázatát figyeli a padlón, ahogy elkerülük egymást a csíkok...

AZ IGAZSÁG ÁRA

LAIK ESZTER tárcája

Csempeimitáció műanyagból. Rosszul ragasztották le, foghíjakkal, elcsúszva, így aztán bosszantóan elkerülük egymást a minták, mintha vasúti sínek folytatnák útjukat kicsivel odébb a váltó után. Tényállás. Még mindig jobb, mint a tényálladék, töpreng el a nő, az a szó maga az erőszaktevés a nyelven. Az valami nyálás váladék, amit állni hagytak jó sokáig, és már messziről bűzlik. Ilyen szó nincs is, borzong meg a nő, kinek fordult meg a fejében először, hogy kimondja vagy leírja?

A férfi mellette az autója kulcsával babrál, amit egyébként soha nem tesz, de most önkéntelenül kézben tartja, nem teszi el, hiszen ezúttal az autó a helyzet kulcsa. Ő is előrehajol, a térdére támaszkodik, így halkabban tudnak beszélgetni a nővel, de nincs kedvük beszélgetni. A nő a slusszkulcsot figyeli, és eszébe jut, hogy neki nem véletlenül nem volt soha autója, az autó egy számára merőben idegen világ része, azt az élet szemfüles, erős, gyors, rutinos versenyzőinek találták ki, akiknek a változó erősségű arculcsapásokat is könnyedén el kell viselniük, például, hogy idegenek óbégatnak velük, hogy lenyomják, sértegetik, vagy lám, kirabolják őket, tekintet nélkül a tárgyak értékére. A kardigánom... – mélézik el a nő, és fázni kezd a hűvös váróhelyiségben.

Úgy egy órája ülhetnek itt, de gyorsan szalad az idő, mert nagy a jövés-menés, és sokkal többet lehet találgatni, mint bármilyen más váróteremben. A hivatalnokrendőrök boldogtalanok – figyeli az arckokat a nő, és nagy kő esik le a szívéből, hogy a fia kiverte a fejéből a

tervet, hogy rendőr lesz. Sárgásbarnás fényben úszik minden, a neon végigcsorog a narancs lambérián és a barna műbőr üléseken, hogy aztán tócsaként terüljön szét a linóleumon. Sokféle folt van itt. Bevezetnek három fickót. Pórázon vannak, hárman összekötve, egy rendőrrel a hátuk mögött. Eltűnnek az oldalfolyosón. Az egyikén bőrdzseki, a szaga megcsapja a nő orrát, ahogy elhaladnak előttük. „Hagyni kéne a fenébe az egészet“ – gondolja ekkor a nő, de aztán a férfire néz, és nem mondja ki. Ahogy beles a kinyíló ajtó mögé, olyasféle kartotékszekrényeket lát, mint régen a könyvtárban, még a folyosóra is jutott belőlük. A rendőrség is csak egy hivatal, gondolja csalódottan, mert a szó hallatán gyerekkora óta egy csillogó üvegfalakkal határolt nyüzsgő helyiség jut eszébe, ahol Tarzan-típusú egyenruhás férfiak félkezes támasszal ugrálnak át az íróasztalokon, miközben duzzadtan feszülő pisztolytáskájuk a combjukhoz verődik...

– Jöjjenek – reccsen egy női hang az egyik ajtóból, de furcsán kérdő hangsúllyal, a halálos unalom jeleként. Odabent, a pállott dohányszagú irodában még két rendőr, az egyik a nyitott ablakban dohányzik. A nő ezen csak egy pillanatra csodálkozik el. A politúros íróasztalon jókora monitor és a biztonság kedvéért egy írógép is. A jegyzőkönyvben mindennek szerepelnie kell, abból lesz a tényállás. Ja, hát ha nyitva hagyjuk a kocsiajtót... De nem hagytam nyitva! – vág vissza döbbsen a férfi –, kifeszegették, vagyis mintha nyoma sem lenne... A gépelő rendőr egy „hja“-szerű sóhajjal elhúzza a száját, mintha így százezer eset után vele nem lehetne megetetni, hogy nem a tulajdonos a hibás. „Azt a típust könnyen kipattintják“ – jegyzi meg a cigis félfordulattal az ablakból, és a nő hálásan bólogat felé. Lassan megy a dolog. Részleteken lovagolnak, kevés nyelvhelyességi érzékkel. És azzal kezdték, hogy gyakorlatilag semmi esély. Határozat három napon belül lesz. A nő az egyenruhás kollegina fűzős cipőjét figyeli, és most már szinte biztos benne, hogy bűnözőket lefülelő rendőrök csak a filmekben léteznek.

Feltűnő tárgy, amit elől hagytak? Egy óriási, színes labda – vágja rá a nő készségesen, mert tulajdonképpen ő tehet az egészről, ő meg a fitneszlabda, amit haza kellett fuvarozni, nyilván az volt a figyelemfelkeltő látvány, amíg ott hagyták az autót húsz percre. „Egy óriási, színes labda?“ A gépelő rendőr keze megáll a levegőben és elnyútt kolléganőjére bámul. Az is elismétli a szavakat. A labda csak úgy pattog az irodában, faltól falig, plafon és padló között, és elcsendesedik minden más egy pillanatra. Piros – teszi hozzá a pontosság kedvéért a nő, és ahogy kimondja, cseresznyepiros festék ömlik a fém kartotékszekrényre, az írógépre, és a rendőrnő szürkésbarna cipőjére. Ülni fogok rajta, mondja még a nő, és magyarázó gesztusként a gerincéhez nyomja a kezét és kihúzza magát. „Azt is

elvitték?” Nem. Azt otthagyták. Talán túl feltűnő lett volna – böki ki a férfi az igen valószínű magyarázatot. A rendőrök összenéznek.

A folyosón kell ismét várni, amíg újra kiszólnak. Egy cigányasszony hadovál hangosan másik három nő és egy hatalmas táská társaságában, hogy itt ők a sértettek. Az egyik kikap a táskából egy csokor csörgős celofánba zárt pamutzoknit, és úgy fenyegetőzik vele, mintha Mózes botjával átkozná meg az egész kapitányságot. Melltartókat követel vissza ordítva. Mindenki teszi a dolgát tovább, mintha mi sem történne. A férfi és a nő is kitekert nyakkal néz el az ablak felé, minél messzebb innen. Az ablak körül lepattogzott az almazöld, enyves festék a mosható falról, az alatta lévő vakolatréteg számarfülszerűen hajlik le mindenütt. Megáll az ész – motyogja a nő maga elé. Megállt az idő – teszi hozzá a férfi, és szavaik kisurrannak a szabadba a résnyire nyitott ablakon.

FELKÖSZÖNTÖTTEM SHAKESPEARE-T

SÁRKÖZI MÁTYÁS *tárcája*

Az a megtisztelés ért, hogy 448-ik születésnapján, április huszonharmadikán felköszönhettem a nagy drámaíró, mégpedig Budapesten. A sokféle jó ügyben fáradhatatlanul aktív jogász, dr. Nagy Károly régen figyelte, mikor esik egybe budapesti tartózkodásom a nevezetes dátummal, hogy felkérhessen ünnepli szónoklatra annál a Duna-parti bronzszobornál, amelyet az ő kitaró ügyködése révén sikerült felállítani a Korzón, a Vigadó tér sarkán, ahol minden év áprilisában ünnepséget tartanak. Nem tudom, mi predesztinált éppen engem arra, hogy beszédet tartsak ott. Talán az, hogy ötvenhat éve Angliában élek és szívom a szigetországi levegőt, amit Shakespeare is szívott, s bármikor átmehetek a Blackfriars-hídon a hajszálpontosan minden részletében újra felépített ősi Globe Színházhoz. (Igaz, a hídon korunkban már nincs póznavégen közszemlére kitéve egy sor bűnöző vagy felségsértő levágott és oszlásnak indult feje, mint Shakespeare idején volt, drámai bevezető élményt szolgáltatva a színházba tartók számára.) Nagy Károlynak talán az is eszébe jutott, hogy színpadi szerző unokája vagyok, vagy az, hogy apai ágon némi esetleges közöm van ehhez az érdekesen komponált, a közönség előtt mélyen meghajló Shakespeare-t ábrázoló szoborhoz, mivel azt eredetileg az ausztráliai Ballarat város felkérésére alkotta a Magyarországtól oly távolra vetődött művész, Mészáros Andor, és ez a város szerepel apám Mint oldott kéve című regényében, amely az ausztrál aranybányákban sínylődő, emigráns Mednyánszky Cézárról szól. A ballarati szobormű öntőformáit küldte Budapestre Mészáros Andor fia a másolat bronzba öntéséhez.

Akárhogyan legyen is, a felkérést örömmel vállaltam, mert bármikor kész vagyok zengeni a hervadhatatlan zsenialitású drámaíró nagyságát. Mielőtt Magyarországról 1956-ban elszármaztam, még élvezhettem kiváló magyar Shakespeare-színészek alakításait, egyik első maradandó színházi élményem volt például, tizenöt éves koromból a „legangolabb pesti színész“, Balázs Samu komolykodó komédiázása Malvolio szerepében. S azután fénykorukban láthattam az angol

színpadon, Shakespeare-szerepekben is olyan óriásokat, mint Lawrence Olivier, John Gielgud és Ralph Richardson.

Arany János vagy Kosztolányi Dezső veretes fordításainak persze minden szavát felfogtam, míg a több mint négyszáz éves angolságú, agyafúrta megszikráztatott eredeti sorokat nem mindig értem. De ezzel a született angolok is így vannak. Sőt. Megdöbbenett, amit egy ízben a Sir John Gielguddal készített rádióinterjú során hallottam. Őt a leghíresebb beszélő, legintelligensebb színészek között tartották számon. Mint elmondta, fellépéseire mindig gonddal készül, de előfordul, hogy – míg ajkairól gyöngyszemekként peregnek a shakespeare-i mondatok – perceken át semmit sem ért belőlük. Vannak néhány mondatos részletek, amelyeknek az értelmét a leghíresebb Shakespeare-kutatók sem tudták még megfejteni, mert korabeli szavakkal akkor aktuális dolgokra utalnak. Ezért hasznos, és számunkra mily előnyös, hogy az I. Erzsébet-kori drámákból napjainkban is új magyar fordítások készülnek, mégpedig olyan angolul jól értő, és egyben nyelvi leleménnyel megáldott költőktől, mint például Nádasy Ádám vagy Varró Dániel. (Nádasy Rómeó és Júliáját még nem olvastam, nem láttam színpadon, de kíváncsi vagyok, változtatott-e Kosztolányi sorain az első jelenetben, mikor is Montague- és Capulet-ifjak heccelik egymást évődve, s az egyik – ha jól idézem – így szól: „Úgy kirántom a kardom, hogy olyat még nem ettél!“ Mire a másik: „Kirántott kardot még valóban nem ettem...“)

Shakespeare mély emberi témáinál és költőiségénél fogva örök életű. Az idei londoni olimpiai játékokkal párhuzamosan az angolok a kultúrájukat igyekeznek megcsillogtatni a fővárosukba özönlő százazrek előtt. Shakespeare-fesztivál is lesz a nyáron, a drámaíró harminchét művét mutatják be, harminchét nyelven, a portugáltól a lengyelen át az albánig. Előadásra kerül litván Hamlet, fehérórosz Lear király, a Troilus és Cressida új-zélandi maori felfogásban, Othello hiphop stílusban, a Lóvátett lovagok a siketek jelbeszédével tolmácsolva.

A shakespeare-i drámák és vígjátékok elnyúhíthatatlanok, színeik mit sem fakultak több mint négyszáz esztendő alatt.

MÉG EGYSZER CZESLAW MILOSZRÓL

GÖMÖRI GYÖRGY *tárcája*

Amikor tavaly decemberben véget ért a lengyelországi Milosz-év, amelyet a Nobel-díjas költő és író emlékére rendeztek, azt hittem, egy ideig nem kell foglalkoznom ezzel a kitűnő szerzővel. Tavaly két konferencián (Krakkóban és Budapesten) beszéltem róla, egyre, amelyet Londonban tartottak, nem tudtam elmenni, de elküldtem a konferenciának előadásom szövegét. Ebben megírtam, hogyan látom ma Milosznak *A rabul ejtett értelem* című művét. Mivel ezt a könyvet az Európa újra kiadta magyarul, talán érdemes pár szót szólni akkori diagnózisáról, illetve máig érvényes elemzéseiről.

Mert bár annak idején Arthur Koestler *Sötétség délben* című regényének nagyobb volt a közvetlen hatása, mint Milosz 1953-ban megjelent könyvének, utóbbi – különböző okoknál fogva – ma is előbb szöveg. Koestler azt mondja el, hogyan kényszerül egy meggyőződéses, ám a Szovjetunióban bebörtönzött kommunista arra, hogy a Párt „magasabb” érdekeiért feláldozza az igazságot. Milosz viszont saját korábbi szimpatizáns, illetve szkeptikus társutas, de mégis, nem-hívó szempontjából arról tudósít, hogyan és miért idomultak különböző osztályhelyzetű és gondolkodású lengyel írók az új rendszer elvárásaihoz, illetve miért fogadták el annak dogmatikusan leegyszerűsített hittételeit. Ezért mondhatja a *Tiszatáj* kritikusa a lap áprilisi „lengyel” számában, hogy ezzel a könyvvel Czeslaw Milosz „a mindenkori diktatúrák ideológiáját és belső működési meachanizmusát” is leleplezi.

Ugyanakkor ne felejtjük el a kiadás dátumát: 1953. Ez Sztálin halálának az éve, tehát magának a kommunista világrendszer átalakulásának a kezdete; igaz, akkor még nem lehet előrelátni Hruscsov titkos beszédét 1956 februárjában, ami betömrhetetlen rést ütött az addig lényegében homogén sztálini rendszer falán. Ami azután jött (és ez akkor is tagadhatatlan, ha ma egyes politikusok tagadják), más volt, mint ami korábban történt. Más Moszkvában, és

más Kelet-Európában. Mert a sztálinizmushoz valóban csak a Milosz által leírt ketmanok (az iszlámtól átvett érvrendszerek, illetve módszerek) valamelyikével lehetett alkalmazkodni. A rabul ejtett értelem ezeket írja le, négy lengyel író történetével szemléltetve a megkívánt átalakulást. Milosz szerint van nemzeti, puritán, esztétikai, szakmai alapon álló, szkeptikus, metafizikai, sőt etikai ketman is. Nyilvánvaló, hogy ezek az egyes embereken, vagy rezsimen (például a kádárizmuson) belül keveredtek, de pontos megfogalmazásuk segít megérteni az 1945 után történeteket. Azt is: nincs és soha nem is volt igaza azoknak a kritikusoknak vagy történészeknek, akik mindent az országos félelemnek, vagy az NKVD kiváló módszereinek tulajdonítottak. Az egyéni alkalmazkodás mellett a féldemokráciából pártdiktatúrákba torzuló rendszereknek kezdetben volt bizonyos társadalmi hitele, illetve támogatottsága.

Milosz négy írója közül én kettőt személyesen ismertem, a másik kettőről is elég sokat tudok. Mi lett a sorsuk 1953, illetve 1956 után? Béta, vagyis az Auschwitzot túlélő és félelmetes pontossággal megíró Tadeusz Borowski 1951 nyarán, huszonkilenc évesen lett öngyilkos. Ha tovább él, számos barátjához (például Wiktor Woroszylskihez) hasonlóan ő is „revizionista“ lett volna, legkésőbb 1966-ban kilépett volna a Pártból. Jerzy Putrament (Gamma) haláláig megmaradt kőkemény kommunista funkcionáriusnak, jöllehet később több önéletrajzi írásában elítélte a sztálinista korszak „kilengéseit“. K. I. Galczynski (Delta) csak pár hónappal élte túl A rabul ejtett értelem megjelenését, de élete utolsó évében már támadták „eszteticizmusa“, illetve egyre apolitikusabb líraisága miatt. Néhány szatírája már előrevetíti az olvadás kritikus hangú költészetét. Én 1953 őszén, amikor nagyon fiatalon, életemben először jártam Varsóban, elsőnek kerestem fel Galczynskit, mivel őt tartottam a legérdekesebb élő lengyel költőnek.

A legnagyobb átalakuláson „Alfa“, azaz Jerzy Andrzejewski ment át. A háború előtt katolikus szerzőként, majd a Hamu és gyémánt írójaként számon tartott (egyébként biszexuális) Andrzejewskit a Bierut-rezsim elhalmozta díjakkal és figyelemmel. De az olvadás idején már ő is szembefordult Lengyelország pártállami uraival. „A papírfejú ember sirámai“ című elbeszélése a sztálinista rendszer bürokratizmusának és egyszólamúságának kegyetlen kritikája, 1956 után megjelent regényei, például a magyarra is lefordított Sötétség borítja a földet és A paradicsom kapui a spanyol inkvizíció és a középkori gyerekkeresztmehadjáraton keresztül a kommunizmusba vetett elvakult hitet veszik célkeresztbe. Ekkortájt Andrzejewski megkövette a még Párizsban élő Miloszt, kibékültek. Nehéz megmondani, írónk melyik műve a legmaradandóbb, lehetséges, hogy egy forгатókönyv: Andrzej

Wajda Norwid-mottós Hamu és gyémánt című filmjének 1957-es forgatókönyve, amely számos helyen eltér az eredeti regénytől, mert Andrzejewski szerencsésen kivágta belőle a történet egyik, kevésbé fontos mellékágát. Az én nemzedékem, és talán még sokan az utánunk jövők közül is, a lengyel filmiskola klasszikus darabjaként őrzi ezt az alkotást emlékezetükben – méltán lett belőle osztatlan világsiker.

Részegh Botond festménye

HÚLÓ LEVESÜNK

HUDY ÁRPÁD tárcája

A mikor a Római Klub negyven évvel ezelőtt közzétette első, A növekedés határai című jelentését, úgy hatott, mintha egy pazar lakomán valaki a fenyegető éhínségről kezdene szónokolni. Nem is vette komolyan a világ, sem ezt, sem az informális tudósklub többi, többé-kevésbé figyelmeztető előrejelzését, növelte vígan tovább a gazdaságot, igaz, néha lefelé, máskor helyben, de töretlenül bízva a legközelebbi konjunktúrában. Most megint szólásra emelkedett a világ gazdasági véneinek tanácsa, és újabb negyven évre festett továbbra sem túl derűlátó képet az emberiség jövőjéről.

Az első jelentés idején serdülő azóta, ha él még, jócskán elérte már növekedése határait, és nosztalgiával gondol vissza a vietnámi háborútól, atomsorompó-egyezményektől és beatzenétől harsogó, negyven évvel ezelőtti rádiókészülékre. Akkoriban bizsergető varázsszó volt a „számítógép“ és a „modell“, a számítógépes modell pláne, a jövő meg valahogy úgy nézett ki, hogy az emberiség talán rövidesen elpusztul a küszöbön álló atomháborúban, hála a Kreml és a Fehér Ház pókerjázmájának. A Római Klubtól aztán megtudtuk, hogy nukleáris rakéták nélkül is befellegzett a teremtés koronájának, ha úgy folytatja, ahogy addig: pár évtized múlva éhen hal fejlődése csúcán, a bolygónyi szemétdombon.

Nem volt tagja ennek az illusztris társaságnak a növekedési dogma egyik legkeményebb és legeredetibb, szakmabeli kritikusa, Nicholas Georgescu-Roegen. „Bár még egyetlen közgazdász sem állította, hogy a bútorból újra előfát lehetne előállítani, elméleteik végső soron e paradoxonra épülnek“ – jelentette ki az 1906-ban a Fekete-tengeri kikötővárosban, Konstancán született tudós. Eredetileg matematikát tanult fényes sikerrel Bukarestben, Párizsban és Londonban, és emiatt ment a tengeren túlra, a Harvard Egyetemre is. Itt azonban a kor meghatározó közgazdásza, Joseph Schumpeter hatására e terület felé fordult. Bár marasztalták az Újvilágban, 1936-ban hazatért Romániába, hogy aztán 1948-ban egy csempészhajón szökjék meg Konstancából,

és az Egyesült Államokba emigráljon. 1949-től közel három évtizedig adott elő a Nashville-i Vanderbilt Egyetem közgazdasági katedráján.

A román származású tudós két, szokatlan irányból közelíti meg az ökonómiát: a fizika törvényeinek rideg világából és szülőhazája gazdálkodási szokásai, vagyis a hagyományos agrártársadalom felől.

A termodinamika második törvénye kimondja, hogy adott energiameennyiség hasznossági értéke állandóan csökken. Például egy tányér leves addig hűl, amíg eléri környezete hőmérsékletét. Az eltávozott energia továbbra is megtalálható a helyiségben, de már nem lehet felhasználni, mondjuk, kávéfőzésre. Az entrópia-törvény egyetemes, a világmindenség tulajdonképpen egy tányér forró, hűlő leves, a sugárzó napokba, csillagokba sűrített energia szétárad, és nem vész el ugyan, de az élet számára hasznavehetetlenné válik. Minden folyamat visszafordíthatatlan, sem örök mozgás, sem örök élet nem létezik, legalábbis ezen a világon.

„A szabványos közgazdaságtan nem képes leírni a mezőgazdasági nemzetgazdaságot, és ezért recepteket sem írhat elő számára“ – állapítja meg Georgescu-Roegen. A neoklasszikus piaci egyensúly abból a fantasztikus feltevésből indul ki, hogy a piaci résztvevőknek már biztosított a létfenntartásuk. Ha azonban az embereknek, az elmélettől eltérően, nem a munka és a szabadidő, hanem a munka és az éhenhalás között kell választaniuk, teljesen megváltozik a kép. A mezőgazdaságban nem az egyént, hanem az egész falut kell vizsgálni, figyelembe véve a közösségi haszon fontosságát. A szóban és tapasztalatban nemzedékről nemzedékre átöröklődő, eleven hagyományok nem ragadhatók meg ezakt modellekkel és elméletekkel.

De a gazdaság teoretikusai nem akarják tudomásul venni a fizikai és biológiai törvényszerűségeket. Egyfajta örökmozgónak állítják be a gazdaságot, körforgásokkal és egyensúlyokkal. Kapitalista és marxista közgazdászok egyaránt az örök prosperitásról, a végtelenségig nyújtható fejlődésről beszélnek. A gazdaság azonban a biológia meghosszabbítása. Akárcsak az élet, az ökonómia sem létezhet alacsony entrópia, azaz koncentrált energia nélkül. Az emberiségnek egyre több energiaforrásra van szüksége, hogy pótolja a gazdasági folyamat során elvesztőt. Az anyagok újrahasznosítása fékezheti, de nem állíthatja meg a folyamatok energiavesztést. A gazdasági tevékenység tehát valójában feltartóztathatatlannul hulladékhegygé alakítja át a környezetet. Ezért abszurd a termékek előállítását tekinteni a gazdaság végcéljának. A kenyér, az autó, az újság csak eszköz. A termelés igazi célja anyagtalan, nevezetesen az „életöröm“. Eredhet fogyasztási tárgyakkól, de éppígy szabadidőből is.

Az ember eredetileg egy földi viszonylatban kimeríthetetlen forrásból, a nap kisugárzásából meríti az energiát létszükségei kielégítéséhez. Ennek azonban szűk határt szab egyenlőtlen eloszlása a térben és az időben. A leleményes ember a történelem során három „prométheuszi“ találmánnyal segítette magát: a tűz, a földművelés és a gőzgép segítségével egyre újabb, a földkéregben tárolt energiakészletekhez jutott hozzá. De ezek egyszer kimerülnek. A világ úgy viselkedik, mint egy család, amelynek bevételei nem elegendőek a megélhetéshez, ezért növekvő ütemben felemészti vagyonát. E folyamatot a piacgazdaság ármechanizmusa nem képes szabályozni. A legtöbb potenciális vásárló ugyanis nem vehet részt a kereslet-kínálat megszabta árak kialakításában, egyszerűen azért, mert még meg sem született. Az élők időláthatára legfeljebb unokáik életkoráig terjed. A mai piaci árak valójában tehát a jelen diktatúráját jelentik a jövő felett. Az egyes közgazdászok által propagált „nulla növekedés“ sem megoldás. „Tegyük fel, hogy egy csoport hajótörött van egy szigeten, és csak egy láda kenyérük van. Erre azt mondja egyikük: ha a napi kenyéradagunk azonos marad, örökké kitart a készlet...“

Mivel cáfolni nem tudták, maradt a kézenfekvő megoldás: agyonhallgatták. Élete vége felé Nicholas Georgescu-Roegen kilépett az Amerikai Közgazdászok Társaságából. 1994-ben halt meg, a világgazdaság meg tovább növekszik. Vagy mégsem? „Nagyobb hatást fog gyakorolni a huszonegyedik század világméretűre, mint sok Nobel-díjas“ – mondta róla annak idején Egon Matzner bécsi professzor.

Monica Hayes fotója

Véres komolytalanságok

Bárdos József rovata

NYIKOLAJ VASZILJEVICS GOGOL

A KÖPÖNYEGFORGATÓ

Nincs a világon mogorvább valami a mindenféle magasabb ügyosztályoknál, kancelláriáknál, minisztériumoknál, egyszerűen a különféle hivatali testületeknél. Sokan azt hiszik, micsoda jó dolog lehet, ha az ember egy ilyen helyen szolgál. Pedig az a pár millió, amit itt fizetnek, egyáltalán nem éri meg, hogy el kelljen viselni a mindenféle népek irigységét, rosszindulatát, a szabadjára eresztett sajtó gonoszkodásait. Mit törődnek a gaz ujdondászok azzal, hogy minden igazi hivatalnokban egy kissé maga az állam ölt testet: sértegetik, lejáratják őket, egyéni haszonlesésről, önzésről cikkeznek, holott maguk is beláthatnák, hogy itt a köz érdekéről és hasznáról van szó, lévén e sokat sértett hivatalnokok is emez oly nagyon féltett köz nem is elhanyagolható részei. De hát sajnos mifelénk nincs tekintélye a munkának. Vajon mikor jön el az idő, amikor a mindenféle (gyakran igen gyanús származású) Nobel-díjasok helyett az igazi termelő munka hőseire leszünk büszkék? És vajon kik termelnek többet (rendeletet, levelet, iratot, aktát, miegymást), mint ezeknek az alosztályoknak, osztályoknak, ügyosztályoknak, sőt, főosztályoknak a reggel kilenctől akár délután négyig is szorgalmas munkába temetkező hivatalnokai?

Egy ilyen osztályon szolgált egy hivatalnok. Nem mondhatnánk, hogy kiváló hivatalnok: nem volt különösebben tanult, nem értett másoknál jobban a számítógépes alkalmazásokhoz, a körpecsétet is mindig fordítva nyomta az alosztályvezető neve mellé. A legtöbb, amit elmondhatunk róla, hogy a nagybátyja unokaöccse, igaz, a nagybácsi egyenesen a főosztályvezető barátjának az ismerőse volt. S akinek ennyi nem elég, az bizonyosan nem bejáratos a magasabb körökbe. Ami a rangját illeti, címzetes tanácsos volt, ez nagyjából annyit jelent, hogy senki nem kért tőle tanácsot, sőt, nem is lett volna tanácsos valamely kérdést éppen neki címezni. De még mielőtt bárki ebből arra következtetne, hogy hősünk szerepe elhanyagolható volt a hivatal gigantikus gépezetében, azt máris figyelmeztetnünk kell, hogy rettenetesen téved. Ez a hivatalnok ugyanis a főosztályvezető második köpönyegforgatójaként szolgált.

Kereszt és apai nevén Bekakijj Békakijeicsnek hívták. Lehet, hogy ez a név így elsöre kissé keresettnak tűnik, de meg kell mondanunk, sem őt, sem nevét egyáltalán nem keresték, a körülmények szerencsés összejátszásaként alakult úgy, hogy semmiképpen nem kaphatott más nevet. Még az apjával történt, hogy amikor megszületett, és a keresztanyja megkérdezte, milyen nevet adjanak az újszülöttnek, az anyja, aki még alig tért magához a szülés fáradalmaiból, le sem véve szemét gyermekéről, állítólag azt mondta, milyen édes kis béka. A jelenlévők meg, azt hívnék, hogy ezt a nevet választotta, így tartották a gyermeket keresztvíz alá. S ha már az apja béka volt, mi más lehetett volna a fia is, kérdezzük tisztelettel: nos így lett hősünk neve Bekakijj, s apja után Békakijeics.

Aligha akad ember, aki úgy egybeforrt volna a hivatalával. Nem volna elég, ha azt mondanánk, buzgón szolgált, nem, ő szeretettel, élvezettel szolgált hivatalában. Ha csak ránézett a rendelkezésére bocsátott köpönyegre, szinte érzéki örömet érzett. Ismerte minden gombját, gomblyukát, nyílását és rését, számon tartotta valamennyi hajtását és felhajtását, emlékezett rá, hogyan libben az alja, ha fordul a szél. Ha elkötelezettségének megfelelően előléptették volna, talán már az államtitkári irodában székelne. De – élcelődő kollégái szavával élve – ő ma is csak mosdóban székelhetett.

Van mifelénk egy kérlelhetetlen ellensége mindazoknak, akik azért a semmi egy-két milliócskáért robotolnak az ügyosztályokon. Ez az ellenség nem más, mint a szél, amiről pedig azt mondják, nagyon egészséges. Reggel kilenc óra tájban, amikor az utcák telve vannak a hivatalokba igyekvőkkel, erős fricskákat osztogat válogatás nélkül mindenkinek az orrára, hogy szegény hivatalnokok határozottan nem tudják, hová is dugják az orrukat. Vékony kabátjukban kiszaladnak a kocsijukhoz, végighajtanak öt-hat utcán, és aztán autójukat a hivatali ingyenparkolóban hagyva beesnek hivataluk légkondicionált épületébe, hogy a nagy fontosságú tennivalóik ellátásának szenteljék minden meglévő talentumuk (már ha beszélhetünk egyáltalán efféléről). De mindez, bizony, semmi ahhoz képest, amit a szél Bekakijj Békakijeics számára jelent. Kora reggeli, félig álomittas állapotában, amikor az indulás előtt, negyed kilenckor otthon elfogyasztott első aznapi kávéja sem hat még igazán, orrát az égnek emeli, és az levegőbe szimatol: az erőfeszítéstől két mély, függőleges ránc jelenik meg az orra tövénél. Borzasztó, gondolja ilyenkor, hogy mennyire rossz a szaglása. Igen, hősünk nemcsak nevét, de rossz szimatát is apjától örökölte. Az is mindig akkor került egy hivatalhoz, amikor azt éppen felszámolták. A végén már sehol sem akarták alkalmazni, mert úgy tartották, ő hozza magával a bajt.

Visszatérve hősünkre, el kell mondanom, egy idő óta Bekakijj Békakijeics azt érezte, hogy a hátát és a vállát valahogy különösen süti a hideg. Végül eszébe jutott, hogy vajon nem a széllal van-e mégis a baj. Mert

vagy a szél, vagy a köpönyeg. Tudnunk kell, hogy Bekakijj Békakijevicsnek különleges köpönyege volt. Némelyek egyenesen hacukának csúfolták. Tették ezt elsősorban azért, mert különleges szabása volt: ha fordult a szél, azonnal rést talált rajta, így jelezvén a mozgó állófogasként szolgáló köpönyegforgatónak, hogy sürgősen cselekednie kell.

Először arra gondolt, elviszi a köpönyeget Petrovicshoz, a szabóhoz. Erről a szabóról nem volna szükséges sokat beszélni, de hát az irodalmi művekben újabban a bőbeszédűség járja: vannak szerzők, akik képesek hatszáz oldalon mesélni el a semmit, közben bőséggel idézve saját korábbi, hasonlóan míves remekeikből, amiből aztán egy olyan agyonfoltozott és fércelt valami áll össze, mint Bekakijj Békakijevics intertextuális köpönyege; szóval csak eme divat kedvéért bemutatjuk ezt a történetünkben jelentéktelen szerepet játszó Petrovicst is.

Szabónak azóta nevezte magát, mióta a vasmű bezárt, és ő elvesztette olvasztári állását. Munkanélküliségét az olvasztárságot a kocsmatöltelelésséggel váltotta föl, azonban kora hajnalokon, amikor az előző napi ittasság már múlóban, az aznapi pedig még csak keletkezőben volt, rákapott a foltozásra: némi aprópénzért hajlandó volt nadrágot megfenekelni, kabátra új könyökvédőt varrni, és – ami történetünk szempontjából a legfontosabb – köpönyeget foltozni. Képzeltük, hogy egészen józan ilyenkor sem lehetett, különben eszébe se jutott volna, hogy a nehéz fizikai munkában megvastagodott ujjai közé ilyen asszonynak való dolgot: varrotút szorítson. Ám ami a legfurcsább, hogy ez a munkája mindig tisztas eredménnyel járt. Szidta is a felesége, egy örökké mogorva, örökké fésületlenül flangáló asszonyság, mondván, ha nem volna mindig részeg, akár úri szabóságot is nyithatnának, de meg kell mondanunk, hogy azért úri szabónak férjeurát még ő sem egészen tudta elképzelni. A szabóságot még csak igen, de az uraságot?

Ennyi talán mégis elég lesz Petrovicstről, különösen azért, mert ő a szó szoros értelmében kidobta Bekakijj Békakijevicsét, amikor az köpönyegfoltozás ügyében fölkereste. Pontosabban csak a köpönyeget dobta ki, de Bekakijj Békakijevics ment a hacuka után már magától és a saját lábán is. Nem tudni, hogy Petrovicznál már megtörtént a reggeli utántöltés, vagy hogy éppen az hiányzott, de az eset igen balul sült el.

– Nem, nem lehet azon javítani! – így Petrovics.

Bekakijj Békakijevics szíve elszorult ezekre a szavakra.

– Miért nem lehet, Petrovics? – kérdezte csaknem rimánkodó hangon. – Hiszen csak az a baja, hogy elkopott a vállon, hiszen neked vannak valamilyen darabjaid...

– Nem – mondotta Petrovics határozottan –, semmit sem lehet csinálni. Nincs itt semmi kopás – tette hozzá. – Ez az új, keleti szél, azzal van a baj, előbb-utóbb mindenhová befészkeletti magát – motyogta, már inkább csak magának, majd, amint már említettük, kihajította a köpönyeget.

Bekakij Békakijevis egyáltalán nem emlékezett rá, hogyan ment le a lépcsőn, hogyan emelte fel a porba hullott köpönyeget, hogyan jutott ki az utcára. Nem érezte se kezét, se lábát. Száját is nyitva felejtette, és a járdáról letérve bandukolt az utcákon; a szél, az imént emlegetett keleti szél ekkor már mind a négy világtáj felől egyszerre fúj. Érezte, ideje lenne köpönyeget fordítani, de nem tudta, hogyan is fogjon hozzá. Most derült ki, hogy minden igyekezete ellenére sem igazán alkalmas erre a második köpönyegforgatói tisztségre. Bezzeg akinek van kellő talentuma: ha kell jobbról balra, ha kell, balról szélsőjobbra fordítja a köpönyegét: azt beszélük, az ilyenekből főosztályvezetők, miniszterek, sőt miniszterelnökök is lehetnek!

Mire Bekakij Békakijevis hazaténfergett, már egy árva szót sem bírt kinyögni. Másnapra magas láz tört ki rajta. Ágyában fetrengve lázalmok lebegtek előtte, néha Petrovicsot látta, amint fenyegetőzve a keleti szelet emlegeti, máskor képzeletében egy valóságos főosztályvezető jelent meg, és azt harsogta:

– Tudja maga, mit jelent az, ha odafönt máshonnan fúj a szél? Tisztában van vele, mit jelent az, ha fordul a széljárás? Tisztában van azzal, hogy ki vagyok én? Tisztában van vele, kérdem én!

Még dobbantott is Bekakij Békakijevis képzeletében, és olyan magasra kanyarította erős hangját, hogy még egy osztályvezető is megszeppent volna tőle. Szegény hősünk egész testében remegni kezdett, és csak bámulta a főosztályvezető lassan elmosódó képét, aki még egyre csak ingatta szemrehányóan a fejét, mondván:

– Mi lesz a hivatallal, mi lesz a rendes és rendkívüli jutalmakkal, mi lesz az előléptetésekkel, ha nem követjük a széljárást?

Így történt, hogy szegény Bekakij Békakijevis harmadnapra kilehelte a lelkét.

Elhalálózása után egy héttel küldönc ment a lakására, azzal a paranccsal, hogy azonnal jelentkezék: az alosztályvezető hívhatja. De azt a választ hozta, hogy Bekakij Békakijevis nem jön. Mikor megkérdezték, miért, így fejezte ki magát:

– Hát csak, mert meghalt, már el is temették!

Így szereztek tudomást az ügyosztályon a haláláról, ami nem rázta meg nagyon volt hivatalnoktársait. Az vesse rájuk az első végkielégítést, aki még sosem vágyott arra, hogy munka nélkül kapjon milliókat.

„Az esszéírónak ugyanannyit kell tudni, mint egy filozófusnak”

Interjú Fried Istvánnal,
az Irodalmi Jelen esszéíjásával

Honnan származik a vonzódása a kortárs erdélyi irodalomhoz?

A szegedi egyetemre részképzésre jártak olyan Kolozsváron végzett fiatalok, akikről később kiderült, hogy költők. Sánta Attilaék társasága volt az első, aztán később jött Lövétei Lázár László és Karácsonyi Zsolt, jelenleg pedig Xantus Boróka, bár ő nem költő, hanem újságíró. Egymás után érkeztek, ott voltak a tanszék (a szegedi Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszék) körül irodalomelméletet, komparatiztikát tanulni, posztgraduális hallgatók lettek, és ha már itt voltak, az összes műveiket is rám zúdították. Ezeket kötelességszerűen elolvastam, és úgy gondoltam, hogy sok értékes anyag bújik meg bennük.

Az erdélyi középnevezdek kialakulása után létezik-e olyan következő generáció, amelynek markáns érdeklődési köre, stílusa már kitapintható?

Karácsonyi Zsolt és a hozzá hasonló költők tudatosan mást csinálnak, meg is változtatták a Helikonban a rovatcímet. Két helyen látok csoportosulni fiatalokat, egyszer Balázs Imre József körül, aki adjunktus a kolozsvári egyetem magyar tanszékének, valamint Karácsonyi Zsolt körül, aki a Helikont szerkeszti. Az irányításukkal tevékenykedőknek köteik még nincsenek, inkább tanulják a mesterséget.

Ugyanakkor a korábbi nevezdekből többen vagy elhallgattak, vagy nem tudnak olyan érdekességet mutatni, mint amilyen bemutatkozásuk újdonsága volt. Orbán János Dénes, Sánta Attila elhallgatott. László Noémi, bár színvonalasan, de jó ideje ugyanazt a poétikát képviseli, így legfeljebb az utánuk következőktől lehet valamit várni.

A dráma egyáltalán nem népszerű a fiataloknál, habár rajtuk kívül elég sokan írnak színdarabokat Erdélyben. A prózában ígéretes utánpótlás mutatkozik, az egyik Murányi Sándor Olivér, akinek regénye nyilván nagy vitákat fog kiváltani, igen figyelemre méltó munka. Továbbá Potozky László novelláskötete (Áradás) szintén színvonalas

munka, nála inkább az egyes írások jobbak, mint a kötetek. Azt hiszem, róla még sokat fogunk hallani.

Magyarországon gyakran említik: ahhoz, hogy valaki komoly íróvá váljon, kell egy kötet. Erdélyben is ugyanez a tendencia, vagy ott íróvá avat valakit egy-egy folyóirat-megjelenés?

Nem tudom megmondani pontosan, hogy ott kit tekintenek írónak, elég polarizált. Úgy látom, hogy Kolozsvár és Marosvásárhely között nincsen átjárás. A Székelyföld egy külön társaság, ők jól megvannak Csíkszeredában, nagyon vegyes anyaggal dolgoznak, és bár Potozkyt ők fedezték fel, nem látok náluk nagy „felfedező hajlamot”. Azt hiszem, ott is kötet kell, de mikor megjelenik egy kötet Erdélyben, nem kerül be Magyarországra, nálunk nincs visszhangja. Az Orbán János Dénes által birtokolt Bulgakov Kávézóban rögtönöznek egy könyvbemutatót, oda elmegy 30 ember, mert az egyetemisták inkább diszkóba mennek, és ezzel a könyv megjelenése letudva. Kritikai visszhang nem szokott lenni.

Milyen Tanár Úr viszonya az internethez?

Semmilyen. Kézzel írok levelet és írógéppel tanulmányt.

Mi annak az oka, hogy nem cseréltem le az írógépet klaviatúrára?

Ötven évig írógépen írtam, már nem akarok mást megszokni. Egyébként van egy tündéri titkárnőm, aki legépele, amit kell.

Ön szerint az internet hasznos a tudásátadás terén?

Akármilyen értékről van szó, azt mindig és kizárólag az ember működteti. Az internet azt tudja, ami bele van táplálva, de azt nem egy másik géppel végezték, hanem egy ember, vagy emberek csoportja. Az internet nem válogat. Azt, hogy melyik abból az értékes vagy elhanyagolható, a felhasználótól függ. Tehát ha valaki beüti, hogy Vörösmarty Mihály, akkor fog kapni egymillió találatot, és neki abból kell kiválogatni azt, ami a munkájához akkor és ott kell.

De az internet könnyebben hozzáférhetővé teszi az anyagokat, és sok esetben kiiktatja a könyvtározást.

A könyvtározást az egyetemi hallgatók jelentős része már nagyon régen kiiktatta az internettől függetlenül. Ami felkerül az internetre, néha teljesen véletlen. Tehát elképzelhető, hogy értékes anyagok nem kerülnek fel, ezeket mégis meg kell keresni a könyvtárban. Az én nemzedékemnek még van egy olyan érzése, hogy egészen más az, ha valaki megfogja azt a könyvet. Aki esetleg még egy Vörösmarty-kéziratot is kézben tud tartani, az már egy igazi élmény.

Hogyan vélekedik a bölcsészkarok és a magyar tanszékek sorsát, jövőjét illetően?

Nyilván nem fognak megszűnni, hiszen Magyarországon a magyar tanszékek nem szűnhetnek meg, de elképzelhető, hogy a bölcsőde és az óvoda színvonalára fognak süllyedni. Komolyra fordítva a szót, ha megmarad a jelenlegi struktúra, akkor az egyetemi tanterveket teljesen újra kell gondolni. Három év alatt a magyar és a világirodalom történetét, az irodalomelméletet megtanítani nem lehet, nem is kell. Le kell számolni a hagyományos irodalomtörténeti szemlélettel, és egy műfajtörténeti elképzelés szerint kell az alapozó három év alatt tanítani. Tehát egy év líra, egy év dráma, egy év epika, a magyar és a világirodalom nagy alkotásainak figyelembevétel, erre építkezve.

Abban az esetben pedig, ha továbbra is fenntartjuk a jelen metódust, akkor mennyiségi túlterhelés lesz a hallgatókon, és semmit nem fognak megtanulni. Vagy megtanulják a vizsgára, hogy onnan kijöve elfelejtsék. Mi szükség van arra, hogy a kedves hallgatók megtanulják: 1780-90 között milyen magyar lapok voltak? Minden kézikönyvben benne van. Azonban azt meg kellene tanítani, hogy mikor kézbe kapnak egy verset, egy prózát, egy drámai alkotást, vagy elmennek a színházba, moziba, bekapcsolják a tévét és látnak egy sorozatot, akkor azzal mit lehet kezdeni. Azt, hogy mitől irodalom, mitől nem irodalom – de erre nincs idő az irodalomtörténet mellett.

A huszadik század elején még elég népszerű volt az esszé, most hogyan áll a szénája ennek a műfajnak?

Most is vannak jó esszéírók. Ez attól is függ, hogy ki írja. Ha Nádas, akkor az, bár más jellegű, de teljesen egyenrangú azzal, mintha Szerb Antal, vagy Halász Gábor írná. Viszont nagyon kevesen tudnak bánni a műfajjal, mert az esszéírónak ugyanannyit kell tudni, mint egy filozófusnak. Legfeljebb lemond az író a lábjegyzetekről, és másképpen írja meg, mondjuk egy szélesebb – ha létezik ilyen –, műveltebb közönségnek, és nem egymásnak, mint ahogyan teszik azt egyes kritikusok. Az esszé egy kísérletet jelent, kísérletet kell tenni arra, hogy egy korszakot vagy a szerző egy korszakát, egy regényt, egy tendenciát, egy műfaji lehetőséget hogyan lehet megkedveltetni az olvasókkal. Arra is, hogyan lehet valamiről úgy írni, hogy ne csak a beavatottak szűk köre értse, hanem egy szélesebb közönség. Mondjuk úgy, ahogyan Szerb Antal a *Hétköznapiak és csodákat* írta.

Boldog Zoltán

Munkatárs: Füstös-Simon Zsuzsa

A líra maximalista donnája

Interjú **Farkas Wellmann**
Évával, az Irodalmi Jelen
költészeti díjasával

Huszoneves pályakezdő költőként rengeteg elismerést begyűjtöttél, elsősorban az Itten ma donna választ (Erdélyi Híradó – Fiatal Írók Szövetsége, Kolozsvár, 2002) verseskönyvednek köszönhetően, noha kritikai munkásságodra is felfigyelt a szakma. Az az érzésem, hogy maximalista vagy, amikor azt mondom: számodra egy-egy díj újabb elvárás is, utána még körültekintőbben írsz verset. Az Irodalmi Jelen költészeti díja, amelyet Az itt az ottal (Erdélyi Híradó Kiadó és FISZ, 2011) kötetedért érdemeltél ki, milyen újabb kihívások elé állít?

A maximalizmussal kapcsolatban mindenképp igazad van. Ez néha görcsösségbe is áthajlik, innen ered a megszólalás nehézsége. A díjak nagyon fontos megerősítések – az olvasói visszajelzések mellett. Azt a fajta bizalmat jelentik, hogy „amit eddig írtál, értékes“, de egyúttal azt is, számomra, hogy nem okozhatok csalódást annak, aki ezzel megtisztelt. Az Irodalmi Jelen díja egy régi jó szakmai kapcsolatot igazol vissza. Emlékszem, mikor az első kötet megjelent, a lap főszerkesztője megkérdezte, mit írtam azóta. Mondtam, hogy még igazán semmit, csak nekikezdtem egy hosszabbacska versnek, nagyon az elején vagyok. Mire ő: hát jó lenne sietni vele, mert a következő lapszám címlapján fog megjelenni! De az új könyv sok más darabja is az Irodalmi Jelenben látott napvilágot, és számos recenziót, kritikát közöltem a lapban. Ezért is nagy öröm, hogy most díjazott lett a könyv; a kihívás pedig a régi: az eddig felállított mércét tartani, sőt emelni.

Kilenc évet kellett várni a második kötetedre. Azt gondolom, az olvasóid türelmetlenek voltak, hiszen első köteted egy második kiadást is megért az aradi Irodalmi Jelen Könyvek sorozatában 2005-ben, ami kuriózum egy debütáló szerző esetében. Nálad a laikus olvasó vagy a szakma elismerése a mérvadó?

Mindkettő egyformán fontos, azt hiszem. Persze, sok szemrehányást kaptam, hogy miért nem jelenik meg a könyv hamarabb, de azon a véleményen voltam, hogy inkább kivárom, amíg mind mennyiségileg, mind minőségileg vállalható állapotba kerül a versanyag. Nem bántam meg. Tudok olyan költőkről, akik utólag visszavonják egyik-másik versüket; én ezt szeretném elkerülni. Az időben amúgy sem igazán lehet meg nem történtté tenni semmit, a neveltségessé válás kockázata nélkül. Szerencsés vagyok, mert viszonylag gyakran kapok olvasói véleményeket. Örülök nekik nagyon. Sőt, gyakran azt is látom a szemem sarkából (talán pedagógusi tapasztalatomból adódóan), ha egy bemutatón a felolvasott vers egy sora valakit megérint. Akkor már volt értelme megírni azt a szöveget.

Visszatérve a hosszú kilenc évre. Azt mondják rólad, hogy te nem írod meg a rossz verseidet. Sokszor inkább kidobsz egy gyengébben sikerült sort, ha úgy érzed, valamiért nem illik az összképbe, és nem tudsz kihozni belőle „vállalható verset”. Honnan van ez az önkritika, ami sok pályatársból hiányzik?

Egy gyengébben sikerült sor esetében általában az egész szakasztól, sőt verstől megválok. Kár erőltetni olyasmit, ami megalkuvásokat igényel, vagy kevés vagyok ahhoz, hogy jól megírjam. Nos persze, attól még mindig csak nekem tetszik, nagyon szubjektív ez a dolog. De legalább nem gondolom azt, hogy ha még nekem sem tetszik, akkor másnak hátha... Hogy ez az önkritika honnan származik? Nem tudom. Talán az elődök példája, és/vagy egyszerűen a költészet iránt tanúsított mély alázatomból az oka.

„A megírás folyamata a legritkább esetekben társul örömhöz, lelki békéhez, nyugalomhoz. A megszövegezés egyúttal valaminek a lezárása is, legyen ez akár egy gondolatfolyam, és sokszor azt érzem, nem akarok még tőle elszakadni” – fogalmazol korábban. Mikor érzed úgy, hogy kész egy vers, egy ciklus, az utolsó simítások is megvannak a kötetben?

Az egyes verseket – miután befejeztem (néhány perc vagy egy fél év alatt) – már nemigen módosítom. Amire az idézet vonatkozik, az a folyamat gyötrelme: megtörténik, hogy valósággal tiltakozom belül egy-egy sor ellen, közben problémákat próbálok megoldani, vitázom gondolatokkal – szóval, akár egy konfliktushelyzet, olyan a versírás. És a kész vers, akár a megtisztulás, a szépen megoldott feladat öröme. De csak, ha úgy sikerült, ahogy akartam. Ugyanez vonatkozik a kötetre is.

A második könyv sokkal személyesebb hangot üt meg, mint az első, kevés benne a szerepvers, súlyosabb a játék, filozofikusabbak a szövegek. Szükséges a személyes élményanyag a vershez? Vagy lehet úgy is jó költeményt írni, ha csak belebújsz valakinek a bőrébe, és jól ismered a szakmát?

Egyfelől úgy éreztem, leállhatok kicsit a kísérletezéssel, másfelől olyan kérdések foglalkoztattak ebben az időszakban, amelyek nem tűrtek más szereposztást. Nagyon mélyre ástam a kötet több versében is: akár a címadó *Az itt az ottal*-ra gondolok, vagy az első versre, a retrospektív *Magát egykor*-ra. De a *Hogy rosszul élj*, a látszólag könnyed *Valami ég e versen át* vagy *A damaszkuszi visszaút balladája* is ilyen. Azt hiszem, adott helyzetben ezek a versek a túlélést jelentették számomra, ha mégoly romantikusan dagályosnak is tűnik a kijelentés.

Orvoscsaládból származol, anyai nagybátyád Wellmann (Éltető) József viszont irodalmi pályán mozgott. Testvéred, Farkas Wellmann Endre is költő. Úgy tudom, hogy kolozsvári egyetemi éveid alatt születtek az első alkotásaid, de talán már fiatalabb korodban is érlelődött benned a gondolat...

Igazából mindig is foglalkoztatott az alkotás gondolata. Tízéves koromban éjszaka felébredtem, és a szobámba világító utcalámpa fényénél is írtam. Akkor még könnyen ment. Aztán tizenhét éves koromban megírtam azokat az első szövegeimet, amelyeket ma is versnek merek nevezni, benne vannak az első kötetemben. Kolozsvárra, ha jól emlékszem, négy verssel érkeztem.

Kolozsvárra kerülésednek, az Előretolt Helyőrségnek, gondolom, meghatározó szerepe volt a pályád alakulásában, hiszen már az első néhány versed után kötetet „előlegezett meg“ Orbán János Dénes. Mesélnél ezekről az évekről, az első fellépésről, az első Bretter Körről, az akkori hangulatról?

Orbán János Dénes biztatása meghatározó volt a pályám alakulásában. Akkoriban nagyon önbizalomhiányos voltam; ő hitt bennem, a költészetemben. Az első közös fellépésünk előtt elmagyarázta, hogy ha vállalom ezeket a verseket, akkor bizony érthetően, hangosan mondjam, különben semmi értelme. Megpróbáltam, ment. Arra próbáltam később is törekedni, hogy a leírt vers majd valahogyan hangozzon, legalábbis nekem legyen egy elképzelésem az előadásáról. A Bretter Köröknek akkoriban eléggé gyilkos hangulata volt. Azt mondták, hogy aki azt túléli, jó eséllyel íróember lehet. És nagyon sokan átestek rajta. Termékeny irodalmi korszakban lehettem Kolozsváron, számos jelentős mai alkotóval együtt: Nagy Koppány Zsolttal, Gáll Attilával, Karácsonyi Zsolttal, Papp Attila Zsolttal – csak hogy a szinte évre egy korosztályt említsem.

Bár Farkas Wellmann Endre is költő, mégsem mondhatni azt, hogy ő befolyásolt volna az indulásban. Mégis, hogyan viszonyultok egymás alkotásaihoz, hiszen két teljesen különböző terepen mozogtok?

Igyekszünk objektív módon véleményezni egymás munkáit. Nem mindig könnyű, hiszen testvérek vagyunk. Ő nagyon ritkán mond

részletes véleményt a verseimről. De ez nem baj; ha neki tetszik, már nagyon örülök. Ha nem annyira, elgondolkodom. Valahogy ő is így lehet ezzel.

Bár Az itt az ottal más költői világ, mint Az itten ma donna választ, mégis hasonlítható, rokonítható bizonyos pontokon a két könyv. A kötetnyitó vers valamiféle átmenetet képez a kettő között. Az első ciklus is mintha a híd szerepét játszaná a „donnás“ Farkas Wellmann Éva és a mélyebb, súlyosabb, olykor fájdalmasabb tartalom között. Szándékosan szerkesztetted így?

Igen, teljesen tudatos volt. Persze, nem abban az értelemben, hogy „akkor most leülök, és írok egy kezdő-átvezető verset“, hanem meglett a szonett, és határozottan éreztem, hogy ez oda illik, megadhatja a hangot.

„A nagy lírikusok a költői mesterség alapos ismeretének igényét hagyták örökül utódaikra. Farkas Wellmann Éva ezt az örökséget viszi tovább, hiszen versei formai szempontból is kitűnőek. S valahol itt kezdődik az igazi mesterség“ – *mondja rólad Fried István irodalomkritikus. Az első könyved kapcsán azt írja a kritika, hogy létformád a szonett. Persze erre rácáfolsz később, és megtudjuk, hogy nem csak ezt a versformát kedveled.*

Tény, hogy szonettben írok legkönnyebben verset. De rendkívül sok egyéb versforma is tetszik; káprázatos, hogy a régiek mennyire könnyedén bántak velük. Számomra kihívás, de egyúttal segítség is a forma: ha sikerül erőltettség nélkül összehangolni a tartalommal, valami életre kel. Persze, ugyanígy a szabad versben is, ha a belső ritmus rejtett fegyelme létrehozza.

Melyik versforma foglalkoztat jelenleg, miben szeretnéd kipróbálni magad a következő kötetben?

Legközelebb talán a rondót. De mostanában a népies dallamok is megszólítanak.

Doktori munkád a 18. század irodalmával foglalkozik. A kor nyelve, eszmerendszere miatt választottad ezt a témát. Milyen következtetésekre jutottál? Költői munkádat mennyiben segítette ez a kutatás?

Legprózaibban, érthetően: például az élet-halál kérdéseit említeném. Korábban is foglalkoztatott a téma, az elmúláshoz való viszonyulás. Halotti orációkat kutatva rengeteg döbbenetes, elgondolkodtató tényre bukkantam, furcsa életsorsokra, tragikus családi történetekre. Érdekes módon abban a

korban az emberek meg tudtak küzdeni olyan csapásokkal, mint tizenhét gyerek elvesztése, számos spontán vetélés, fiatal nő, édesanyák gyermekágyi lázból következő halála. Manapság a kedvezőtlen időjárás miatt is könnyen kedvünket veszítjük. De ez persze csak egyik aspektusa a témának. A gyönyörű régi nyelv olvasása mindig is jótékonyan hatott rám, ezek a történetek pedig átmosták a lelkem (néha a könnycsatornáim is).

Kritikus is vagy, a kortárs irodalom jelentős alkotóinak munkáival foglalkozol. Költőként mennyire nehéz objektívnek lenni, egy pályatárs, jó barát könyvéről írni? Észlelted-e új irodalmi irányzat, esetleg új generáció körvonalait?

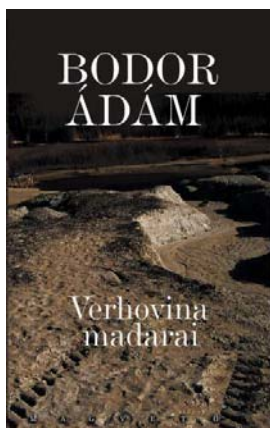
Próbálok mindig az aktuális olvasatra hagyatkozni. Kezdetben lehetőleg nem is írtam közeli barátok munkáiról, de ezt egyre nehezebb megkerülni. Tehát: marad a korrekt (nek hitt) objektivitás. És a próza, amely esetében sokkal elfogulatlanabb vagyok. Új irányzatot, generációt mindig lehet kreálni, de én elsősorban az egyéni hangokra figyelek, az egyes pályák alakulására. Minden életmű vagy akár írás is egy sajátos univerzum, és legfőképpen önmagához mérhető.

Kislányodat is érdekli az irodalom, ő maga is előrukkolt néhány verssel. Mit tud a te költészetéről? Tervezel esetleg gyerekkönyvet, amelynek ő lehetne a műzsája?

Sokat olvasunk neki. Gyermekverseket, meséket, néha tanító jellegű szövegeket is. Mondhatom, nagyon kifinomult ízlése van. Boldogan hoz létre ő maga is szövegeket, és szigorúan tollba mondja nekem. Sok kötetbemutatómon részt vett már, talán ez is befolyásolja. De csak egy-két napja hozta szóba az egyik fektetéskor, hogy: Anya, nem olvasnál egyet vagy kettőt a te verseid közül is, például azt a szós-havast? Mikor meghallgatta, azt mondta: szép, de csak iskoláskoromban fogom megtanulni. Sajnos gyerekverset mindeddig képtelen voltam írni.

A mindennapi életben is sokat segítenek a verseid – olvasom egy korábbi veled készített interjúban. Tudnál idézni olyan sorokat, magadtól vagy másoktól, amelyek segítenek áthidalni egy nehéz napot, problémásabb életperiódust?

„Itthon vagyok, itt, e világban, / s már nem vagyok otthon az égben“ (Kosztolányi) „Mindig és minden valami helyett volt, / sohasem fogom tudni, mi helyett“ (Petri György), „Még megérhetünk ezt-azt, / de főleg ezt“ (Fekete Vincét), de megannyi más szép, humoros vagy cinikus mondat, amikbe érdemes kapaszkodni. Magamnak is sokat írtam, például: „Nem megengedett luxus, hogy rosszul élj“.

„Az örök alkonyatban derengő végnapokról”

Bodor Ádám *Verhovina madarai* című kötetéről

Nehezen szánom rá magam, hogy írjak Bodor Ádám regényéről, a *Verhovina madarairól*. Pedig sodró lendületű, groteszk, tragikus és humoros egyszerre, pontosan, ahogy szeretem, és amiért az erdélyi levegőn nevelkedett fiatalok műveit is soron kívül olvasom: az autentikus világért, amelynek megismerése döbbenetek sorozatát zúdítja rám. Ezen túlmenően a *Változatok végnapokra* alcímű *Verhovina madarai* fordulatos, szenttelen, fenyegetően varázslatos, látszólag egyszerű létképletet fogalmaz meg, ami mögé tragikusan végződő jövőképet állít, ráadásul bonyolult szövésű narrációja mentén fokozatosan, mozaikszerűen bontakozik ki a történet, az olvasó folyamatosan valamilyen új körülmény, történetszakasz ismeretével bővítheti egészzé az események sorát.

Az új ismeretek napvilágra kerülése a régiek megismétlésével jár Bodor Ádámnál, s ezek a „régiek“ szinte formulává csiszolódva bukkannak föl újra és újra, ahogy közeledünk a regény végéhez, egyre gyakrabban – s ekkor már zavaróan. Folytonos ismétlődésük elveszíti funkcióját, mert bár külön címet (nevet) viselő fejezetekből áll a regény, a történet csupán a lineáris olvasás mentén érthető meg, vagyis az első betűtől az utolsóig el kell olvasni a könyvet, ennél fogva a túl gyakori „emlékeztetések“ már nem földidéző szerepűek, hanem kizökkentik az olvasó figyelmét és zavarják. Ugyanakkor a mű egy különös hangnemváltással zárul, a hatalmas ívű disztópikus világképre egyszeriben cukormáz kerül. Talán fölöslegesen.

világ, aminek határán túl már a démonok ismeretlen földje húzódik. A világ vége, sivár és ugyanakkor vásári tarkaságú, amilyenné csupán a mágikus realizmus varázsolhatja a regényvilágot. Meddőhányók és termálforrások övezik a Telepet, amelyen menetrend nélkül áthalad olykor egy vasúti szerelvény, ritkán működik a telefon, de a lakosok közt iszonyatos sebességgel terjednek a hírek, ám nem pletyka által, hanem különleges megérzések és jóslatok révén. Van a telepen hivatásos jós is, aki a vizekből mond jövőndőt, meg egy öröklődő szakácskönyv, ami inkább mesekönyv, de aki gyakran olvassa, választ talál benne kérdéseire, sőt, kiolvashatja belőle saját halálát, vagy akár a világ végének eljövetelét.

Nagyon úgy tűnik, hogy a féltett kincsként őrzött kötet helyzetmegoldó és létmodell-recepteket tartalmaz. Szükség is van helyzetmegoldó tapasztalatra, mert nagyon fura ez a világ. Lakóinak szembeötlően semmi különösebb dolga nincsen, olykor lajtoskocsival vesznek tőlük termálvizet, egyéb, semmirevaló dolgokat, és különböző portékával fizetnek érte, a lakók érzik, hogy valaki eltartja őket, de nem tudják, mi okból, de nem is igen fürkészik okát. A környéken két javítóintézet is van, egyik a kiskorúak, a másik rossz útra tévedt hölgyek számára, a Telep meg mintha egyedül arra szolgálna, hogy helyet adjon a céltalan életek leélésére, vagyis az se egyéb egy büntetőintézetnél. A környező táj mesebeli: nincsenek madarak, mert valakik valamilyen okból vagy célból hosszú karókkal, tűzoltó fecskendőkkel leverték őket, az egyik hőforrás vize tartósítja a beleesett jószágot, és kék kristályokat növeszt rajtuk, a vízimalmot meg nyáron is jég borítja kívül-belül, jégbe fagyott egerek néznek ki az ablakain.

Mintha az idő is megfagyott volna a Telepen. Ha az elbeszélő nem jelezné, hogy a huszonegyedik században járunk, és a Telepen nem jelenek meg olykor egy motoros szán, egy quad motorkerékpár, az események sivársága, a szereplők karaktere és a misztikus történések nyomán az olvasónak az a képzelete támadhatna, hogy a történet akár a tizenhetedik században is játszódhatna.

Különös szerzetek jelennek meg a helyszínen, akik többségéről a lakók megérzései nyomán se derül ki mindig, kicsodák. Elragadnak embereket, másokat az éjszaka során akarataik ellenére megnyírnak, máskor csak az ablakok mögül leskelődnek, az eltérő nációkhoz és felekezetekhez tartozók közösségének fantasztikus egyvelege kíméletlen tárgyilagossággal fogadja el a legkülönösebb dolgokat, és annak tudatában élnek, hogy az ő világuknak bizony immár vége. Megszokták a sorsukat, és senkivel se cserélnének.

Verhovina minden sivárságával, reménytelenségével, groteszk történéseivel együtt homogén, autentikus teremtett regényvilág.

Különös, hogy csupán egyetlen magyar szereplője van, egy túl későn jött, a halála napján érkező huszár. A Telepen viszont jócskán maradt magyar könyv, gyűjtősnak használják őket, vagy egyenesen fűtenek velük. A kiszolgáltatott, mély tudatlanságban és elszigeteltségben, lepusztított környezetben tartott lakók – Verhovinán se madarak, se méhek, se halak nincsenek, csak pestises nyulak, meg a pusztításukra odatelepített rókák –, a maguk sorsa iránt illúziókat nem táplálók története Bodor Ádám káprázatos prózanyelve által nem is igazán disztópikus elbeszélést alkot, hanem műve mágikus színei ellenére a múltból és a jelenből táplálkozó realista alkotás. Ami finom humora nélkül elképesztően elviselhetetlen terheket görgetne a Kelet-Közép-Európa múltját ismerő olvasó lelkében. Ez volt, ez van – véljük kihallani Anatol Korkodus, a Telep egyetlen állami hivatalnokának tűzbe dobott jegyzeteiből, az egyszemélyes vízfelügyeleti brigád vezérének sorsából. Ő évtizedeken át észveszejtő fölöslegességgel jegyezte a környékbeli vizek szintjét, jelentéseket írt a madarak eltűntéről, amit a hatalom nehezen viselt. Megölette a brigadéroszt, akit a helybeliek a kékkő-kristállyá jegesedett vadmalac mellé eresztettek le temetés gyanánt a rezes hóforrásba, hogy a tetem halála után is sarjadó, kékben játszó szakállá hínárként lebegjen a vízben, valahogy úgy, mint Rejtő Jenő Wágner urának kék olajfestékbe mártott arcszörzete a Szajna léghuzatában. Vidám és biztató végszónak így talán elég annyi, hogy aki olvasta Rejtő *Csontbrigádját*, tudja, mire számíthat Bodor Ádám *Verhovina madarai* regényétől: a lét megértésének komor, csupán a humor által elfogadható eszenciájára.

FEKETE J. József

Bodor Ádám: *Verhovina madarai. Változatok végnapokra.*
Magvető, Bp., 2011, 255 oldal, 2990 Ft

„Inkognitóban a föld alá”

Krasznahorkai László *Nem
kérdez, nem válaszol*
című kötetéről

Sem „tarisznnyás filozofnak“, sem szigorúan vett műértőnek, sem a szerző műveiért rajongó átlagolvasónak nem kell lenni ahhoz, hogy kellő elismeréssel fogadjuk Krasznahorkai László interjúkötetét, melyet idén, 2012-ben jelentetett meg a Magvető Kiadó *Nem kérdez, nem válaszol* címmel.

A könyv megjelenését több minden indokolhatja: egyrészt a korábbi, 2003-as *Beszélgetések* óta majd ugyanannyi Krasznahorkai-mű született, mint azt megelőzően, így érdemes megkeresni az egyre bővülő életművön belül a kapcsolódási pontokat. Másrészt a szerző önvallomása szerint nem árt egyértelműsíteni az ebben a különleges prozódíában szakadatlanul jelen lévő, sajátos fogalmakat, jelenségeket. Így ír erről: „Már egy jó ideje az a tapasztalatom, hogy rendszeren felolvasni csak én magam tudom azt, amit írok. És ez azért lehet, mert azt hiszem, csak én értem őket maradéktalanul“. Hogy lehet ez? Nem állnak helyt a művek önmagukért? Nem lehet rábízni a műértést az olvasóra, az előadóra? Valószínűleg másról, többről, mélyebb dologról van szó.

Ezek a műalkotások olyannyira a lényegre fókuszálnak az emberi létezés, a műalkotás mibenlétét, a valóság ábrázolását tekintve, hogy veszélyes lenne bármilyen tévedést is megengedni velük kapcsolatban. Ennek megfelelően a szerző mintegy beavatja olvasóit a maga írói világába, esetenként szemünk előtt szembesül önmaga is a megírtak hitelességével, ahogy ez történt a *Rombolás és bánat az Ég alatt* című regényével is, így a kötet talán legizgalmasabb szellemi kalandja lett a Galambos Imrével, az ismert sinológussal folytatott vitája.

Mindamellert az interjúkötet nem egyedülálló jelenség, Szigeti László *Párbeszédkísérlete* Mészöly Miklóssal és *Zsebcsélek* című interjúregénye Bohumil Hrabalról (Kalligram, 1999, illetve 2004) szintén alaposabb

ismeretekhez juttatta az olvasót arról a szellemiségről, amelyet ezek az írói műhelyek kisugároznak. Ráadásul külön műélvezet, ha belelapozva a Mészöly-beszélgetésbe felfedezzük, mennyi közös ponton találkozik az egykori barát világlátása, esztétikai álláspontja Krasznahorkai jelen írói univerzumával.

A 2003-as (Hafner Zoltán által szerkesztett) Krasznahorkai-beszélgetésekből tíz rövidített, átdolgozott változat került át a mostaniba, nem kronologikus, hanem elsődlegesen tematikus rendben, fogalmi tárgykörök szerint. Nyolc interjút válogattak be az időközben különböző folyóiratokban, hetilapokban megjelentek közül; hét beszélgetés pedig itt olvasható először nyomtatásban, főleg külföldi lapokból átvett interjúk fordításai, illetve a Debreceni Egyetemen és az Eötvös Kollégiumban lefolyt beszélgetések átdolgozása. A fentebb említett, Párizsban élő sinológussal pedig a szerző chaten, telefonon, e-mailben beszélgetett, kifejezetten e kötet számára. Minderről világos eligazítást nyújt a *Jegyzet* – a szerkesztést a társalgások rendkívül gazdag anyagában jártas Szegő János végezte.

Az interjúkötetből egy felelősséggel alkotó, az ideákat szenvedélyesen kereső, a tökéletest írásaiban megragadni igyekvő művész arcéle bontakozik ki, aki az irodalmat a legnemesebb eszközök egyikének tartja, és tisztában van azzal, hogy *„csak iszonyatos közvetettséggel befolyásolhatja azt, amivel annyira kritikus viszonyban áll“*. E beszélgetések során nyilvánítja ki kétségbeesését mindazért, ami történik szerte a kultúrával, melyet korábban a hatalom korrumpált, majd megjelent a *„domesztikált művész“*, hovatovább elveszítve a művész személyes méltóságát. A tömegkultúra felfalja az elitkultúrát, rohamos értékvesztésnek lehetünk szomorú tanúi. Ebben a súlyos értékválságban, melyben a pénz és a hírnév dominál, az író a legösibb bűnök manifesztálódását látja. Fiatal olvasóinak a kötet elején azt üzeni: *„Vegyenek fel védőszíneket, vonuljanak a legradikálisabb inkognitóban a föld alá, és várjanak ott, mert egyszer eljön a kétségbeesésnek egy olyan mély foka, amikor hívni fogják őket. Azt pedig, hogy erre a hívásra hogyan felelnek, döntsék el majd ők maguk.“*

A kötet óriási szellemi ívet bejárva a Krasznahorkai-életmű sokoldalú megközelítésével eljut az ősi keleti kultúrák (Japán és Kína) vidékére, hogy azok hagyományaiban fellelhesse a vágyott tökéletes rendet, az igazi szépséget. Az író egyik legfontosabb tapasztalatát Japánban szerezte, egy templomrestauráció során. Akkor értette meg, hogy a figyelemnek és a mesterség gyakorlásának óriási jelentősége van: *„... szünet nélküli praxis, ismétlés az örökkévalóságig (...), a lezárhatatlan mozdulat távlatában, egy elérhetetlen ponton, ott a tökéletesség“*.

Az interjúgyűjtemény megrajzolt íve a kötet végére azonban jelentősen alábbhagy, és ismét egy kétségbeesett emberrel találkozunk. Ugyanis Az

Északról hegy, Délről tó, Nyugatról utak, Keletről folyó című regényének csodálatos nyelvi közegébe, az igazi keleties csendbe is bedübörög a világ, melynek (a szerző szerint) menthetetlenül kiszolgáltatottja az ember. A főhősnek elég egy pillantást vetnie a szerzetesi szobácska szentségtörő tárgyaira, hogy megállapítsa: az ember pusztító erő.

A világ megválthatatlansága miatti kétségbeesés az első regényektől fogva jelen van az eddigi életműben, ez derül ki az interjúk során. De az a szándék is, hogy ebbe a szerző nem akar beletörődni. Kitartó türelemmel, némi romantikus vágygal keresi a válaszokat a kényszerű melankóliára, de csak egyetlen megnyugtatót talál: *„Egyes-egyedül annak van jelentősége, amit ő, Eszter úr fiatal barátja, Valuska iránt érez. Hogy képes a szeretetre.”*

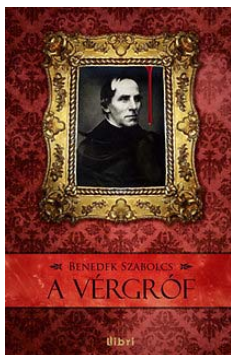
Az interjúkban az író fáradhatatlanul keresi a megoldást a világ elfogadására. Az utolsó farkas című allegorikus regényéről beszélve, amely hatvankilenc oldalból álló, egyetlen ritmikus mondat, hangsúlyozza, hogy rendkívül fontos az érzelmek felszíni megélése, mert nélküle az ember rosszabb lesz a farkasnál.

Krasznahorkai azonban teszi a dolgát, holott megtudjuk róla, hogy nem is írónak készült, a zene legalább annyira vonzotta. Ő megelégedett volna egyetlen mondattal, ha abban képes lett volna megragadni a tökéletest. Utazásaiba, a művelődéstörténet kincseinek gyűjtésébe belejátszott vándortermészete is, valamint egyfajta menekülési szándék. Önéletrajzi utalásokkal mesél arról, hogyan hagyta el szülővárosát, Gyulát már kamaszként, hogy aztán számos írásának atmoszféráját e városból merítse. Mert nem csupán élvezetes történet a malacherelés, hanem az egyik legfontosabb regényhősének alakját és nevét, Irimiásét is onnan veszi. Ifjúkora olvasmányai is meghatározóak: Kafka, Dosztojevszkij, Becket és Pilinszky. Kafka nélkül nem lett volna belőle író, állítja. Meg azt is, hogy *„a próza az egyetlen, amellyel meg tudom akadályozni, hogy énemről beszéljek, amit teljesen érdektelennek tartok”*.

Többen is rákérdeztek az író sajátos nyelvtechnikájára, a lélegzetvétel ritmikájára írott hosszú mondatok titkára, amit ő egyszerűen úgy válaszolt meg, hogy valaki szüntelenül monologizál benne.

Az interjúkötet gondosan bejárja a szerző külső-belső világát, kiváló kalauz annak is, aki még nem ismeri Krasznahorkai László életművét.

Mosonyi Kata

Vámpírkrimi század eleji írókkal

Benedek Szabolcs *A Végróf* című kötetéről

Köldöktől garatig felvágott kéjnők macskaköveken. Óhatatlanul is Hasfelmetsző Jack alakja és története juthat erről az eszünkbe – és mostantól Benedek Szabolcs *A Végróf* című regénye is.

A hazai könyvkiadásban rég nem előzte meg akkora reklámhadjárat és felhajtás – divatos marketingkifejezéssel élve: *hype* – magyar szerző kötetének megjelenését, mint amelynek a József Attila-díjjal kitüntetett Benedek Szabolcs regényével kapcsolatban tanúi lehettünk. A fő kérdés már a beharangozók idején is az volt: a fiatal kiadó által generált csinnadratta nagysága arányban áll-e a regény értékeivel?

A külsőségeket tekintve a Libri kitett magáért. A puha fedeles kiadás borítója a dombornyomású csorgó vérrel kellően szuggesztív, miközben kissé hivalkodóvá is teszi a kötet megjelenését. A 478 oldalas regény szemnyugtatóan arányos szedéstükrével, kényelmesen nagyméretű, talpas betűivel minden lehetőségét megteremti annak, hogy az olvasás fizikai része gördülékeny legyen.

Benedek Szabolcs regénye emellett határozottan élvezhető szöveg, még akkor is, ha manapság érdemes fenntartásokkal szemlélnünk minden olyan könyvet, amely a vámpírdivatot lovagolja meg, függetlenül attól, hogyan viszonyul e jelenséghez a szerző.

A Végróf azonban nem átlagos vámpírsztori. A történet Budapesten játszódik, 1910-ben. Elsőre talán szokatlannak tűnhet a környezetválasztás, valójában azonban a századfordulós Budapest ugyanolyan ideális környezet egy régi vágású sorozatgyilkosságokat végigkövető történetnek, mint a viktoriánus Anglia. A regényben előforduló bűnesetek jellege révén egyébként is az olvasóban

óhatatlanul felötlük Hasfelmetsző Jack. A könyv ezt a párhuzamot a történet részévé teszi, és megcsillantja annak lehetőségét, hogy a Budapesten elkövetett gyilkosságokat esetleg ugyanaz a személy – szándékosan nem írom: ember – követte el, aki a whitechapeli örömlányok kegyetlen haláláért is felelős.

A korabeli budapesti élet megfestésének egyik szembetűnő kelléke a meghatározó személyiségek felvonultatása. Ady Endrétől Molnár Ferencen keresztül Móricz Zsigmondig a kor összes fontosabb alakjával összefuthatunk a lapokon, sőt egy alkalommal még József Attilát is megidézi a szerző egy rövid, rejtett utalás erejéig, aki egyébként a történet idején valamivel több, mint 5 éves. Olyannyira hangsúlyos a történelmi alakok jelenléte is, hogy úgy érezzük, a regény Budapestjén jóformán csak hasonlóan illusztris személyek élnek. Ebben a vonatkozásban a kevesebb talán több lett volna. A korabeli divatlap- és kávéházakultúra pezsgő életének ábrázolása azonban *A Vérgróf* nagy erényei közé tartozik és az egyik lehangulatósabb díszlete a cselekménynek.

A több szálon futó történet címszereplője Saint-Germain grófja, azaz Rákóczi Lipót, aki magát Rákóczi Ferenc fejedelem fiának mondja. Ő a titokzatos Vérgróf, akinek történelmi alakja az ezoterikus tanokkal fonódik össze. Rózsakeresztesnek, szabadkőművesnek és általában minden fontosabb korabeli titkos vagy féltitkos társaság tagjának tartják. Emiatt aztán több mint eszményi főhőse egy vámpír- vagy misztikus történetnek, és nem is Benedek Szabolcs az első szerző, aki regénye jelentős alakjává tette.

A gróf közeli bizalmasává válik a fiatal újságíró, Szállási Titusz, a Budapesti Napló munkatársa, neki pedig jó barátja a gyakran főfájással küszködő Mihucz Ervin, aki a kéjnök gyilkosa után nyomoz rendkívüli elszántsággal. Detektívtörténetről azonban az említett nyomozás ellenére sincs szó. Az olvasó nincs beavatva a részletekbe, nem a feltárt bizonyítékok alapján derítheti ki, hogy ki az elkövető. Alapvetően nem a bűntettek szervezik a regény cselekményét – noha szerepük jelentős –, sokkal inkább karakterközpontú a történet.

Sára, a cselédlányból prostituálttá váló fiatal lány Ervin eszköze lesz a nyomozás során. Az ötödik nézőpontkarakter pedig Tarnóczy Etelka, aki különböző kerülőutakon „állt végül pályára“, és lett egyike a székesfőváros népszerű feslett nőinek. Ő csak közvetve kapcsolódik a történet fősdarához, viszont nélkülözhetetlen funkciója van az összefüggések megértése szempontjából. Minden karakter kettős funkciójú: egyrészt szerepet kap az összefüggő regénytörténetben, a „fő sztoriban“, másrészt saját sorsa alakulása is külön történet. Ebből

a nézőpontból válik láthatóvá Benedek Szabolcs pszichológizáló hajlama, melyet tovább hangsúlyoznak a gyakran, de finoman a narrációba iktatott belső monológok. Ugyancsak feltűnik a szerző érzékenysége a szociális kérdések, problémák iránt, melyek nem csak a száz évvel ezelőtti Budapest vonatkozásában állják meg helyüket.

A harmadik személyben mesélő regény szóhasználatban fellelhető számos századvégi jellegzetesség, ennek ellenére a szerző nem követi el az erőltetett archaizálás hibáját. A narrátor pozíciója azonban nem egyértelmű, mert bár a történetet hiteles nyelven adja közre, időnként mégis úgy utal a korra, mintha messziről tekintene vissza rá. Az emberben lakó kettős én teóriáját például úgy jellemzi, mint *abban az időben* nagyon népszerű elképzelést.

Az ember kétarcúsága, az emberben rejtőző szörnyeteg motívuma egyébként végighúzódik a teljes regényen – még Stevenson *Dr. Jekyll és Mr. Hyde*-jét is említi a szöveg –, ám korántsem olyan didaktikus módon, ahogyan azt egy vámpírtörténettől megszokhattuk. A *Vérgróf* jóval becsapósabb és okosabb, mint a zsáner átlagos regényei, éppen ebben áll értéke: megtalálhatóak benne a megszokott klisék, melyeket egy valóban nem várt csavarral szépen keresztülhúz a szöveg.

A könyv bátran ajánlható mindazoknak, akik kedvelik a kevert műfajokat, és akik nosztalgiát éreznek a századelő fővárosa iránt. Mind a krimi-, mind a vámpírrajongók megtalálhatják a számításukat, akár csak azok, akiknek a művelődéstörténeti szál keltette fel az érdeklődésüket, mégsem kell attól tartania senkinek, hogy a *Da Vinci-kód*hoz hasonló, összeesküvés-elméleteket szintetizáló „misztikus thrillert” vesz a kezébe. Nem csak azért, mert a *Vérgróf*ban nincsenek nyakatekert összeesküvés-elméletek, hanem azért is, mert vannak benne összetett mondatok.

Szabó István Zoltán

Horror-regény 19. századi módra

Szeghalmi Lőrincz *Levelek az árnyékvilágból* című kötetéről

Eddig ismeretlen, egyszerre 19. és 21. századi szerzőről van szó Szeghalmi Lőrincz személyében, akinek 1839 ősze és 1840 tavasza közötti fiktív levelezését adta ki a Magvető Kiadó. A forma levélregényre enged következtetni, azonban a krimi, a gótikus regény és a thriller műfaji sajátosságai is fellelhetőek benne. Egy szórakoztatóan, izgalmasan megírt történet, mely ugyan nem hasítja be az asztalt, de magával ragadja azt az olvasót, aki szereti a titkokat, a vadregényes, kísérteties történeteket.

Ung vármegyében vagyunk, ahol megmagyarázhatatlan dolgok történnek. Az eleven békákat szülő Zsuzsánna története csak a kezdet, és nem is a főszál, inkább motorja a könyvnek. Azt a világot teremti meg, melynek Szeghalmi krónikása lesz, s amely féltékenyen őrzi titkait író és olvasó előtt is. Ez a titkolózás összefügg a levélregény „látás, szem“ metaforikájával. Hiszen a mű egyik alapkérdése, mit jelent látni, ki mit lát ugyanazt a dolgot nézve.

Babona és hit, orvostudomány és kuruzslás mint az érem két oldala mindig más és más válaszokat kínálnak az olvasónak, és nagy érdeme a könyvnek, hogy ez éppen olyan természetességgel jelenik meg benne, mint a mai hétköznapiakban. Szeghalmi nem várja el sem magától, sem az olvasótól, hogy egyik vagy másik oldalra álljon. „*A rontást csak az veheti le róla, aki reátette*“ – mondja a javasember, mire Szeghalmi németül válaszol: „*Na, da liegt der Hase im Pfeffer*“, jelezve különállóságát, idegenségét, műveltségét. Majd pár oldallal később a kollégák tanácskozását olvashatjuk, amint mindenáron igazolást, logikus magyarázatot keresnek a történetekre: „*Hackell és Szőke doctor urak is találkoztak a vélekedéssel, miszerint egy ízben békatojások kerülhettek Zsuzsánna gyomrába némi pálinkával.* (...)”

Szerintük a tojások a belekből a vérrel, az edényrendszer útjain mehettek a jobb oldali petefészek tájára, ahol végül megtelepedtek...“: Mosolyognivaló és egyszerre szívszorogató, ahogy a tanult orvosok próbálják egymást túllícitálva megszűlni a diagnózist: „Egyáltalában: mennyi tojás és kifejlett béka lehet még odabenn? Roncsolják-e valamiképp az anya testét belülről? S hogyan lehetne mindet eltávolítani?“.

Szeghalmi Lőrincz a kutató, kereső ember mintaképe, aki hivatásából adódóan sebészi pontossággal vizsgál meg mindent. De ő is jellel a testén született, ő is kiválasztott: „Mebámulta a dudorodást egykor volt hatodik ujjam helyén, mit még csecsemőkoromban metszettek le, hogy ne éktelenítse karomat.“ Test és lélek különlegessége összeforr több szereplőnél, a külső elváltozások mindig egy-egy lelki másság ismertetőjevei lesznek.

A szereplők hajlamosak rögtön „holmi gonosz banyáról, ördögi mesterkedésről“ kelteni históriákat, az elbeszélő maga is küzd azért, hogy az orvostudomány és a kísértehistória között megtalálja a helyes arányt. „Kedves Bakos, én a tudománynak szenteltem egész pályámat – szólottam. – Most azt mondja, hiába? Mit eddig tanultam, értelmetlen volna? Dobjam el, csak úgy, s forduljak inkább valaminő homályos lélekvilág felé?“ Majd a javasolt megoldás így hangzik: „Verjen hidat a kettő közé!“

A helyes arány megtalálásának vágyát szépen erősítik a naturalista részletességgel megírt részek, ellenpontozva a fantasztikus elemekkel átszóttakat. Előbbiekre példa egy hályog leszedésének, egy nőgyógyászati vizsgálatnak vagy egy békaboncolásnak a leírása. Ez utóbbi a következőképpen néz ki: „A béka életét kioltám, majd testét egy késsel felbontottam. Odabenn a mindennemű hólyagocskák, edények s csövecskék, melyek az életnedveket szállították, szokott rendben találtattak.“ Olykor azonban modoros ez a nyelv, az író mégis jó érzékkel elkerüli, hogy fárasztó, nehézkes legyen a stílusa – ez a szerkesztő munkáját is dicséri.

Az első rejtély úgy oldódik meg, ahogy várja az olvasó. Zsuzsánna férje megöli a rontással megvádolt Pudesnét, s bár a férj börtönbe kerül, eltűnnek a békák is. Ezt követi, mintha mi sem történt volna, a szemműtétet leíró rész, mely eszünkbe juttathatja az *Ópium* című film egy-egy képkockáját, hiszen itt sem kímélnek: „Először is a hályogkést a szaruhártyába bocsátottam, s apró tolásokkal, igazgatásokkal félhold alakú metszést képeztem rajta. Az így kialakított karéj alá, egészen az elülső szemcsarnokba hályogtút toltam, vigyázással, nehogy a karéjt túlságosan megemelve levegő jusson be oda.“ Nemcsak a film miatt, de az egész regénynek van némi Csáth Géza-s áthallása a szecessziós halálhoz vonzóddással, az örültekkkel, a kísérteekkel, az orvosi tekintettel. Szeghalmi ügyesen szövi a történet szálait, szórakoztatóan mesél, fenntartja az olvasó figyelmét, aztán hirtelen vált, és mint például itt, egy egészen másfajta kimért nyelven

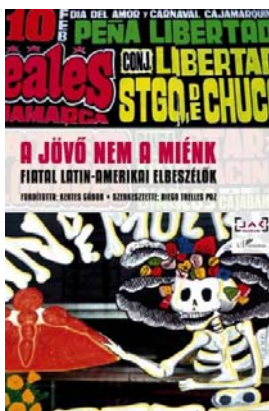
távolítja el a szöveget és a történetet is. Mindeközben arcátlan öniro-
niával viccelődik a hályogeltávolító műtét után: „[s]zemesnek áll a
világ“, „[o]rvostársam rossz szemmel néz a szemtelenkedőkre“,
„[s]zemet hunyok fölötte“.

Ezt követően felgyorsulnak az események, és a gyilkos férjet megszöktetik. Maga Szeghalmi is indulatos felkiáltásokkal kezdi ötödik levelét: „*Vészterhes idő! Irtózat! Emberi hányattatás!*“ Egymás után kerül élet-halál közeli állapotba a szolgabíró, illetve Horváth doktor. Ekkor jelenik meg a történet személyes részében a szerelmi szál, Szeghalmi Endrődy Ilonához fűződő viszonya, amely a könyv végére kap jelentős szerepet. Ez a megoldás nem zavaró, de nem is tesz sokat hozzá a regényvilághoz. Endrődy Ilona ugyanolyan boszorkányos asszony, mint valamennyi nő a regényben. A meseszerűség és a líraiság összefonódik az asszony jellemével, akibe Szeghalmi lányregényes romantikával szeret bele. A visszafogott úriember eleganciájával udvarol neki, de a szöveg elbírja, nem lesz tőle giccses.

Az események ilyen változásai, vagyis Horváth doktor elmeháborodása az örület határának kérdését is felveti. Hiszen a történet az elmeháborodott Horváth doktor nélkül nem folyhatna tovább, a nagy igazság pedig ennyi: „*Legszomorúbb, hogy olykor hihető, amit mond.*“ Ennek felismerésével a cselekményben semmi sem változik meg. A levelek rövidülnek, kanyaró tör ki, akasztásra készülnek, bogozódnak a szálak, vízi hullák riogatják az orvost és társait. De fontosabb, hogy Ilona asszony különös kórságba esik, nem bír aludni, légzésnehézségei támadnak. A beteg nő iránt egyre jobban felhevülő orvos visszafogottan vallja be szerelmét: „*Am itten kell lennie másnak is, mint holmi ösztöni indításnak. Egyébnek, mit nevezettel illetni nem tudok. Töröm magam, elmém mégsem fogja át. Tán a poéták tudnák, ám nem én vagyok, kinél a múzsák hajlékot lelnek.*“

Ilona halálával Szeghalmi is keserédes határhelyzetben marad: „*Meg kell találnom a módját annak, hogy altatócseppek nélkül is át tudjak kelni ama térségbe, hol Ilonával találkoztam. (...) Nincsen semmim. Csak bizodalمام van. Mostan ébredezek, mint bábjából előmászott lepke, kinek a nap fénye szikkasztja ifjanci szárnyait.*“

Az olvasó pedig egy kis fogódzót is kap ahhoz, hogy döntsön: a levélíróval tart-e az árnyékvilágba és a fénybe. A zLabor Kommunikációs Megoldások ugyanis Szeghalmi Lőrincz *Levelek az árnyékvilágból* című regényéhez készített egy magyar viszonylatban műfaji újdonságnak is számító könyvfilmlet, amely látszólag elvezet a mozgóképek világába, miközben a teljes történetet az olvasó csak a regénnyel kaphatja meg.

Latin-amerikai erőszak történetek – avagy a kívülre tett részvét

A jövő nem a miénk című kötetről

„Egy vadászházába öltözött ember bukkant föl, egy velociraptorral a vállán.“ Országhatárokat nem ismerve egy egész generációt köt össze ez a mondat – legalább a *Jurassic Park* miatt. A sor egyébként a mában hangzik el, nem sokkal az után, hogy az elbeszélő megállapítja: „[e]z egy időgép“. Az egész popkultúra mozgásba lendül, s bár kevés paleontológus akad az olvasók között, az biztos, hogy egy velociraptor nem akasztja meg a befogadó belső filmjét, ahogyan egy időgép sem. Sokszínű, üdítő, merész, ízig vérig XXI. századi, *must read*-kötet *A jövő nem a miénk*. Cinkos összekacsintás és a jelen cinikus, hűvös számbavétele egyszere, a magyar fülnek szokatlan hangokkal.

Az antológia a JAK Világirodalmi Sorozatában jelent meg 2011-ben. Fiatal, 1970 és 1980 között született, már publikáló latin-amerikai írók novelláit tartalmazza. A hiánypótló válogatás Kertész Gábor ötletéből született, aki a fülszöveg szerint „*kortárs latin-amerikai írók műveinek népszerűsítésével foglalkozik*“, s egyben az egész kötet fordítója is. Remek, informatív írások keretezik az elbeszéléseket. A szerkesztő, Diego Trelles Paz izgalmas és lelkesítő előszava, illetve a Balázs Eszter Anna által jegyzett utószó a főbb irányvonalak mentén vázolja a latin-amerikai irodalom alakulását az úgynevezett újpróza képviselőitől (García Márquez, Borges, Vargas Llosa) kezdve. A rövid történeti áttekintések kitűnően érzékeltetik, milyen terhet jelentett a fiatalabb nemzedék számára a latin-amerikai irodalomhoz társított – s az olvasóközönség által igen kedvelt – „mágikus realista“ írásmód. *A jövő nem a miénk* szerzői ugyanakkor nem megoldandó problémaként viszonyulnak az irodalmi múlthoz, mára a folytatás és az elhatárolódás kérdése is elvesztette a létjogosultságát.

„Nem kötnek minket sem gyökereink, sem a hagyományok, még kevésbé olyan idejétmúlt fogalmak, mint a nemzetiség vagy a szülőhaza...” – írja Trelles Paz. S valóban – az elbeszélések tere nem korlátozódik a „hazára”, de még a földrésze sem. Legyen szó bármiről, mintha azt a meggyőződést erősítenék a novellák, hogy a generáció, amely az internet, a „kulturális keveredés” korszakában él, ha akarja, ha nem, valamely módon összetartozik. Ha van is társadalomkritika, az sosem telepszik rá a történetekre; némely esetben az a legnyomasztóbb, hogy azonosíthatatlan, mégis melyik társadalomról van szó.

A *Préda* című novella elbeszélője egy férfi, aki véletlenül szemtanúja lesz, ahogyan két másik férfi megerőszakol egy kislányt. Megvédhetné, de nem teszi. Félelme akár érthető is, hiszen a férfiak túlerőben vannak, ám az értelmezői irány félrevezető. Miután a két férfi otthagyja a lányt, az elbeszélő szintén megerőszakolja őt. A reményt, kiutat jelentő szereplők sorra elbuknak, a kilátástalanság, a jelenkor kíméletlensége végig ott lüktet a novellák háttérében. Kudarcot vall az apa *A családfában*, mert nem bír ellenállni a kislánya közeledésének, ahogy a *Vízzel teli sivatagban* a család szolgálatában álló férfiről is kiderül, hogy éppen ő az, aki a reményt elveszi.

Ha a cselekmény nem is ültethető át a valóságba, az életérzés, amelyből a novellák születnek, a felvillantott torzság, hiba, keretbe foglalhatatlanság nyomasztó jelenléte nagyon is ismerős. A *pusztán* című novella látszólag kilóg a sorból, a pszicho-thrillerre emlékeztető megvalósítás jól ismert feszültséget teremt, amely nemcsak a kimondatlanság, a vágyott lény alaktalanságának eredménye. A vendéglátók kétarcú viselkedése növeli a hatást: kívülről mindenki elbűvülő, de egy percig sem kérdéses, hogy bármikor előkerülhet egy kés. A megidézett bizonytalanság, a támasznélküliség és a fenyegetettség érzése mégiscsak rokonságot hoz létre a többi elbeszéléssel; távolabbról, de felismerhető benne a minket körülvevő világ.

Igen hamar értelmet nyer Trelles Paz azon megállapítása, miszerint az erőszak motívuma fűzi össze a novellákat, a különböző formában, különböző hangsúlyokkal felbukkanó erőszak bennük a közös. E szempontból a legsikerültebb írás az értelmetlen erőszak hétköznapiságát állítja a középpontba, amelyet az elbeszélő meghitt, közvetlen hangja hoz kínzó közelségbe. A *báméskodók* című novellában a nézelődők meggyilkolják azt az embert, aki miatt a város közkedvelt, hősként számon tartott bűvára a vízbe fullad. A bűvár a remény, a „jövő képviselőjeként” jelenik meg, hiszen ő az, aki kimentí a folyóba esett embereket. Medellínben pedig mindenki úgy érzi, hogy a férfi léte szükséges a túléléshez: „*Jelen volt bennünk a félelem és az a kósza bizonyosság, hogy a folyó és a mélye a jövőnk részét képezi*”.

És mihez kezd a tömeg, amikor a jövő eltűnni látszik? A férfi ellen fordul, aki a halottnak hitt feleségét keresi, s aki miatt Pajáro Solanónak merülnie kellett. Juan Gabriel Vásquez jól eltalált ritmusban adagolja a feszültséget, hogy végül eljusson a végkifejletig, ahol nincs feloldás vagy megkönnyebbülés.

A narrációs megoldások csak emelik az elbeszélések tétjét. A magyar irodalom morális kódja itt nem érvényesül, a szerzők bátorságát mutatja, hogy a már említett, erkölcsileg elítélendő szereplők egyes szám első személyben szólalnak meg. A szokatlan megvalósítás idegenül hat a magyar olvasónak, de az én hangja és az olvasó közti összeférhetetlenség, a pillanatnyi azonosulás, majd a teljes tagadás nagyon is hatásosnak bizonyul. Kísérletező, szerkezetileg komplexebb írásokat is találhatunk a kötetben, noha nem ez a jellemző. A *Variáció Murakami és Cao Hszüe-Csin témáira* című novellában, például, a (kínai) császár lányának álombeli énje elszakad a testétől, és ugyanazt a történetet olvashatjuk az álmodó énje, illetve álom-énje szemszögéből, természetesen számos ismétléssel. Egy modern Ariadné-történet is helyet kap a válogatásban, ahol a kábítószert áruló Ariadna szólama keveredik a főbőrlő által felolvasott részekkel. A főbőrlő a mítoszból hiányzó epizódokat meséli, majd az elmondottak átszivárognak, s nyomot hagynak a jelen eseményein. Érdekes és jól megvalósított ötletekről van szó, de mégis az egyszerűbb formában írt elbeszélések adják az élvezőnyt.

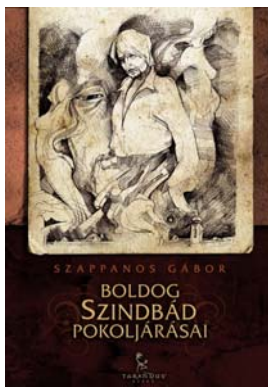
A *Pseudoefedrin* a kötet egyik legjobb írása: a hétköznapi történetet markáns elbeszélői hang szervezi. „*A legfontosabb összetevője a pseudoefedrin volt, és figyelmeztettek, hogy éppúgy okozhat hányingert mint szédülést, szájszárazságot és fokozott nyáladzást, aluszékonyságot és alvászavart, súlyos allergiás reakciókat, szélsőséges esetben pedig halált. Jó lesz.*” Ezzel választ az apa influenza elleni szert a gyerekek számára, mert a család a tengerre készül, de a gyerekek időközben megbetegednek. A banális alaphelyzet végül egy érzelmi libikókába ülteti az olvasót, hiszen a novella a kötet felénél található, s ekkorra már világossá válik, hogy ebből még tényleg bármi lehet. A mondatok közé illesztett számok mutatják a hőfokot, az olvasó pedig tehetetlenül figyel, ahogy a gyerekek láza folyamatosan emelkedik. Mindeközben – s ennek ellenére – mégis jól szórakozik, mert a szülők komolytalan féltékenységű drámája a férfi szemszögéből íródik, így a tipikus vagy tipikusnak tartott férfi gondolkodásmód eleven működésébe kerülhetünk: „*»Tahó módon viselkedtél Valterral.« Lehajtottam a fejem, beismertem. Abból állt a taktikám, hogy igazat adok neki, és szóba hozom, hogy aggódjon a lányok állapota miatt.*” A történet persze nem mozdul el a hétköznapi szintről, sőt, ez lesz a csattanója: a gyerekek lázcsillapítót kapnak, majd meggyógyulnak. A

szándékolt hatás után mintha felcsendülne a kérdés az elégedettség mögött: mégis, mit hittél?

A novellák többsége mindig valaminek a végét meséli el, a remény végét, egy élettörténet végét, egy meghatározó eseményt, amelyet már nem követhet lázadás vagy küzdelem a változásért, csak az állandósult közöny. Trelles Paz több ízben is közönyként hivatkozik az elbeszélői hangok jellegzetes szenvtelenségére, de mintha nem is közönyről, hanem lehűtött érzékenységről lenne szó, a háritás egy formájáról, amely a hitelesség kulcsa is egyben. A részvét egy különleges módja mutatkozik az írásokban, a moralizálás már nem merül fel lehetőségként, nincs semmi meg- és túlmagyarázva. S hogy kié a jövő, majd kiderül.

Huszár Tamara

Diego Trelles Paz (szerk.): *A jövő nem a miénk. Fiatál latin-amerikai elbeszélők*, fordította: Kertes Gábor, József Attila Kör – L'Harmattan Kiadó, 2011.

Szindbád az Ezeregyéjszakától 2036-ig

Szappanos Gábor *Boldog Szindbád pokoljárásai* című kötetéről

Szappanos Gábor *Boldog Szindbád pokoljárásai* című regénye a Tarandus Kiadó gondozásában jelent meg 2012 tavaszán. Klasszikus „utazóregény“ a mű, melyben a tizenhárom fejezet laza szállal kapcsolódik egymáshoz, a főszereplő (Szindbád) személye fűzi egybe a tér-idő koordinátáit teljesen felrúgó kalandozásokat.

A jól kidolgozott kalandregényekre jellemző könnyedség, flexibilitás, fordulatos cselekmény mind sajátja Szappanos művének. Szindbád, Krúdy Gyula és – immár joggal mondhatjuk – Szappanos Gábor emblematicus regényalakja egyszerre modern és anakronisztikus fiktív szereplő. Egyrészt őrzi a klasszikus, „krúdys“ életérzést a budai macskaköves utcák, szalagos cipellőjű dámák és tabáni kiskocsmák föl villantásával, másrészt korunknak már a posztmodernen is túlmutató groteszk, kortársakat izgató kérdéseire is bátran hozzányúl. Világok ütközőpontja a könyv.

Egyrészt a már említett időbeli kalandozások miatt, ahol régmúlt, jelen és jövő kavargó színes kavalkádban, mint például a *Dicstelen feltámadás* és *Az árvízi hajós* című fejezetekben, másrészt a helyszíneket tekintve is, amire a legillusztrisabb példa az utolsó, *Az alvilágban, 2036-ban* című fejezet. Átfogó utazás ez a tér-idő határain kívül is, az élet és a halál kérdéskörét járja körül a regény, s bár kerüli a kinyilatkoztatásszerű, didaktikus formulákat, számtalanszor megidézt, fontos kérdéseket vet fel *A holdolajos képű temetői hajós* és a *Boncaszalon* című részekben. A veretes témákat – idő, halál, örökélet, feltámadás – ironikus, fanyar humorral oldja az író.

A holdolajos képű temetői hajósban olvashatjuk:

„Szindbádnak egy-egy életet, derekas, mulató feltámadás után nehéz volt visszarázódnia az öröklétbe, sokáig hánykolódott a koporsóban,

amíg újra eljött érte az álom, majd a halál – vagy valami ahhoz hasonló. Először álmokképek vonultak el tudata vásznán, zajos, illatos képek, majd – ki tudja, mennyi idő múlva – mintha filmszakadás történt volna: semmit nem hallott, semmit nem látott, fekete, süket csend telepedett rá...”

Az utazóregény állandóan visszatérő témája, a szent és a profán kapcsolata a *Parafenomén* című epizódban csúcsonyul ki leginkább. Vannak szent idők, szent terek, melyek a híres-hírhedt utazót is magukkal sodorják, s bár a profán világ díszletei és alakjai között él, rámutat az ember, a mindenkori ember útkereső kérdéseire: van-e Isten, és ha van, hol van? Milyen Ő és milyen az én Hozzá való viszonyom?

„Jézus talán már Szindbádöt is megpróbálta hívogatni az utóbbi években, amikor a hajóst el-elfogta a gyöngöseség, de ebben nem volt egészen biztos, mert nem hallotta egyértelműen az Úr szavát. Egy kicsit mindig irigyelte azokat, akiknek feltétlen, hegyeket-tengereket-szántóföldeket mozgató hitük van, vagy akár csak akkora, mint a mustármag.”

Tény, hogy a legkülönfélébb poklok és mennyek ütköznek össze, vagy siklanak el szépen egymás mellett a hajós utazásai során. A szereplők forgatagát nézve *Hamvas Béla Karneválja* juthat eszünkbe, ahol a groteszk, lárvaszerű maszkokat hordó személyek éppen e pózok, maskarák miatt válnak személytelenné, és egyetlen esélyük az újra „énné”, egyedi személlyé válásra a kizökkenés, a szerepkönyv félre tétele. Am ez, akárcsak a *Karneválban*, vagy nagyon rövid időre sikerül, mivel a mezítelenségtől való rémület ismét a „maszk” mögé zavarja vissza az embert, vagy meg sem történik teljesen:

„Szindbád csak most nézett föl a nő gidres-gödrös arcába, és csodálkozást, megvetést és csipetnyi gúnyt látott rajta. Aztán följebb vándorolt a tekintete: a fodrásznő hajzata olyan volt, mintha egy iménti kiadós civakodás során módszeresen megtépték volna, s elfelejtette volna rendbe hozni. Ráadásul a szénfekete hajban itt-ott sötétvörös meg narancssárga tincsek éktelenkedtek. – Hát, akkor csókolom a kacsóját, kisasszony... – mondta elhaló hangon, föltápaszkodott, sétabotjával megbillentette puha moha zöld kalapját (...) – mintha mi sem történt volna – erőltetett nyugalommal kilépett a helyiségből”.

A mű nyelvezetének egyik érdekessége, hogy különböző nyelvi rétegek illeszkednek egymáshoz. Gondosan megmunkált, helyenként lírai asszociációkat is tartalmazó, változatos szöveggel van dolgunk. Helyenként azonban előfordulnak kisebb stilisztikai következetlenségek – szóismétlések, kissé erőltetett szófordulatok –,

de nem több és nem szembetűnőbb, mint általában a szépirodalmi igényességgel megírt kortárs művekben. Az archaikus, Krúdy korát idéző szófordulatok és a XXI. századi szleng hitelesen léteznek egymás mellett, a szereplők beszédstílusa igazodik az adott milióhöz és történelmi korszakhoz. Hitelességük pedig éppen Szindbád téren és időn átívelő ingázásából adódik.

Logikusan illeszkednek egymáshoz a szituációk és a nyelvi kifejezőeszközök. A *Boldog Szindbád pokoljárásai* nem nélkülözi a mágikus realizmus elemeit sem, és egy olyan végtelenített utazásra invitálja az olvasót, ahol jól megférnek egymás mellett a holt lelkek, neves történelmi alakok, gyermeket szülő férfiak, beszélő állatok, bibliai szereplők és a legkülönbélebb – hol angyali, hol démoni – nők, akik az immár boldoggá avanzsált Szindbád kalandzásainak elmaradhatatlan útítársai. A kötet tehát mindenképpen ajánlható azoknak, akik olyan 21. századi kalandregényre vágnak, amely magába sűríti az *Ezeregyéjszaka meséitől* kezdve Krúdy prózavilágán át a 21. századi *Karnevált*. Emellett a kemény borítójú, impozáns kivitelezésű kötetben kiemelkedő színvonalú illusztrációk (Papp Norbert munkái) kísérik a főhőssel együtt utazót, aki Tandori Dezső fűlszövege szerint egy „mély és szórakoztató könyv” boldog olvasója lehet.

Csepcsányi Éva

Szapponas Gábor: *Boldog Szindbád pokoljárásai*. Tarandus Kiadó, 2012.

A legszebb könyvek témája ugyanaz, mint a legostobábbaké. De a szerzők nem ugyanazok. Okos könyvet olvasva okosnak érezzük magunkat, ahogyan hősnek, amikor katonazenét hallgatunk.

Semmi sem pótolja jobban a gondolkodást, mint egy jó könyvtár.

Kevés az olyan ember, aki a könyvekben nem csak szórakozást, ismeretet vagy adatokat keres.

Nagy könyv az, amelyik ugyanúgy hat ránk minden életkorban, ahogyan gyerekkorunkban hatott. Emlékiratok elolvasása után óhatatlanul arra a következtetésre jut az ember, hogy minden élet, hacsak nem világítja be nagy értelem, triviális és haszontalan.

Tehetségtelen író – szerelmes eunuch.

Egy költemény értelme maga a költemény.

Minden költeménynek megvan a maga egyedi, másmilyen, saját értelme, felcserélhetetlen individualitása, de minden költemény jelentése ugyanaz.

A színház az írástudatlanok irodalma.

Az író, aki nem mondatait gyötri, olvasóit gyötri.

Az irodalmi intelligencia a konkrétum intelligenciája.

Az írók megpróbálják mondatokkal visszaadni a gondolatnak az egyszerűséget, amelyet a szavak elvesznek tőlük.

Nagy író az, aki arkangyal szárnyából kitépott tollat márt pokoli tintába.

Ha nem író valaki, ennek egyik előnye az, hogy olyan műalkotásokat is élvezhet, amelyeket a kortárs esztétika vagy a természetes nemzedéki konfliktus elvet.

Ha egy könyv megkapja a Goncourt-díjat, elég ok, hogy gyorsan elfussunk tőle.

Hudy Árpád

A modernitás remetéje. Nicolás Gómez Dávila

Széljegyzetek a töredékek katedrálisához (10.)

„A modernitás által hátrahagyott pusztaságban az egyetlen oázis az olvasmány. A múlt nagy írói és gondolkodói – valamennyien kortársai annak az olvasónak, aki tud olvasni – menedéket jelentenek számunkra a konformizmus és a többség zsarnoksága elől.“

„A reggeli Homérosz-olvasmány a belőle áradó derűvel és nyugalommal, a jó erkölcsi és testi állapot és tökéletes egészség

mély érzetével a legjobb útravaló a nap közönségességeinek elviseléséhez.“

Kevesen olvastak több és jobb könyvet, még kevesebben olyan tudatosan, mint ő. Dávila számára a szövegek befogadása magas rendű cselekvés, intenzív, tudatos élet.

„Az olvasás: »a szellem ópiuma«, tunyaság, mely tevékenységnek álcázza magát, az önmagunktól és a világtól való félelem egyik formája. A könyv állítólag pótszer a számunkra, szurrogátum; azért merülünk el az olvasmányban, hogy ne kelljen életünkben minduntalan valami újjal szembesülnünk.

Ami a szellemet valóban elaltatja, és lassacskán ráveszi, hogy automataként éljen, ami az élet közvetlen ízének és értelmének elvesztésére szoritja, a vulgáris fogalmak és ostoba szokások légvárába csalja őt, az a hétköznapi élet a maga szokványos tenni-valóival, közönséges szükségleteivel, felületes tevékenységeivel, fiktív intenzitásával.

Ezzel szemben az olvasás felébreszti a szellemet a hétköznapiok e dogmatikus álmából és a saját gondolatok, eredeti érzések ismeretlen tengerébe veti.

A más szellemmel, idegen, kemény és metsző gondolkodásukkal való érintkezés nyugtalanítja triviális és elstetett meggyőződéseinket. Végül is nem adatik meg nekünk a tudat gazdagsága és tömörsége, sem kifinomultsága ama cselekvés nélkül, amellyel megszerezünk örökségünk emberi részét.

A jó irodalom tehát nem helyettesítője, kiegészítője, árnyéka a valóságnak, nem is külön világ, hanem magasabb – mélyebb – látás.

„Az irodalom nem csak a képzelet játéka. Az irodalmi dimenzió nem felületes aspektusa a világnak, hanem maga a dolgok mélysége.

Az irodalom a szellem aktusa, amellyel megragadja a felszínen túli dolgokat.“

Az olvasás ars poeticája

Nem mindegy, mennyit, mit és főleg hogyan olvasunk. Az igazi olvasás – az íráshoz hasonlóan – maximális odafigyelést, mi több, tanulást igényel.

„Olvasni tanulni: ha félbeszakítunk egy olvasmányt, hogy valami mást olvassunk, az a szerző semmibe vétele.

Minden könyv, amely valóban megérdemli ezt a nevet, zárt rendszer, melynek összjelentése részeinek együttes hatásától függ. Valamennyi egymásra következő aspektusát szinte egyidejűleg kell érzékelni, és erre csak a szisztematikus odafigyelés képes, amely egyetlen aktusba olvasztja az időbeli sokszínűséget.“

A szöveg recepcióját művészi tökélyre emelő Dávila mintegy az alkotói hitvallás ellenpárjaként megfogalmazza az olvasás ars poeticáját:

„Olvasni annyi, mint egy lökést, egy ütést érezni, akadályba ütközni; saját gondolkodásunk passzív, lusta simulékonyságát egy idegen, lezárt és kemény gondolkodás hajlíthatatlan pályájával helyettesíteni.“

„Átéles nélkül olvasni fárasztó semmittevés. Minden könyv jelentse számunkra a sors egy meghatározatlan alakzatát, minden olvasmány tegyen gazdagabbá vagy szegényebbé, boldogabbá vagy szomorúbbá, biztosabbá vagy bizonytalanabbá, csak érintetlenül nem szabad hagynia bennünket. (...) Minden könyv, amely nem vág rejtett, csupasz, felajzott és vérző húsukba, időleges menedék csupán.“

Semmitmondó olvasmányokra kár időt pazarolni.

„Azt a szerzőt, aki nem érezteti könyvének első három mondatával, hogy másfajta, összetéveszthetetlen sajátossággal van dolgunk, haladéktalanul a szemétkosárba kell dobni.“

„Egy könyvet, amely nem szórakoztat, vagy nem tetszik, az a veszély fenyegeti, hogy elveszíti egyetlen intelligens olvasóját: azt, aki az olvasmányban az élvezetet és csakis az élvezetet keresi.

Ezzel együtt kötelességünk állandóan finomítani ezt az élvezetet, mígnem megadatik nekünk ritka és tiszta formában rálelni a legdurvább és legterméketlenebb helyeken is; mindazonáltal az irodalommal való bármely foglalatosság, amely nem az értelem epikureizmusán és érzéki gyönyörön alapul, nélkülözi a tartósságot, a nyomatékot és a világot gyújtó megismerést.

Az életkor változása két, ellentétes irányba befolyásolja az olvasót.

„Ha a középszerű könyvek napról napra elviselhetetlenebbnek tűnnek számunkra, nem azért, mert ízlésünk tisztul és finomodik, hanem mert képzelőerőnk gyöngül.

Fiatalon olyan gazdag és nagyvonalú képzelőerővel vagyunk képesek olvasni, hogy a legközönségesebb anyagot is reflexek és tüzek sugározzák be. Akkor még hajnali frissességű minden hétköznapi és eltompult jelző, és minden főnév azonosul azzal a tárggyal, amelyet jelöl.

Mivel nem a tiszta szimbólumok és absztrakt jellemvonások univerzumában élünk, minden egyes szó a képek és érzések pompás kíséretét hívja elő. A gyermek egy seprűvel vagy egy székkel játszik, mert képzelőerejének szklerózisa még nem kezdődött el.

Az irodalmi öröm, saját továbbélése érdekében, megköveteli, hogy tárgya mind intenzívebben sugározzék, vagyis a könyvnek egyre jobbnak, egyre szebbnek kell lennie. És amint a mákonyból elég eleinte pár csepp vagy egy ópiumpipa, úgy érezzük később magunkat képtelennek, akár Thomas de Quincey az ő ezer és ezer cseppjével, egyebet olvasni, mint Dante vagy Racine, Milton vagy Szophoklész.“

A gyenge olvasmányoknak is megvan azonban a maguk haszna.

„A rosszul megírt könyv néha érdekesebb, mint a tökéletes.

Abban az élvezetben, amelyet utóbbi nyújt, mintha kimerülne ereje, míg az előbbi folytatódik ezer változatban, melyet képzetünk talál ki, hogy kijavítsa.“

Ami pedig az irodalom társadalmi hasznát illeti, Vörösmarty klasszikus kérdésére, hogy „*Ment-e / A könyvek által a világ elébb?*“, Dávila a tőle megszokott szkepszissel legyint.

„A könyv ritkán nevelő hatású. Mindenki azzal a szellemmel olvas, amely van neki. A könyvekben csupán előítéleteink megerősítését fedezzük fel.

A könyv csak azt neveli, akinek számára eleven valóság, közvetlen és testi jelenlét.“

A regény alkonya

Az irodalmi műfajok közül a regény foglalkoztatta leginkább a miniatűr értekező próza kolumbiai mesterét.

„Az utóbbi száz év, úgy tűnt a kortársaknak – egészen tegnapig – , végtelenül gazdag volt regényekben. Nemcsak a mennyiséget, hanem az elképesztően egyenletes minőséget illetően is. (...)

Úgy tűnt, hogy mindenről lehet regényt írni: minden tapasztalatból, minden életből, és bárki képes is rá. E művek legnagyobb része azonban ma már olvashatatlan, majdnem elmondható, hogy az irodalom egyetlen más műfaja sem mutathatja fel kevesebb várományosát a halhatatlanságnak.

E rendkívüli termékenység elvakított bennünket, nem vettük észre az irodalomtörténet egyik jól ismert jelenségét. A klasszikus

francia tragédiát, a német idealista filozófiát, a reneszánsz petrarcai vagy a tegnapelőtt parnasszista szonettjét ugyanez a dúsgazdag termékenység jellemzi. Minden korban akadnak emberek, akik határtalanul képesek előállítani a magától értetődőt.“

Dávila fejcsóválva olvassa korának regényeit, és nem jósol fényes jövőt a műfajnak.

„Annak megértéséhez, hogy a regény korszaka átmeneti lehet, elég utalni arra, milyen könnyedén formálta anyagát a múlt század minden jó regényírója, a mainak pedig a kritikai feltételek és esztétikai elvek milyen nehézkes állványzatára van szüksége.“

„A jelenkori regényírók mesteri csűrés-csavarása, összevetve a múltbeliek ösztönös mesélésével, szintiszta jele a regényírás haldoklásának.“

Kérdés, hogy az utókor egyáltalán olvassa-e majd őket.

„Korunk regényei közül vajon azok fognak-e továbbélni és bekerülni az irodalomtörténetbe, amelyeket művészi igénnyel írtak, vagy sokkal inkább rövid, drasztikus, egyszerű, kontrasztos kalandkönyvek – netán pár bűnügyi regény?“

Irodalomtörténeti akupunktúra

„Annak, ami csupán glosszát érdemel, kortársaink általában egész könyvet szentelnek“ – mondja Dávila. Nos, ő ennek a fordítottját műveli, és kötetek helyett nem is esszébe, hanem egy-két mondatba sűrítve jellemez korszakokat, nemzeti irodalmakat. Axiomatikus pontossággal és káprázatos szemléletességgel. Irodalomtörténeti és -kritikai akupunktúra ez: egész szerves rendszereket, energiafolyamokat talál el egyetlen, jól irányzott tűszúrással.

„A görög klasszikusok és a Biblia, ha lassan és rendkívül figyelmesen olvassuk őket, elegendőek ahhoz, hogy megtanuljunk belőlük mindazt, amit az emberiség önmagáról tud.“

„Platón prózájához képest minden próza vulgáris, nehézkes és barbár.“

„Valamely irodalom sorsát döntően meghatározza, hogy mely műfajhoz tartoznak nagy könyvei.

Ezért amikor a 17. század klasszikusairól, vagy az 1611-es Bibliáról, vagy Shakespeare-ről, vagy Dantéről, vagy akár Goethéről és a német idealizmusról áttérünk Cervantesre, Quevedóra és Lope de Vegára, ezen irodalmak szellemi jelentőségét ítéljük meg.

A spanyol irodalom őrzi kitörölhetetlen jegyét annak, hogy alapvető könyve egy satirikus regény, vagyis: mindenek ellenére egy alacsonyabb irodalmi műfajhoz tartozó könyv.“

„A spanyol irodalom két-három misztikusból és végtelenül sok szónokból áll.“

„A spanyol irodalom minden zugában ott visszhangzik egy pap nevetése a maga eszkatológikus vicceivel.“

„Másodrangú szerzők közül csak a franciák olvashatók.
Egy másodrangú német író teljesen olvashatatlan.“

„Német könyvek: nyersanyag.“

„Az amerikai irodalom megszűnik irodalomnak lenni, amikor elkezd amerikai lenni.“

„Az író általában egy személy, aki jól ír; a latin-amerikai irodalom története azonban arra tanít, hogy az író egy személy, aki ír.“

(Az esszében szereplő Dávila-idézetek a szerző fordításai.)

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Irodalmi Jelen Kft.**
és az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Mányoki Endre (Főmunkatárs), **Boldog Zoltán** (Kritika, Interjú),

Laik Eszter (Helyszíni tudósítás), **Szócs Tekla** (Fotó).

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Makkai Ádám (Főmunkatárs, Hawaii)

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

Igazgató: **Szóke Mária**

A borítón: **Gaál Orsolya festménye**

Támogató:

Nemzeti
Kulturális
Alap

- 3 Bora versei
9 **Nagy Zopán:** Látens (A „Regény” mögött) – próza
15 Meztelen hegedűhang – **Simándi Ágnes** versei
18 Felfüggesztett idő – **Kun Árpád** novellái
25 Véglegesítés – **Baki Júlia** versei
28 **Szántó T. Gábor:** Jöjj és lásd! – regényrészlet
32 **Jónás Tamás** versei
36 **Térey János:** A mézeshét – próza
46 **Kurdy Fehér János** írásai prózában és versben
49 Szénmadár, fekete szárnyak – **Szabó Imola Julianna** novellái
53 **Acsai Roland** versei
54 A–Z örökké valóság – **Jász Attila** szócikkei Csendes Toll életéből
67 **Gittai István** versei
70 Álmosliget – Tükörszem – **Mányoki Endre** tárcanovellája
73 Várbeli emlékeim – **Kabdebó Tamás** tárcája
76 Az igazság ára – **Laik Eszter** tárcája
79 Felköszöntöttem Shakespeare-t – **Sárközi Mátyás** tárcája
84 Hűlő levesünk – **Hudy Árpád** tárcája
87 Véres komolytalanságok – **Bárdos József** rovata: Nyikolaj Vasziljevics Gogol – A köpenyegforgató
91 „Az esszéírónak ugyanannyit kell tudni, mint egy filozófusnak” – Interjú **Fried Istvánnal**, az Irodalmi Jelen esszéédíjasával
94 A líra maximalista donnája – Interjú **Farkas Wellmann Évával**, az Irodalmi Jelen költészeti díjasával
99 „Az örök alkonyatban derengő végnapokról” – **Bodor Ádám** *Verhovina madarai* című kötetéről
102 „Inkognitóban a föld alá” – **Krasznahorkai László** *Nem kérdez, nem válaszol* című kötetéről
105 Vámpírkrimi század eleji írókkal – **Benedek Szabolcs** *A Vérgróf* című kötetéről
108 Horror-regény 19. századi módra – **Szeghalmi Lőrincz** *Levelek az árnyékvilágból* című kötetéről
111 Latin-amerikai erőszak történetek – avagy a kívülre tett részvét – *A jövő nem a miénk* című kötetéről
115 Szindbád az Ezeregyéjszakától 2036-ig – **Szappanos Gábor** *Boldog Szindbád pokoljárásai* című kötetéről
118 **Hudy Árpád:** A modernitás remetéje. Nicolás Gómez Dávila – Szélgjegyzetek a töredékek katedrálisához (10.) – esszé

Irodalmi Jelen Könyvek 2012

A Gregorina-kanyar
Az Irodalmi Jelen
MORAL HISTORY
pályázatának
díjazott és leg-
sikeresebb írásai

Komán János
*Az emotív közlés
művészete és tudománya*

**Az emotív
közlés
művészete
és tudománya**

ijk

simándi ágnes
[a mennybeszállás
gyakorlata]

Simándi Ágnes
*[a mennybeszállás
gyakorlata]*

Bárdos József
Kísértetregény

500 forint, 6 lej, 1,50 euró

5948429701595 00006